

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ί. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΛΑΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β'. ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Έγκριθείσα κατά την υπ' αριθ. 41272 της 19 Ιανουαρίου 1918
κοινοποίησιν του Υπουργείου της Παιδείας

Τιμάται μετὰ βιβλιοθήκην καὶ Φόρου Δρ. 18,80
Βιβλιοθήκην Δρ. 6,95 Φόρος Δαν. > 1,40

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 148—20—5—927.

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε΄.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Δ. Ν. ΤΖΑΚΑ, Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81A — Ὁδὸς Πανεπιστημίου — 81A

1927

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΛΑΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

1927

ΔΙΑ ΤΗΝ Β΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

BPA

ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΛΛ

Έγκριθη κατά την υπ' αριθ. 41272 της 19 "Ανοταρίου 1918
κοινοποίησιν του Υπουργείου της Παιδείας

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε΄.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Δ. Ν. ΤΖΑΚΑ, Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81Α — Οδός Πανεπιστημίου — 81Α

1927

Αριθ.

Πρωτ. 44272 π. έ.
Διεκπ. 49888

 Έν Αθήναις τῇ 19 Ἰανουαρίου 1918

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. Ν. Βραχνόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Γνωστὸν ποιῶμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 27ῃ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου π. ἔτους ἐκδοθείσης καὶ τῇ 2α τοῦ ἰσταμένου καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1918—1919 καὶ ἐφ' ἑξῆς ἡ χρῆσις τοῦ ὑφ' ὑμῶν πρὸς κρίσιν ὑποβληθέντος βιβλίου Ἑλληνικὴ Ἱστορία (ἔκδοσις 1917) διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ὑποχρεοῦσθε δὲ ὅπως εἰς νέαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου ὑμῶν τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν τῇ σχετικῇ πράξει τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

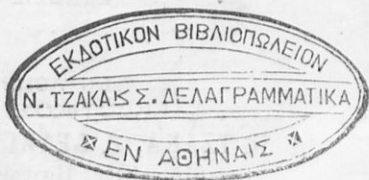
Ὁ Ὑπουργὸς

Δημ. Δίγκας

Π. Ζαγανιάρης

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν.

Μ. Βραχνός

Α

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ

ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΪΨΩ ΜΑΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΑ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ Γ΄
ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

1. *Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. — Ἡ ἐν
Ἰψῶ μάχη καὶ τὰ ἐπακαλουθήματα αὐτῆς.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς γνωρίζομεν, ἐξερράγησαν μακροὶ καὶ αἰματηροὶ πόλεμοι μετὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Αἰτία τῶν πολέμων τούτων ἦτο ἅψ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀμοιβαία ἀντιζηλία τῶν διαδόχων, ἅψ' ἐτέρου δὲ ἡ μεγάλη φιλοδοξία αὐτῶν. Ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ὠνειροπολοῦσε νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ὅλην κληρονομίαν τοῦ Μακεδόνα κατακτητοῦ. Ἐνῶ διαρκοῦσαν οἱ ἐμφύλιοι οὗτοι πόλεμοι, ἐφονεύθη ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ῥωξάνη καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοιουτοτρόπως ἐξέλιπεν ὁ βασιλικὸς οἶκος.

Ἀπὸ τοὺς διαδόχους ἐφαίνετο παντοδύναμος ὁ Ἀντίγονος, καταλαβὼν ὅλην τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἕως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Ἀντίγονος εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσαν τὸ ἀχνὲς κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶχε δὲ ἄριστον βοηθὸν τὸν υἱὸν του, τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν.

Ἐναντίον τοῦ Ἀντιγόνου συνεμάχησαν ὁ Σέλευκος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ εἰς τὴν μεγάλην μάχην ποὺ ἐγίνεν εἰς τὴν Ἰψὸν, πόλιν τῆς Φρυγίας, τὸ 301 π. Χ. ἐκρίθη ὁ ἀγὼν. Ὁ Ἀντίγονος ἐφονεύθη, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος ὁ Πολιορ-

κητής ἐσώθη εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ οἱ νικηταὶ Σέλευκος, Λυσίμαχος καὶ Κάσσανδρος διμεύρασαν μεταξὺ τῶν τὰς χώρας τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολεμαῖος δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰψοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν διανομῆν.

Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης διμεμίσθη ὀριστικῶς τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων ἀγῶνες, ὅπως προείπαμεν, ἀπέβλεπαν κυρίως εἰς ἓνα σκοπὸν, εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἓνας ἀπὸ τοὺς διαδόχους τὴν ὅλην κληρονομίαν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ἡ μάχη τῆς Ἰψοῦ ἐπέφερε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας ἑνὸς ἐνιαίου κράτους. Τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διηρέθη πλέον ὀριστικῶς εἰς τέσσαρα ἀνεξάρτητα βασίλεια, α') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Πτολεμαῖος, β') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Συρίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σέλευκος, γ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θράκης, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Λυσίμαχος, καὶ δ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Κάσσανδρος.

2. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Τῷ τὸν ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς καὶ ἀνηγορεύθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς ἐξεδιώχθη ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεγάλαι ἀνωμαλίας καὶ ταραχαὶ ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὁ θρόνος διαδοχικῶς περιῆλθεν εἰς διαφόρους. Τέλος κατώρθωσε νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, Ἀντιγονίδαι, ἐβασίλευσαν ἕκτοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ 148 π. Χ. εὐρισκόμενοι εἰς συχνούς καὶ φονικούς πολέμους πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλυθῆ τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ αἱ χῶραι αὐτοῦ προσηρητήθησαν εἰς τὸ Συριακὸν κράτος.

3. Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη.

α') Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας.—Ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Σέλευκος ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτῆς τοῦ βασιλείου τῆς Συρίας. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὄρια τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἀπὸ τὸν

Ἑλλησποντῶν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Διέδωκεν εἰς τὸ ἀχανές κράτος του τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἔκτισε πολλὰς πόλεις καὶ κατώκισεν αὐτὰς μετ' Ἑλλήνας. Αἱ πόλεις αὐταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔφερον τὰ ὀνόματα τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς καὶ τῶν συζύγων τοῦ Σελεύκου (Ἀντιόχεια, Λαοδίχεια, Στρατονίκεια, Ἀπάμεια). Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς πόλεις περιφανέσταται ἀπέβησαν ἡ Σελεύχεια παρὰ τὸν Τίγρητα, πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἡ Ἀντιόχεια, παρὰ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν. Ἡ Σελεύχεια κατέστη σημαντικώτατον κέντρον ἔμπορίου.

Τὸ βασιλεῖον τοῦ Σελεύκου εἶχε τερασίαν ἔκτασιν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ χωρῶν καὶ ἀπὸ λαοὺς ἀνομοίους. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγχωνευθοῦν εἰς ἓνα ἔθνος. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ δυσκολίαι εἰς τὴν διοίκησιν ἦσαν μεγάλαι. Κάθε ἐπαρχία ἔζη χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ὁ μόνος δεσμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἦτο ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἐπίσης Ἀσιανούς.

Ὁ Σέλευκος διετήρησε τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῶν βασιλέως τῆς Περσίας. Κάθε ἐπαρχία ἐδιοικεῖτο ὑπὸ σατραπόου· ἀλλ' αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἦσαν πολὺ μικρότερα ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ὅταν ἀκόμη ἔζη ὁ Σέλευκος παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱὸν του Ἀντίοχον τὰς σατραπείας πρὸς ἄκρον τοῦ Τίγρητος. Μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν σατραπειῶν αὐτῶν ἦσαν καὶ πολλοὶ Ἕλληνες. Ὁ Ἀντίοχος ὅταν ἔγινε βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔκαμε τὰς χώρας αὐτὰς κέντρον τοῦ βασιλείου του. Ἐγκατέλειψε τὴν Σελεύθειαν καὶ μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἡ ὁποία ἔκτοτε παρέμεινεν ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Οἱ Σελευκίδαι ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας. Ἀλλὰ τὸ μέγα Συριακὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμάζη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰδρυτοῦ του. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι, ὅσαι ἦσαν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος, κατοικοῦντο ἀπὸ λαοὺς, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν τὴν Περσικὴν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν. Αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου Ἀ' ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὸ Συριακὸν κράτος καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερα ἀνεξάρτητα βασίλεια μετ' Ἑλλήνας βασιλεῖς, ἦτοι τὸ βασιλεῖον τῆς Βακτριανῆς καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Παρθίας. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπεσπά-

σθησαν αἱ χώραι τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου καὶ τοῦ Περγάμου καὶ ἀπετέλεσαν χωριστὰ βασίλεια.

Καὶ ἐπροσπάθησε μὲν ὁ Ἀντίοχος Γ' (222—187) νὰ ἀνορθώσῃ τὸ Συριακὸν κράτος, ἀλλὰ περιπλακείς εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ χώρας, τὰς κειμένας ἐντεῦθεν τοῦ ὄρους Ταύρου. Ἐπὶ τέλους τὸ Συριακὸν κράτος περιορίσθη εἰς μόνην τὴν Συρίαν καὶ τὸ 64 π. Χ. περιῆλθεν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

β') *Τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς.*— Τὸ κράτος τοῦ Σελεύκου, ὅπως προεῖπαμεν, περιελάμβανεν ὅλον τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Ἰνδικῆς καὶ μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς λίμνης Ἀράλης. Ἄλλ' εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας αὐτὰς χώρας οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν πολλοὶ καὶ ὀλίγαι πόλεις εἶχαν ἰδρυθῆ ἔκει. Οἱ λαοὶ τοῦ Ἰράν, Πέρσαι, Μῆδοι, Βάκτριοι, διετήρησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν των καὶ τὴν γλῶσσάν των καὶ οἱ σατράπαι ἐποφελήθησαν ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς τῶν Σελευκιδῶν διὰ νὰ καταστοῦν ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ Ἀντιόχου Β' ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Ἕλληνας Διόδωτος ἀπεστάτησε καὶ ἴδρυσεν χωριστὸν ἀνεξάρτητον βασίλειον (254), τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς αὐτοῦ ἐξέτειναν τὰ ὄρια μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Κίνας καὶ προήγαγον εἰς τὸς διαφόρους χώρας αὐτοῦ τὸν Ἕλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ἀπὸ τὴν 2αν ἑκατονταετηρίδα ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ τὸ Βακτριανὸν βασίλειον καὶ τέλος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Σάκκας, οἱ ὁποῖοι ἦταν φυλὴ τουρανικὴ ἢ τουρκικὴ.

γ') *Τὸ βασίλειον τῆς Παρθίας.*— Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βακτριανῆς, περὶ τὸ 250, ἕνας Σκύθης, ὀνόματι Ἀρσάκης, ἔφθασε μὲ σίφρος νομάδων ἱππέων, πιθανῶς ἀπὸ τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν, καὶ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Παρθίαν, ἣ ὁποία ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἴδρυσεν δὲ βασίλειον, τοῦ ὁποίου πρωτεύουσα κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Ἑκατόμυλος. Εἰς τὸ Παρθικὸν βασίλειον συμπεριελήφθησαν μετ' ὀλίγον ἡ Περσία καὶ ἡ Μηδία καὶ κατόπιν ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Βαβυλωνία. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ μετέφεραν τότε τὴν ἔδραν των εἰς τὴν Κιτησιφῶντα, πλησίον τῆς Βαβυλώνας· τὸ βασίλειον ὅμως διετήρησε τὸ ὄνομα *βασίλειον τῶν Παρθῶν*. Καὶ παρέμειναν

μὲν οἱ Πάρθοι νομάδες, ὅπως ἦσαν καὶ πρότερον· ἀλλ' οἱ Ἀρσακίδαί βασιλεῖς ὑπεστήριξαν πολὺ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν παλαιὰν Περσίαν.

δ) *Τὸ βασίλειον τοῦ Περγάμου.*—Τὸ κράτος τοῦ Περγάμου τὸ ἴδρυσεν τὸ 281 π. Χ. ὁ Φιλέταιρος, στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου. Καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει πρὸς τὸν Σέλευκον ὁ Λυσιμάχος μετέφερε τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰς τὸ Πέργαμον, φρούριον ὀχυρὸν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μυσίας, φύλακα δὲ τοῦ ταμεῖου καὶ φρούραρχον τοῦ Περγάμου ἐγκατέστησε τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Ἄλλ' ὅταν ὁ Φιλέταιρος εἶδεν ὅτι ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τὸν Σέλευκον, ἐπῆγε μὲ τὸ μέρος τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας· ἔπειτα δὲ ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου, ἐκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνεξάρτητον, συνάμα δὲ κατέλαβε πολλὰς παραλίους πόλεις. Τὰς κτήσεις αὐτὰς τὰς ἐπεξέτεινεν ἀκόμη περισσότερον ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Εὐμένης Α'.

Τὸν Εὐμένην Α' διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Ἄτταλος Α' (241—197), ὁ ὁποῖος πρῶτος ὠνομάσθη βασιλεύς. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Εὐμένης Β', Ἄτταλος Β', καὶ Ἄτταλος Γ' ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων, ὅταν οὗτοι ἐπολεμοῦσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸ Περγαμικὸν βασίλειον ἐπροστατεύθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους τόσοσ πολὺ, ὥστε ἔγινε τὸ ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Ἀσίας, περιλαβὸν ἐκτὸς τῆς Μυσίας καὶ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Λυδίαν καὶ ἄλλας χώρας. Ὁ Ἄτταλος Γ' μὴ ἔχων κληρονομίαν ἐκληροδότησε διὰ διαθήκης τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

ε) *Τὰ Κράτη τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Πόντου.*—Μικρότερα κράτη ἦσαν τὸ τῆς Βιθυνίας καὶ τὸ τοῦ Πόντου. Τοῦ κράτους τῆς Βιθυνίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Νικομήδεια, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Ἕλληνες. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ καὶ ἡ κυβέρνησις τῶν βασιλέων τῆς Βιθυνίας ἀπέβησαν ἐντελῶς Ἑλληνικαί.

Εἰς τὸν ἑξελληνισμὸν τοῦ Ποντικοῦ βασιλείου συνετέλεσαν πολὺ αἱ ἀρχαιόταται καὶ ὀνομαστόταται ἑλληνικαὶ πόλεις Ἡράκλεια, Σινώπη, Ἄμισός, Τραπεζοῦς καὶ Κερασσοῦς, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸν καιρὸν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πόντου. Ἀφ' ἧς δὲ ἐποχῆς ὁ Φαρνάκης ὁ Α' ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους

τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἑλληνικὴν πόλιν Σινώπην (183) ἀντὶ τῆς
πρώην μεσογείου Ἀμασείας, τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου προήχθη
εἰς μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν.

21/ 4. Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀλεξάνδρειαν
τὸ ἴδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους στρατη-
γούς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ὑπέταξε τὴν
Κυρηναϊκὴν, τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Κύπρον καὶ τοιοῦτο-
τρόπως ἐξέτεινε πολὺ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐπροστάτευσεν οὗτος
πολὺ τὰ γράμματα τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐπροσπάθησε
μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἐμπροσθεν τῆς Ἀλε-
ξανδρείας ὑπῆρχε μία μικρὰ νῆσος, ὀνομαζομένη Φάρος. Τὴν νῆ-
σον αὐτὴν ὁ Πτολεμαῖος τὴν συνέδεσε μὲ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀλε-
ξανδρείας διὰ προχώματος 1300 μέτρων, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη
ἕνας λαμπρὸς λιμὴν. Ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς ἀνήγειρε ὑψηλό-
τατον πύργον ἐκ μαρμάρου, ὃ ὁποῖος πύργος ἔφερε τὸ ὄνομα
τῆς νήσου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ὑπῆρχε φανὸς ἀναμ-
μένος διὰ νὰ φωτίζῃ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ νὰ προφυλάττῃ
τοὺς ναυτιλλομένους κατὰ τὰς θυελλώδεις καὶ σκοτεινὰς νύκτας.
Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ὅταν ἀπέθανεν ἀφήκεν εἰς τὸν υἱὸν του καὶ
διάδοχον Πτολεμαῖον Β΄ τὸ κράτος πλουσιώτατον καὶ ἰσχυρότατον.

Ὁ Πτολεμαῖος Β΄ (285-247) δὲν ἦτο στρατηγός, ὅπως ὁ πατήρ
του, εἶχεν ὅμως πολιτικὴν σύνεσιν, μὲ τὴν ὁποίαν προήγαγεν
ἀκόμη περισσότερον τὸ κράτος καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς.

Ὁ Πτολεμαῖος Γ΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πτολεμαίου Β΄,
ὑπῆξε βρασιλεὺς πολεμικός. Ἐπολέμησεν οὗτος ἐναντίον τοῦ Σε-
λεύκου Β΄ τῆς Συρίας καὶ τοῦ ἀφῆρσε πολλὰς χώρας.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολε-
μαίων ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἦτο πλουσιώτατον. Εἰς τὸ
βασίλειον ταμεῖον ἐπὶ Πτολεμαίου Β΄ ὑπῆρχεν ἀποταμίευμα 740
χιλιάδες αἰγυπτιακὰ τάλαντα ἢτοι εἴκοσι δισεκατομμύρια σημερι-
νῶν χρυσῶν δραχμῶν. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις ἀνῆρχοντο εἰς
200,000 πεζοὺς, 40,000 ἵππεις, 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας, 3,000
πολεμικὰ πλοῖα μικρὰ καὶ μεγάλα. Ἐπὶ Πτολεμαίου Β΄ ἡ Ἀλε-
ξάνδρεια ἦτο τὸ μέγιστον ἔμπορεῖον τοῦ κόσμου.

Τὸ πολίτευμα τῶν Πτολεμαίων ἦτο ἐντελῶς μοναρχικόν. Κάθε

ἔξουσία ἀπέρρεεν ἀπὸ τὸν βασιλέα. Οἱ ἰθαγενεῖς δὲν ἐπιέζοντο διόλου. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐπεδίωξαν νὰ ἐξελληνίσουν τὴν Αἴγυπτον ὄχι διὰ τῆς ἰδρύσεως πόλεων, ὅπως ἔπραξαν οἱ Σελευκίδαι, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναμίξεως καὶ συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰς συνηθείας καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἰθαγενῶν. Δι' αὐτὸ ἐσέβοντο τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν· διετήρησαν τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας εἰς νομούς. Ὁ στρατὸς ἀποτελούμενος ἀπὸ Ἑλλήνας παρέμενε εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ὡς φρουρὰ καὶ εἰς τὰς παραμεθορίους φυλακὰς. Ἑλληνες ὑπῆρχον μόνον εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ χωρῖα οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλοι Αἰγύπτιοι. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ δύο λαοὶ ἤρχισαν νὰ συμφιλιώνωνται. Μερικοὶ Ἑλληνες ἔμαθαν τὴν αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἤρχισαν νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τοιουτοτρόπως ἤμποροῦσαν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν.

Ὁ Πτολεμαῖος Α' ἐπεδίωξε πρὸ πάντων νὰ συγχωνεύσῃ τὰς δύο θρησκείας. Διὰ τοῦτο ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστατον ναὸν εἰς τὸν Αἰγύπτιον θεὸν Σέραπιν ἢ Ὅσιριν, τὸ καλούμενον Σεράπειον. Εἰς τὸ Σεράπειον ἐλατρεύοντο μαζὶ ὁ Σέραπις μὲ τὴν σύζυγόν του Ἰσιδα καὶ ὁ Ἑλλην θεὸς Ζεὺς Ἄδης, ὁ ὁποῖος ἐταυτίσθη μὲ τὸν Σέραπιν. Ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου Δ' ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους τὸ 30 π. Χ. ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

5. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα.

Οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο Ἐπίγονοι, ἐξηκολούθησαν ἀδιάκοποι. Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, οὔτε ἔπαυσεν οὔτε διεκόπη διόλου. Ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐκτίσθησαν πλεῖσται πόλεις ἑλληνικαὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ δι' αὐτῶν διεδόθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία. Ἀλλὰ τὰ μεγαλῆτερα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ Πέργαμον. Ἡ ἔδρα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μετετέθη τώρα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Α', Πτο-

λεμαῖος Β' καὶ Πτολεμαῖος Γ' ἐπροστάτευσαν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὁ Πτολεμαῖος Α' ἔκτισε πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων τοῦ ἕνα ὠραιότατον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο *Μουσεῖον* καὶ τὸ ὁποῖον, ὅπως δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομά του, ἦτο ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας, θεὰς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Μουσεῖον ἦτο τεράστιον οἰκοδόμημα ἀπὸ μάρμαρον· εἶχε πολλὰς εὐρυχώρους αἰθούσας, μακρὰς στοάς, ἐξέδρας· εἶχε καὶ παραρτήματα ἐπιστημονικά, οἷον βοτανικὸν κῆπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον τὰ φυτὰ ὅλων τῶν χωρῶν, ζωολογικὸν κῆπον, ἀστεροσκοπεῖον, καὶ ἀνατομεῖον.

Μὲ τὸ Μουσεῖον συνέχετο καὶ ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη, τὴν ὁποῖαν ἐπίσης εἶχεν ἰδρύσει ὁ Πτολεμαῖος Α' καὶ ἡ ὁποία περιελάμβανε 500,000 χειρόγραφα βιβλία. Τὰ βιβλία ἦσαν γραμμένα εἰς παπύρους, οἱ ὁποῖοι ἐτυλίσσοντο εἰς κυλίνδρους καὶ ἐφυλάσσοντο ἐντὸς θηκῶν.

Εἰς τὸ Μουσεῖον κατοικοῦσαν καὶ συνέτρωγον ἄνδρες σοφοί, οἱ ὁποῖοι ἐμισθοδοτοῦντο παρὰ τοῦ βασιλέως. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔργον εἶχον νὰ συζητοῦν μεταξύ των περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, συνάμα δὲ νὰ διορθῶνουν, νὰ ἐρμηνεύουν καὶ νὰ σχολιάζον τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ὡσαύτως οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέφραζον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰ ξένα συγγράμματα. Τότε κατ' ἐντολὴν τοῦ Πτολεμαίου Β' ἔγινεν ἡ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκαμνον διαλέξεις καὶ παρέδιδαν μαθήματα εἰς τοὺς νέους. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρχον περίπου 14000 σπουδασταί.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἤρχετο τὸ Πέργαμον, πρωτεύουσα τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλείου. Οἱ φιλόμουσοι βασιλεῖς αὐτοῦ Ἀτταλος Α', Εὐμένης Β', καὶ Ἀτταλος Β', ἐπροστάτευσαν παρὰ πολὺ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ ἵδρυσαν εἰς τὸ Πέργαμον σχολὰς καὶ βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία περιελάμβανε διακοσίας χιλιάδας βιβλία. Ὄταν δὲ οἱ Πτολεμαῖοι ἀπὸ ἀντιζηλίαν, ὡς λέγεται, ἀπηγόρευσαν τὴν ἔξαγωγήν τοῦ παπύρου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οἱ Περγαμηνοὶ κατειργάσθησαν δέρματα καὶ τὰ ἔκαμαν κατάλληλα πρὸς γραφήν. Τὰ κατειργασμένα αὐτὰ δέρματα ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὴν πόλιν Πέργαμον *περγαμηναί*.

Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἠσκοῦντο καὶ εἰς ἄλλας μὲν πόλεις, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸ Πέργαμον καὶ εἰς τὴν Ῥόδον. Εἰς τὴν Ῥόδον κατεσκευάσθη ὁ περιώνυμος Κολοσσός, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἓνα ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἦτο δὲ ὁ Κολοσσός χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου ἑβδομήκοντα ποδῶν τὸ ὕψος, τὸ ὁποῖον ἐστόλιξε τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ τὸ ὁποῖον κατέπεσε τὸ 227 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ καὶ συνετρίβη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Β. Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εὗρίσκειτο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν. Ὅλοι οἱ πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν μετὰ τῶν ἀνταγωνιζομένων διὰ τὸ μακεδονικὸν θρόνον, διεξήχθησαν κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὴ δὲ ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἀνωμαλίας τοῦ ἐπικρατοῦσε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις αὐτῆς ἐγκαθιδρύθησαν τύραννοι. Οἱ τύραννοι δὲ αὐτοὶ ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατεπίεζον φοβερὰ τοὺς πολίτας, ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ ἔφεγγον ἀπὸ τὰς πατρίδας των, καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς εἶχε γεμίσει ἀπὸ φυγάδας· πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς φυγάδας ἀπετέλεσαν ληστροικὰς συμμορίας, αἱ ὁποῖαι περιήρχοντο τὴν χώραν καὶ ἐχλεύαζον κάθε τάξιν καὶ κάθε νόμον. Δὲν ἔπαυον δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας νὰ ἐπιζητοῦν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, εἰκόνα γενικῆς παραλυσίας. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἔγινεν ἓνας νεωτερισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλαὶ δηλαδὴ πόλεις αὐτῆς ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μίαν συμπολιτείαν ἢ, ὅπως λέγομεν σήμερον, ἓνα κράτος ὁμοσπονδιακόν. Κάθε πόλις τῆς συμπολιτείας εἰς τὰ ἔσωτερικά της πράγματα ἦτο ἀνεξάρτητος, εἶχε δηλαδὴ ἰδικούς της ἄρχοντας, καὶ ἰδικούς της νόμους· ὅλαι ὅμως ὁμοῦ εἶχαν κοινούς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον τὰς κοινὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας. Συμπολιτεῖαι ἐσχηματίσθησαν δύο, ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκή.

Ἄλλ' ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐπεδίωκον καὶ αἱ δύο αὐτὰ συμπολιτεῖαι, δὲν ἐπετεύχθη, καθὼς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

7. Αἰτωλικὴ συμπολιτεία

Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεκαθεν ἦσαν τραχεῖς κατὰ τὰ ἦθη καὶ σχεδὸν βάρβαροι. Δὲν ἠκολούθησαν τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Κατοικοῦσαν εἰς κώμας ἀτειχίστους καὶ ἐπειδὴ ἡ χώρα των δὲν ἐπαρκοῦσε νὰ τοὺς θρέψῃ, ἔζων βίον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ληστρικόν. Ἐπὶ τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων ὑπῆρξαν ὀνομαστοί· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκειο εἰς ἀκμὴν, αὐτοὶ ἦσαν ἀφανεῖς. Ἀνεφάνησαν δὲ πάλιν κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους καὶ τότε ἀπετέλεσαν συμπολιτεῖαν.

Κατὰ τὸν ὄργανισμόν τῆς συμπολιτείας ὅλοι οἱ Αἰτωλοὶ πολῖται συνήρχοντο κατ' ἔτος πανηγυρικῶς εἰς τὸ Θέριμον τῆς Αἰτωλίας εἰς κοινὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ὀνομάζετο *Παναϊτώλιον*. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας ἤτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι διοικοῦσαν τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας. Ἦσαν δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία διαρκοῦσε ἓνα ἔτος, ὁ στρατηγός, ὁ ὑπαρχος, ὁ δημόσιος γραμματεὺς, ὁ ταμίης καὶ τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία διὰ τῆς πειθοῦς ἢ καὶ διὰ τῆς βίας περιέλαβε καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις καὶ χώρας ἐπεκταθεῖσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λοκρίδα καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας, καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Ἀλλὰ τὴν μεγάλην τῆς δύναμιν τὴν μετεχειρίσθη πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὶ νὰ διατελῇ ἐν συμμαχίᾳ μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτεῖαν καὶ νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι μὲ κάθε τρόπον προσπαθοῦσαν νὰ γίνουιν κυρίαρχοι τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ἀναζηλίαν ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

8. Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία

Μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον μερικαὶ πόλεις τῆς Ἀχαΐας κατελήφθησαν ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὅμως τοῦ βου αἰῶνος (281 π. Χ.) αἱ πόλεις Δύμη, Πάτρα, Τρίταια

καὶ Φαραὶ ἐξεδίωξαν τὰς μακεδονικὰς φρουράς, ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν συμπολιτεῖαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσῆλθον εἰς τὴν συμπολιτεῖαν ταύτην καὶ ἄλλαι ἕξ Ἀχαιϊκαὶ πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Αἴγιον. Ὁ ὄργανισμός τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας ἦτο ὁμοίος μὲ τὸν ὄργανισμόν τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας τὰ διηύθυνον ἕνας στρατηγός, ἕνας ἵππαρχος, ἕνας ναύαρχος, καὶ συμβούλιον ἀπὸ δέκα ἀνδρας, οἱ ὅποιοι ἀντεπροσώπευον τὰς δέκα ὁμοσπόνδους πόλεις.

Τὸ δεκατριμελὲς τοῦτο συνέδριον συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας. Καμμία ὁμως ἀπόφασις αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ, ἐὰν προηγουμένως δὲν τὴν ἐνέκρινεν ἡ κοινὴ συνέλευσις τῶν Ἀχαιῶν.

Ἡ κοινὴ συνέλευσις τῶν Ἀχαιῶν συνήρχετο δύο φορὰς τὸ ἔτος εἰς τὸ Αἴγιον, ἐκτάκτως δὲ καὶ εἰς ἄλλο μέρος, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια τὸ δεκατριμελὲς συνέδριον ὑπέβαλλεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ὅποια ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας, οἷον περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Προσέτι δὲ ἡ συνέλευσις ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας τῆς συμπολιτείας, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία διαρκοῦσεν ἕνα ἔτος.

Ψυχὴ καὶ δεξιὸς βραχίον τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας ἦτο ὁ Ἄρατος, ὁ ὁποῖος ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα του Σικυῶνα ἀπὸ τὸν τύραννον Νικοκλέα προσέθεσεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαιϊκὴν συμπολιτεῖαν. Ὁ Ἄρατος ἐκλεγόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἔτη κατὰ πᾶν δευτέρον ἔτος στρατηγός τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ μὲ αὐτὴν τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐπίδαυρον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ Ἄρατου ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ τὴν Μακεδονικὴν ἐπιρροὴν καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἕνα σταθερὸν καὶ συμπαγὲς πολιτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ Ἄρατου δὲν ἐπραγματοποιήθη ἕνεκα τῶν κατωτέρω λόγων.

9. *Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἄγις Δ' καὶ Κλεομένης Γ'.* *Κλεομενικὸς πόλεμος*

Κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης

εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἡ κυριαρχία τῆς Σπάρτης εἶχε περιορισθῆ εἰς μόνην τὴν Λακωνικὴν. Τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου μόνον τοὺς τύπους διετήρησε, κατὰ τὰ ἄλλα παρεβιάσθη ἐντελῶς. Ὅλαι αἱ γαῖαι περιῆλθον εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ περισσότεροι ὑπέφερον τρομερὰ ἀπὸ τῆς πενίαν καὶ ἀπὸ τὰ χρεή. Ἐπὶ πλέον ὁ ἀριθμὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἠλαττώθη εἰς 700 καὶ ἐκ τούτων μόνον οἱ κατεῖχον τὰς γαῖας. Οἱ ἑκατὸν αὐτοὶ κυβερνοῦσαν τὴν πόλιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπικρατοῦσε μεγάλη τρυφηλότης καὶ ἠθικὴ ἐξαχθῆαισις.

Τὸ 244 ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἅγις Δ' μόλις 20 ἐτῶν. Ὁ Ἅγις λυπούμενος διὰ τὴν νοσηρὰν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Σπάρτης ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ταπεινότητα τῶν περιουσιῶν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀρχαῖα αὐστηρὰ ἤθη. Ἀντεστάθησαν ὅμως οἱ πλούσιοι μὲ τὸν ἄλλον βασιλέα, τὸν Λεωνίδα, καὶ ὁ Ἅγις συνελήφθη καὶ ἀπηγχονίσθη.

Ὁ Λεωνίδας ἐβασίλευεν ἤδη μόνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνάρετος σύζυγος τοῦ Ἁγίδος Ἀγιάς ἦτο νέα καὶ πλουσιωτάτη, ὁ Λεωνίδας τὴν ἠνάγκασε νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν μόλις ἔφηβον υἱὸν τοῦ Κλεομένη. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἀκούων τὴν σύζυγόν του νὰ ὀμιλῇ συχνὰ περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ περὶ τῶν εὐγενῶν σχεδίων τοῦ Ἁγίδος, τόσον πολὺ ἐνεθουσιάσθη, ὥστε, ὅταν βραδύτερον παρέλαβε τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἁγίδος. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἦτο ἀπλήσκια. ὅλη δὲ ἡ δύναμις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων, κατενόησεν ὅτι διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Ἀθήναιον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὁ Ἄρατος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένου. Ἐκ τούτου ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, πόλεμος ὀλέθριος καὶ διὰ τὰ δύο μέρη, ὅστις ὠνομάσθη Κλεομενικὸς πόλεμος.

Ἀφοῦ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσεν καὶ μερικὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ ἔγινε πολὺ δημοτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐφόρους, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Σπάρτην καὶ διατάσσει νὰ συλλάβουν ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς ἐφόρους καὶ νὰ φονεύσουν αὐτούς. Τὴν πρωτὰν συγκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν, δικαιολογεῖ τὴν διαγωγὴν του καὶ

ἔξηγει τοὺς σκοπούς του. Ἀμέσως λοιπὸν πρῶτος αὐτὸς καὶ ἔπειτα οἱ ὁμοφρονοῦντες φίλοι του παραχωροῦν τὰς γαίας των. Ἡ χώρα διεμοιράσθη εἰς κλήρους, τὰ χρέη ἔθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα, καὶ τὰ συσσίτια ἐπανελήφθησαν, ἠϋξήθη δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν χρηστοτέρων Περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν Σπαρτιατῶν.

Εὐθὺς κατόπιν ὁ Κλεομένης, θέλων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Τότε ὅμως ὁ Ἄρατος κινούμενος ἀπὸ φθόνου πρὸς τὸν Κλεομένην ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, προτιμήσας νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ ὑποβάλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν μακεδονικὸν ζυγόν.

Ὁ Ἀντίγονος εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 20,000 πεζοὺς καὶ 1300 ἵππεῖς, συναντήσας δὲ τὸν Κλεομένην εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας τὸ 222 ἐνίκησεν αὐτόν.

Ὁ Κλεομένης μετὰ τὴν ἥτταν ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἠτύοκτόνησεν. Ὁ δὲ νικητὴς Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἀνέστρεψε τὸ ἔργον τοῦ Κλεομένου, ἐγκαταστήσας δὲ ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδониαν. Ἡ Σπάρτη ἐταπεινώθη πλέον διὰ παντός.

10. Συμμαχικὸς πόλεμος

Δύο ἔτη μετὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ὁ Ἀντίγονος ὁ Δώσων ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς του Φίλιππος Ε'. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξερράγη καταστρεπτικώτατος πόλεμος μεταξὺ τῆς Ἀχαϊκῆς καὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ὁ ποῖος ὀνομάσθη *συμμαχικὸς* (220—217). Ὁ Φίλιππος Ε' προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ κατέστρεψε τὸν Θέρμον. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ὑποταγὴν τῶν Αἰτωλῶν, συνωμολόγησε εἰρήνην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ συνεμάχησε μὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀνίβαν, ὁ ὁποῖος ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ἤναντιώθη ὁ Ἄρατος. Ἔνεκα τούτου ὠργίσθη ὁ Φίλιππος Ε' καὶ διέταξε νὰ τὸν δηλητηριάσουν.

Διάδοχος τοῦ Ἀράτου ἐξελέχθη ὁ ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων Φιλοποίμην ἀπὸ τὴν Μεγαλόπολιν, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὠνομάσθη ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων, διότι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν κανένα μέγαν ἄνδρα δὲν ἀνέδειξεν ἢ ἀρχαία Ἑλλάς.

Ὁ Φιλοποίμην ὀκτὼ φορὰς ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, Ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀναμιγνύονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ σχεδὸν διευθύνουν αὐτά. Διὰ τοῦτο τὴν περαιτέρω ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους θέλομεν διηγηθῆ κατωτέρω εἰς τὸν οἰκείον τόπον.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἰταλίας. — Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς.

Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος περιβρέχεται ἀνατολικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους καὶ νοτίως ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους· πρὸς βορρᾶν δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην διὰ τῆς ὄρειας τῶν Ἄλπεων. Τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον διασχίζουν κατὰ μῆκος τὰ Ἀπέννινα ὄρη.

Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν διαιρεῖτο εἰς τὴν ἄνω ἢ βόρειον Ἰταλίαν, τὴν μέσην Ἰταλίαν καὶ τὴν κάτω ἢ νότιον Ἰταλίαν, ἢ ὅποια ὠνομάζετο καὶ Μεγάλη Ἑλλάς, διότι ὑπῆρχεν εἰς αὐτὴν πλῆθος Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν,

Πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἐμφανισθῆ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἢ Ἰταλικὴ χερσόνησος κατοικήθη ἀπὸ διαφόρους λαούς, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἄλλοι ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἄλλοι ἀπὸ βορρᾶ. Ὅλοι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀνόμοιοι κατὰ τὴν καταγωγὴν, κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰ ἦθη, κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀποτελοῦσαν πολλὰς πολιτείας ἀεξαρτήτους τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν αὐτῶν ἀνεφάνη ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα π. Χ. ἄλλος λαός, ὁ Ῥωμαϊκός, ὁ ὁποῖος ὀρμώμενος ἀπὸ μίαν μικρὰν καὶ ἀσήμαντον κατ' ἀρχὰς πόλιν, τὴν Ρώμην, κατέβαλε διαδοχικῶς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, μὲ τὸν καιρὸν δὲ κατέκτησε ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

7) 2) *Ἡ παλαιοτάτη ἱστορία τῆς Ρώμης.*

α) *Ἰδρυσις τῆς Ρώμης.*— Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀπὸ ὅλας τὰς ἰταλικὰς χώρας ὑπὸ ἱστορικὴν ἄποψιν ὑπερεῖχε τὸ Λάτιον. Εἰς τὸ Λάτιον κατοικοῦσαν οἱ Λατῖνοι, φυλὴ συγγενὴς μετὰ τοὺς Ἕλληνας. Αἱ διάφοροι πόλεις τοῦ Λατίου ἀποτελοῦσαν μίαν ὁμοσπονδίαν. Εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ Λατίου, πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως, ἐκτείνεται μία πεδιάς, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν πολλοὶ λόφοι. Ὁ ὑψηλότερος ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς, ὁ *Παλατῖνος*, ὕψους 50 μέτρων, ἀπέειχε ἀπὸ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως 300 μέτρα. Εἰς τοὺς λόφους αὐτοὺς κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἐκτίσθη μία μικρὰ πόλις ἢ μᾶλλον ἕνας μικρὸς συνοικισμὸς. Καὶ εἰς ἄλλους ἕξ περίξ λόφους ἐσχηματίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί. Οἱ συνοικισμοὶ αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠνώθησαν μετὰ τὸν συνοικισμὸν τοῦ Παλατίνου καὶ οὕτω ἀποτελέσθη μία πόλις ἐπτάλοφος, ἢ ὁποία ὠνομάσθη *Ρώμη*. Ἐκ τῶν ἐπτὰ λόφων σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Παλατῖνος καὶ τὸ Καπιτώλιον. Τὸ Καπιτώλιον ἦτο λόφος ἀπόκρημος καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις.

Ἡ τοποθεσία τῆς Ρώμης ἦτο ἀξιόλογος καὶ ὑπὸ ἐμπορικὴν καὶ ὑπὸ στρατηγικὴν ἔποψιν. Ὡς τοιαύτη ἡ Ρώμη κατώρθωσε μετὰ τὸν καιρὸν νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὅλας τὰς πόλεις τοῦ Λατίου. Ἀφοῦ δὲ ἐγένεν ἀρκετὰ ἰσχυρά, ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ κατώρθωσεν.

β) *Τὸ πολίτευμα.*— Τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης ἀρχικῶς ἦτο βασιλεία. Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ρώμης ἀναφέρεται ὁ Ρωμύλος. Ὅσα δὲ μὲν περὶ τοῦ Ρωμύλου καὶ περὶ τῶν ἄλλων βασιλέων τῆς Ρώμης γνωρίζομεν εἶναι ἀπλῆ παράδοσις ἢ καὶ μῦθοι· οὕτω λέγεται ὅτι ὁ Ρωμύλος, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς μῦθους κατήγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Τρῶας, ἔκτισε τὴν Ρώμην τὸ 754, ἐνῶ ἀνωτέρω εἶπαμεν πῶς ἀποτελέσθη ἡ Ρώμη ἀπὸ διαφόρους συνοικισμοὺς. Δεύτερος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ σοφὸς καὶ δίκαιος Νουμᾶ Πομπίλιος, ὁ ὁποῖος ἐπροσπάθησε διὰ τῆς θρησκείας νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἦθη τῶν Ρωμαίων. Σπουδαῖος βασιλεὺς (5ος) τῆς Ρώμης ὑπῆρξεν ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁποῖος ἐστόλισε τὴν Ρώμην μετὰ διάφορα μεγαλοπρεπῆ κτίρια. Ἐπίσης σπουδαῖος βασιλεὺς (6ος) ὑπῆρξεν ὁ Σέρβιος Τύλλιος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις πού εἰσήγαγεν ὑπῆρξεν ὁ κυρίως ἰδρυτὴς

Ν. Βραχνοῦ Ἑλλην. Ἱστορία. 2

τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἔκανόνισε τὰ πολιτικά δικαιώματα τοῦ καθενὸς πολίτου, τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις του.

Τελευταῖος βασιλεὺς (7ος) τῆς Ρώμης ὑπῆρξεν ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἦτο πολὺ αὐθαίρετος καὶ τυραννική, ὁ λαὸς ἐπανεστάτησεν, ἐξώρισεν τὸν Ταρκύνιον καὶ καθήργησε τὴν βασιλείαν (500 π. Χρ.).

γ') **Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.**— Κοινωνικῶς οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο τάξεις, τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς πληβείους.

Πατρικιοὶ ἐλέγοντο οἱ γαιοκτῆμονες. Ἦσαν οὗτοι ἀπόγονοι τῶν παλαιωτάτων οἰκογενειῶν τῆς Ρώμης. Αὐτοὶ μόνοι ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ εἶχαν ὅλα τὰ πολιτικά δικαιώματα. Οἱ πατρικιοὶ ἀποτελοῦσαν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν.

Πληβεῖοι ἐλέγοντο οἱ κάτοικοι ἄλλων πόλεων, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν οἱ Ρωμαῖοι, ἦσαν δὲ καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ρώμην εἴτε διὰ τῆς βίας, εἴτε θεληματικῶς. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν ἐλεύθεροι, εἶχαν μικρὰς ἰδιοκτησίας καὶ ἀσκοῦσαν διαφόρους τέχνας καὶ μικρὸν ἐμπόριον. Δὲν εἶχαν ὅμως πολιτικά δικαιώματα οὔτε ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθοῦν μετὰ τοὺς πατρικίους δι' ἐπιγαμίας. Οἱ πληβεῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν τῆς Ρώμης.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων κοινωνικῶν τάξεων ὑπῆρχον καὶ οἱ καλούμενοι πελάται. Οἱ πελάται ἦσαν πτωχοί, πολὺ πτωχοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἐξηριτῶντο ἀπὸ τοὺς πατρικίους καὶ διατελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Κάθε πατρικίος εἶχε πολλοὺς πελάτας ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ μετὰ τὴν ιδιότητα τοῦ προστάτου ὠνομάζετο *πάτρων*. Οἱ πελάται ἐργάζοντο εἰς τὰ κτήματα τοῦ πατρωνός των καὶ τὸν συνώδευον εἰς τὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ πατρων ἔτρεφε τοὺς πελάτας του καὶ τοὺς ἀντεπροσώπευεν εἰς τὸ δικαστήριον.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

18. Ὑπατεία, δικτατορία, δημορχία.

Οἱ ὕπατοι.—Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ἰδρύθη εἰς τὴν Ρώμην δημοκρατία. Εἰς τὴν θέσιν ἐνὸς βασιλέως ἰσοβίου ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ δύο ἀνώτατοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ὕπατοι. Ἡ ἐξουσία τῶν ὑπᾶτων διαρκοῦσε ἕνα ἔτος. Οἱ ὕπατοι διοικοῦσαν τὰ κοινὰ πράγματα, εἶχον τὴν

ἄνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ Σύγκλητος.—Ἐπὶ τῆς βασιλείας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν εὐγενῶν οἰκῶν (τοιούτοι οἴκοι ἦσαν 300) ἀποτελοῦσαν τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Τὸ συμβούλιον αὐτὸ ὠνομάζετο Σύγκλητος. Ὅταν ἐπρόκειτο διὰ σπουδαῖα ζητήματα τοῦ κράτους, ὁ βασιλεὺς ἐκάλει τὴν Σύγκλητον καὶ ἐζήτει τὴν γνώμην της. Ἡ Σύγκλητος διετηρήθη καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ ἠδῆξήθη μάλιστα ἡ δύναμις αὐτῆς ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Σύγκλητος ἀπλοῦν συμβουλευτικὸν σῶμα διὰ τοὺς ὑλάτους· ἐπειδὴ ὅμως ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ πλέον σοβρὰ πρόσωπα, αἱ γνώμαι της ὁμοίαζον μὲ διαταγὰς. Τώρα ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν δὲν ἦτο ὠρισμένος, διότι κάθε χρόνον ἐπροστίθεντο εἰς τοὺς συγκλητικούς οἱ δύο ὑπατοὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των. Ἡ Σύγκλητος εἶχεν ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους. Αὐτὴ ἔπεμπε πρέσβεις εἰς ἄλλα κράτη καὶ ἐδέχετο πρέσβεις ἄλλων κρατῶν· αὐτὴ συνομολογοῦσε συμβάσεις μὲ ξένα κράτη. Ἐπίσης αὐτὴ διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν Σύγκλητον κατὰ μέγα μέρος ἡ Ῥώμη ὀφείλει τὸ μεγαλεῖόν της.

Ἡ δικτατορία.—Ὅταν ἡ Ῥώμη διέτρεχε κανένα πολὺ μεγάλον κίνδυνον ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικόν, ἐξελέγετο ἓνας ἔκτακτος ἄρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο δικτάτωρ. Ὁ δικτάτωρ εἶχεν ἐξουσίαν ἀπεριόριστον, εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ ὅλων τῶν πολιτῶν. Οἱ ὑπατοὶ ὑπήκουον εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δικτάτωρος δὲν διαρκοῦσε περισσότερον ἀπὸ ἕξ μῆνας. Συνήθως ὁ δικτάτωρ παραιτεῖτο μόλις παρήρχετο ὁ κίνδυνος.

Ἡ δημοραχία.—Ὅπως εἶπαμεν ἀνωτέρω, οἱ πληβεῖοι ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων. Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ταρκυνίου τοῦ ὑπερηφάνου ἐπηρεολοῦθησαν συνεχεῖς πόλεμοι, ἄλλ' αὐτοὶ οἱ συνεχεῖς πόλεμοι ἐξήντησαν τοὺς μικροὺς πόρους τῶν πληβεῖων. Ἦσαν οὗτοι ἠναγκασμένοι νὰ ἐξοπλίζονται μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα, ἐπίσης νὰ συντηροῦνται μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα, καὶ τὸ χειρότερον δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Διὰ τὰ συντηροῦνται λοιπὸν αὐτοὶ καὶ διὰ νὰ συντηροῦν καὶ τὰς οἰκογενείας των ἐδανείζοντο ἀπὸ τοὺς πλουσίους πατρικίους μὲ τόκον βαρῦτατον. Ὅσοι ὅμως δὲν ἐπλήρωνον τοὺς τόκους, σύμφωνα μὲ ἓναν σκληρὸν νόμον περὶ δανείων ἐγίνοντο δοῦλοι καὶ ὁ δανειστής ἡμ-

ποροῦσε νὰ τοὺς φυλακίσῃ καὶ νὰ τοὺς φονεύσῃ ἀκόμη.

Οἱ πληβεῖοι ἐπροσπάθησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰ δεινὰ αὐτὰ καὶ ἀφοῦ δὲν τὸ κατώρθωσαν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ῥώμην καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς ἓνα ὄρος μακρὰν τῆς Ῥώμης. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν καὶ ἔστειλαν δύο πρεσβείας, τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, καὶ παρεκάλεσαν τοὺς πληβείους νὰ ἐπιστρέψουν. Ἐπὶ τέλους οἱ πληβεῖοι ἐπέστρεψαν, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεγράφη συνθήκη, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Ἰερὸς νόμος*. Κατὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν α') ἀπαλλάγησαν ἀπὸ τὰ χρέη ὅσοι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὰ πληρώσουν, β') ἠλευθερώθησαν ὅσοι εἶχαν γίνει δοῦλοι ἀπὸ χρέη γ') ἔλαβον τὸ δικαίωμα οἱ πληβεῖοι νὰ ἐκλέγουν ἰδικούς των ἀρχοντας, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο *δήμαρχοι*, δύο κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δέκα. Οἱ δήμαρχοι δὲν εἶχαν ἐξουσίαν νὰ διατάσσουν, εἶχαν μόνον τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύουν τοὺς πληβείους ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν πατρίκίων. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως οἱ δήμαρχοι ἀπέκτησαν τόσην δύναμιν, ὥστε ἠμποροῦσαν νὰ ματιμώνουν κάθε ἐνέργειαν τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ἡ ὁποία ἦτο βλαβερὰ διὰ τοὺς πληβείους. Ἡ μεγίστη αὐτὴ δύναμις τῶν δημάρχων ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ δημάρχου διὰ νόμου καθιερώθη ὡς ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον καὶ ὅστις ἐτόλμα νὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὸν δήμαρχον ἢ νὰ βάλῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ ἐκηρύσσετο παραβάτης τοῦ Ἰεροῦ νόμου καὶ ἐθανατώνετο.

14. Πολιτικὴ ἰσότης τῶν πατρίκίων καὶ τῶν πληβείων.

Οἱ πληβεῖοι ἀφοῦ ἐπέτυχαν τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημαρχίας, ἔχοντες εἰς τὸ ἐξῆς ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἐπεδίωξαν μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις των νὰ ἐξισωθοῦν πολιτικῶς μὲ τοὺς πατρίκιοις. Κατόπιν μακρῶν ἀγώνων ἐπέτυχαν κατὰ πρῶτον νὰ ἐπιτραπῆ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Ἐπειτα ἐπέτυχαν νὰ λάβουν τὴν ὑπατείαν. Ὁ ψηφισθεὶς μάλιστα νόμος ἔλεγεν «Ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ὑπάτων νὰ εἶναι πάντοτε πληβεῖος». Κατόπιν ἔλαβαν τὴν δικτατορίαν καὶ εἰς τὸ τέλος ἔλαβαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀνώτερα ἀξιώματα, κατὰ δὲ τὸ 300 π. Χ. ἐπῆλθε τελεία πολιτικὴ ἐξίσωσις μεταξὺ πατρίκίων καὶ πληβείων. Δὲν ὑπῆρχαν πλέον εἰς τὴν Ῥώμην πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, ἀλλὰ ἓνας λαός, ὁ ὁποῖος μὲ ἐνθουσιασμόν εἰργάζετο διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος.

15. Κατακτητικοί πόλεμοι. — Κατάκτησις τῆς μέσης Ἰταλίας. — Σαννιτικοί πόλεμοι.

Καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ Ῥωμαῖοι ἔκαμαν πολέμους πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ ἄλλοτε μὲν νικοῦσαν, ἄλλοτε δὲ ἐνικῶντο· οἱ τακτικοὶ ὅμως κατακτητικοὶ πόλεμοι αὐτῶν ἤρχισαν ἀφ' οὗτου ἐγκαθιδρύθη ἡ δημαρχία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν στιγμὴν πού ἐξισώθησαν πολιτικῶς αἱ δύο τάξεις, πατρίοικοι καὶ πληβεῖοι. Ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἐπέφερε τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων, ἡ δὲ ὁμόνοια τοὺς κατέστησε τόσον ἰσχυροὺς, ὥστε ἠμπόρουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ὑποτάξουν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ νὰ γίνουν κύριοι αὐτῆς.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας περισσότερο ἀντεστάθησαν οἱ Σαννίται, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν τὰς ὑψηλὰς φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων καὶ ἦσαν πολεμικώτατοι. Ἐναντίον τῶν Σαννιτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἔκαμαν τρεῖς μακροὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν περισσότερο ἀπὸ 70 ἔτη μὲ μικρὰ διαλείμματα. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν ἐπὶ τέλος τοὺς Σαννίτας προηγουμένως δὲ εἶχαν ὑποτάξει καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς μέσης Ἰταλίας Ουόλσκους Αἰκούους, Ἐτρούσκους καὶ οὕτω ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς μέσης Ἰταλίας.

16. Κατάκτησις τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἀφοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας ἔστρεψαν τὰ ὄπλα των πρὸς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐπειδὴ διαρκῶς ἤριζον ἀναμεταξύ των, εὗρισκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς κάτω Ἰταλίας ἦτο ὁ Τάρας, ἀποικία τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Ταραντῖνοι διὰ τοῦ ἐμπορίου εἶχαν πλουτήσῃ πάρα πολὺ καὶ δι' αὐτὸ ἦσαν πολὺ ὑπερήφανοι καὶ ἐπεριφρονοῦσαν τοὺς Ῥωμαίους ὡς βαρβάρους. Οἱ Ῥωμαῖοι λαβόντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ὑβριστικὴν διαγωγὴν τῶν Ταραντῖνων ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Οἱ Ταραντῖνοι φυσικὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀνισταθοῦν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ δι' αὐτὸ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου. Ὁ Πύρρος, ἐξάδελφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἦτο πολὺ ἄδρεῖος βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ πολὺ φιλόδοξος καὶ ριψοκίνδυνος. Τὸ 280 π. Χ, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 20,000 ἄνδρας καὶ μὲ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας.

Ἡ πρώτη μάχη ἔγινε τὸ 280 π. Χ. εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Λευκανίας (χώρας τῆς κάτω Ἰταλίας). Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκηθησαν, διότι ἐτρόμαξαν ἀπὸ τὴν θῆαν τῶν ἐλεφάντων, τοὺς ὁποίους μὴ γνωρίζοντες ὠνόμαζαν βώδια τῆς Λευκανίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πύρρος ἔπαθεν ἀρκετὰς ζημίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἔγινε δευτέρα μάχη εἰς τὸ Ἄσκλον τῆς Ἀπουλίας (χώρας καὶ αὐτῆς τῆς κάτω Ἰταλίας). Καὶ πάλιν ἐνίκησεν ὁ Πύρρος, ἀλλ' ἔπαθε τόσας ζημίας, ὥστε εἰς ἐκείνους πού τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν νίκην του εἶπεν «ἐὰν ἀκόμη μίαν τοιαύτην μάχην νικήσωμεν, εἶμεθα χαμένοι».

Ὁ Πύρρος ἐζήτηε ἐφορμὴν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν χωρὶς νὰ προσβληθῇ ἢ στρατιωτικῆ του τιμῆ, τὴν ἀφορμὴν δὲν τοῦ τὴν ἔδωκαν τὰ πράγματα τῆς Σικελίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι, Φοίνικες ἄποικοι, εἶχαν ἰδρύσει ἰσχυρὸν ναυτικὸν κράτος εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀφρικῆς, εἶχαν δὲ ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Σικελίας. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Πύρρος ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, οἱ Καρχηδόνιοι προσέβαλαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὰς Συρακούσας, τὴν σπουδαιότεραν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Σικελίας. Οἱ Συρακούσιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου. Ὁ Πύρρος μὲ μεγάλην προθυμίαν ἔσπευσεν εἰς τὴν Σικελίαν, ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσίων καὶ ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους τὰς περισσοτέρας κτήσεις των. Ἀλλ' ὁ πόλεμος παρετείνετο καὶ ἐγεννήθησαν δυσαρέσκαια μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πύρρου οἱ Ρωμαῖοι ἀνέκτησαν τὴν ὑπεροχὴν των καὶ ἐπίεζον τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συμμαχήσει μὲ τὸν Πύρρον.

Ὁ Πύρρος κατὰ παράκλησιν τῶν λαῶν τούτων ὕστερον ἀπὸ τριετῆ διαμονὴν εἰς τὴν Σικελίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τὸ Βενεβέντον τῆς Σαννίτιδος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἡπειρον. Οἱ Ρωμαῖοι κατόπιεν καὶ τοὺς Ταραντίνους ὑπέταξαν καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τοιουτοτρόπως ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον ὑπέταξαν καὶ τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ οὕτω συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

Ἡ ἀχόρταγος φιλοδοξία τοῦ Πύρρου δὲν τὸν ἄφινε νὰ ἴσου-

χάση. Μετά την επάνοδόν του εις την Ἡπειρον περιεπλάκη εἰς νέους ἀγῶνας καὶ υπέταξε τὴν Μακεδονίαν. Κατόπιν ἠθέλησε νὰ υποτιθῆ καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὸν βίον του εἰς τὸ Ἄργος, φονευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κεραιίδος.

17. *Οἱ παλαιοὶ Ρωμαῖοι.*—*Ὁ βίος αὐτῶν.*

Οἱ παλαιοὶ Ρωμαῖοι ἦσαν γενναῖοι εἰς τοὺς κινδύνους καὶ ὑπομονητικοὶ εἰς τὰς δυστυχίας. Εἶχον σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς προγόνους· ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα των καὶ τὴν οἰκογένειαν· υπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους. Ὁ βίος των ἦτο τραχὺς καὶ σκληρὸς. Ὁ οἰκοδεσπότης ἐκαλλιεργοῦσε τοὺς ἀγρούς του μαζὶ μὲ τοὺς δούλους του. Ἡ οἰκοδέσποινα ἐκετελοῦσε τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας μαζὶ μὲ τὰς θεραπαινίδας. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν ὁ πατὴρ μόνος εἶχε πᾶσαν ἐξουσίαν. Ἡ γυναῖκά του, τὰ παιδιὰ του, οἱ πελάται του, οἱ δοῦλοί του, ὅλοι ἦσαν εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριότητά του. Εἶχεν ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἦμποροῦσε νὰ πωλήσῃ τὸν υἱὸν του οἰανδήποτε ἡλικίαν καὶ ἂν εἶχεν οὗτος.

18. *Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός.*

Οἱ Ρωμαῖοι ὑπῆρξαν ἔθνος κατ' ἐξοχὴν στρατιωτικόν. Ἐπὶ πέντε αἰῶνας δὲν ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν ἕως ὅτου υπέταξαν ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ἀρχαῖος ρωμαϊκὸς στρατός ἀπειλεῖτο ἀπὸ πολίτας. Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ὠνομάζετο *λεγεῶν*. Ὁ λεγεὼν περιελάμβανε 4.000—6.000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππεις. Οἱ ἐντελῶς ἄποροι δὲν ἐστρατεύοντο.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός υπέκειτο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν πού ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Ρώμης οἱ στρατιῶται ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν στρατηγόν των. Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Στρατιώτης, ὁ ὁποῖος ἐκοιμᾶτο τὴν ὥραν πού ἦτο φρουρὸς πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἢ ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν του ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ ἀπειθοῦσε εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον.

Διὰ τὸν νικητὴν στρατηγόν ἡ μεγαλειτέρα τιμὴ ἦτο νὰ τελέσῃ θορῖσμβον ἤτοι νὰ εἰσέλθῃ μετὰ πομπῆς αὐτὸς καὶ τὰ

στρατεύματά του εἰς τὴν Ρώμην. Τῆς ὅλης πομπῆς προηγεῖτο ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μεταβῆ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ ἀκολουθοῦσαν οἱ σαλπικταί· ἔπειτα ἀκολουθοῦσε ἀτελεύτητος σειρά φορητῶν ἀμαξῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν τοποθετημένα τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου· κατόπιν ἤρχοντο οἱ αἰχμάλωτοι πεζοὶ καὶ ἀλυσόδετοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο πολλάκις στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες ἠττημένων λαῶν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἤρχετο χρυσομένον τέθριππον συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, εἰς τὸ τέθριππον δὲ ἴστατο ὄρθιος ὁ νικητὴς στρατηγὸς φορῶν εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον ἐκ δάφνης καὶ κρατῶν σκῆπτρον ἐλεφάντινον φέρον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον αἰετόν. Ἀκολουθοῦσε ὁ στρατὸς τραγουδῶν διάφορα ᾠσματα ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματά του. Ἡ πομπὴ διήρχετο διὰ θριαμβευτικῆς ἀψίδος καὶ διὰ τῶν διαφόρων ὁδῶν τῆς πόλεως ἔφθανεν εἰς τὸν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ Διὸς. Ἐκεῖ ὁ νικητὴς στρατηγὸς ἀνέλεμπεν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Δία καὶ προσέφερε θυσίας.

19. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης. — Οἱ Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἀποικία τῶν Καρχηδονίων, ἔκειτο δὲ εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Καρχηδὼν ὑπῆρξεν ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Μὲ τὸν κραταῖον στόλον τῆς ἦτο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης. Τὰ ἐμπορικά της πλοῖα διέσχισον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ εἶχαν συσσωρεύσει εἰς αὐτὴν ἀμύθητα πλούτη. Τὸ κράτος τῆς Καρχηδόνας ἐξετείνετο εἰς μέγα μέρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Κορσικὴν, εἰς τὴν Σαρδώ, εἰς τὰς Βαlearίδας νήσους καὶ εἰς τὸ πλεῖστον (2)3) μέρος τῆς Σικελίας. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν ἰδρύσει εἰς πολλὰ μέρη ἀποικίας καὶ ἐμπορικὸς σταθμοὺς.

Οἱ Ρωμαῖοι παρακολουθοῦσαν μὲ φθονερὸν βλέμμα τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῶν Καρχηδονίων, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ παρεμβάλουν κανὲν πρόσκομα, διότι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τοὺς πολέμους των εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν ὅμως ἐγιναν κύριοι τῆς Ἰταλίας, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ ταπεινώσουν τοὺς ἀντιζήλους των Καρχηδονίους.

Διὰ τοὺς Ρωμαίους φυσικὸν συμπλήρωμα τῆς Ἰταλίας ἦτο ἡ Σικελία. Τὴν Σικελίαν, καθὼς λέγομεν ἀνωτέρω, κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν κατεῖχαν οἱ Καρχηδόνιοι. Ἡ σίγκρουσις λοιπὸν μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἦτο μοιραία καὶ ἀναπόφευκτος καὶ φοβερὰ συνάμα. Κατ' αὐτὴν τὴν σύγκρουσιν ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Καρχηδονιακοί.

20. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.

Ὁ πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος ἤρχισε τὸ 264 καὶ διήρκεσε 23 ἔτη (264—241). Οἱ Ρωμαῖοι ἀποβιβάσαντες στρατὸν εἰς τὴν Σικελίαν προσέβαλαν τοὺς Καρχηδόνιους καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς εἰς δύο μάχας. Ἐπειτα προσέβαλαν καὶ τὰς Συρακούσας καὶ ἠνάγκασαν τὸν τύραννον αὐτῶν Γέρωνα, ὅστις ἦτο σύμμαχος τῶν Καρχηδονίων, νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔβλεπαν ὅτι ἐνόσω ἦσαν κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνιπάλους των κατὰ θάλασσαν δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τοὺς καταβάλουν οὔτε ἀπὸ τὴν Σικελίαν νὰ τοὺς ἐκδιώξουν. Ἐναυπήγησαν λοιπὸν 120 τριήρης καὶ ὁ ὑπατος Δουίλιος κατενίκησε τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον δι' ἐνὸς μηχανήματος, τὸ ὁποῖον ἐπενόησεν αὐτὸς καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζετο κόραξ. Ὁ κόραξ ἦτο σιδηροῦν ἄγμιστρον, μετὰ τὸ ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι ἤρπαζον τὰ ἐχθρικά πλοῖα, τὰ ἔσυρον πρὸς τὰ ἰδικὰ των καὶ τοιουτοτρόπως ἠνανμαχία μετεβάλλετο εἰς πεζομαχίαν.

Οἱ Ρωμαῖοι διὰ νὰ δώσουν πέρας εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος παρετείνετο, ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν ὑπατον Ρήγγουλον μετὰ ἱκανὰς δυνάμεις. Ὁ Ρήγγουλος προβαίνων νικητὴς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνας. Οἱ Καρχηδόνιοι εὐρέθησαν εἰς ἀμηχανίαν. Δὲν ἤξευραν τί νὰ κάμουν διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀλλὰ τότε εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ Σπαρτιάτης Ξάνθιππος μετὰ Ἕλληνας μισθοφόρους. Οἱ Καρχηδόνιοι τὸν ἐδέχθησαν καὶ τὸν διώρισαν ἀρχιστάτηγον. Ὁ Ξάνθιππος διωργάνωσε τὸν Καρχηδονιακὸν στρατὸν, καὶ κατόπιν συνάπτει μάχην πρὸς τὸν Ρήγγουλον καὶ νικᾷ αὐτὸν κατὰ κράτος. Ἄλλοι ἐκ τῶν Ρωμαίων ἐφρονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἐλάχιστοι δὲ ἐσώθησαν. Μεταξὺ τῶν

αἰχμαλώτων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ρήγουλας, τὸν ὁποῖον βραδύτερον ἐφόνευσαν οἱ Καρχηδόνιοι.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ περιορίσθη τώρα εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἄλλοτε μὲν νικοῦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἄλλοτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι. Ἐπὶ τέλους οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μὲ ὄρους βαρυτάτους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς Σικελίας καὶ κατέστησαν αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρακουσῶν ἔμεινεν ἐλευθέρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἦρχεν ὁ φίλος καὶ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Ἰέρων Β'.

21. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—202 π. Χ.).

Οἱ Καρχηδόνιοι βαρέως ἔφερον τὴν ταπείνωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλαν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι. Δὲ νὰ ἀναπληρώσουν λοιπὸν τὰς μεγάλας ζημίας ποὺ ὑπέστησαν καὶ διὰ νὰ πορισθοῦν τὰ μέσα νέου ἐκδικητικοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἔστρεψαν τὰ ὄπλα των πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ κατ' ἀρχὴς μὲν διὰ τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα κατέκτησαν μέγα μέρος τῆς Ἰσπανίας. Ἀφοῦ ἐδολοφονήθη ὁ Ἀσδρούβας, ὁ Καρχηδονιακὸς στρατὸς ποὺ ἦτο εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀνεκέρυξεν ἀρχηγὸν του τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα Ἀνίβαν, ὅστις ἦτο μόλις 26 ἐτῶν. Τότε τὰ πράγματα ἔλαβαν ἄλλην τροπὴν.

Ὁ Ἀνίβας ὑπῆρξεν ἕνας ἐκ τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διηγοῦνται ὅτι εἰς ἡλικίαν ἑννέα ἐτῶν ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς ἕνα βωμόν, ἔθεσε τὴν χειρὰ του ἐπάνω εἰς τὸν βωμόν, καὶ ὠρκίσθη αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἄμα ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ Ἀνίβας ἐκνήρυχθη ὁ δευτέρος Καρχηδονιακὸς πόλεμος. Ὁ Ἀνίβας ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀφῆκε λοιπὸν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν μὲ 15000 ἄνδρας εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ αὐτὸς μὲ 50000 πεζοὺς, 9000 ἵππεις καὶ 37 ἐλέφαντας διαβαίνει τὰ Πυρηνναῖα ὄρη, ὑπερπηδᾷ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἀφοῦ ἔχασεν ἐκ τοῦ ψύχους, ἐκ τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κακοπαθειῶν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ. του

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀνίβα ἐξέπληξε τοὺς Ῥωμαίους, διότι δὲν ἐπερίμενον αὐτὸν διὰ ξηρᾶς. Ἐσπευσαν λοιπὸν

νά πέμψουν κατ' αὐτοῦ στρατοὺς. Ὁ Ἀννίβας ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ῥωμαίους στρατοὺς καὶ ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας. Τὴν μεγαλειότεραν καταστροφὴν ἔπαθαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἐν Κάναις τῆς Ἀπουλίας μάχην. Ἐκ τῶν 86000 Ῥωμαίων μόνον 4000 χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὁ Ἀννίβας βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης «Στρατιῶται φεισθῆτε τοὺς ἠττημένους»!

Ὁ Ἀννίβας μετὰ τὴν μάχην τῶν Καννῶν ἦλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Καμπανίας Καπύνην διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὸν στρατὸν του. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἐκείνην συμφορὰν διετήρησαν τὸ ἀτάραχον καὶ γενναῖον φρόνημά των· εἶχαν αὐτὴν τὴν μεγάλην ἀρετὴν. Καὶ ὅταν ἐνικῶντο δὲν ἀπελίζοντο. Τοῦναντίον ὑπεβάλλοντο εἰς κάθε θυσίαν καὶ μὲ ἀκατάβλητον ἐπιμονὴν ἐξακολουθοῦσαν τὸν πόλεμον. Καὶ τώρα, ἀφοῦ συνῆλθαν ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν, διέταξαν γενικὴν στρατολογίαν. Τοῦναντίον ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀννίβα ἤρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν του. Οἱ σύμμαχοί του εἰς τὴν Ἰταλίαν δὲν τοῦ παρέσχον ἀξίαν λόγου βοήθειαν (ὅτε εἰς ἄνδρας οὔτε εἰς χρήματα. Ἐζήτησεν ἐπικουρίαν ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀπὸ φθόνον πρὸς τὴν μεγάλην δόξαν του τὸν ἐγκατέλειψε. Τὰ πράγματα ἤρχισαν πλέον νὰ μεταβάλλωνται ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέρωνος οἱ Συρακούσιοι ἀπεσπάρθισαν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν στρατὸν καὶ ἐπολιόρκησαν τὰς Συρακούσας. Τὰς Συρακούσας ὑπερήσπιζεν ὁ μέγιστος τῶν μαθηματικῶν καὶ μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης. Ὁ Ἀρχιμήδης ἐπενόησε πλεῖστα μηχανήματα, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων ἔβλαπτε καὶ τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μηχανὰς ἐματαίωεν. Ἐν τούτοις μετὰ τριετῆ πολιορκίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκνύριευσαν τὰς Συρακούσας διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου. Ἡ ὥραία πόλις παρεδόθη εἰς τὴν λύσιν τῶν στρατιωτῶν. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιμήδης. Ἐνας Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰσῆλθε δρομαῖος εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους, εὔρε δὲ αὐτὸν νὰ χαράσῃ κύκλους εἰς τὸ δάπεδον. Ὁ σοφὸς ἐπιστήμων προσηλωμένος εἰς τὴν λύσιν γεωμετρικῶν προβλημάτων ἐφώναξε «Μὴ μου τοὺς κύκλους τάρτατε» ἀλλ' ἀμέσως ἔπεσεν ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ ἀγροίκου στρατιώτου.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ τιμώρῃσουν τὴν Καπύην, ἡ ὁποία πρώτη ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἀποστασίας ἀνοίξασα τὰς πύλας εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ἐπῆλθον λοιπὸν κατ' αὐτῆς καὶ τὴν ἐπολιόρησαν. Ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς τὸν Τάραντα, διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Καπύην, ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ φθάσας ἔστρατοπέδευσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης, ἀπελπιστικαὶ δὲ κραυγαὶ ἀντηχοῦσαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν: «**Ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν!**» Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας ἀπέτυχεν εἰς τὸ τολμηρὸν διάβημά του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Ρήγιον. Τοῦναντίον οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς σκληρότατα.

Ἡ πτώσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίβαν. Ὅλοι οἱ σύμμαχοί του εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸν ἐγκατέλειψαν. Τότε οὗτος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖται προσβαλόντες τὸν Ἀσδρούβαν παρὰ τὸν Μέταυρον, ποταμὸν τῆς Ὀμβρικῆς, τὸν ἐνίκησαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ νεαρὸς ὑπάτος Κορνήλιος Σκιπίων, ὁ ὁποῖος εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου εἶχεν ὑποτάξει ὅλας τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ κτήσεις τῶν Καρχηδονίων, διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ 204 μὲ 35000 πεζοὺς καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Καρχηδόνας. Οἱ Καρχηδόνιοι κινδυνεύοντες ἔσπευσαν νὰ καλέσουν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τὸν Ἀννίβαν, οὗτος δὲ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατηγοὶ συνηντήθησαν εἰς τὴν Ζάμαν. Ἐγίνε μάχη καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐνίκηθησαν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀννίβα συνωμολόγησαν εἰρήνην μὲ ὄρους βαρυτάτους. α') παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅλας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των, β') παρέδωσαν ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, γ') ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσουν δέκα χιλιάδας τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς διάστημα 50 ἔτων καὶ νὰ μὴ κυρύττουν πόλεμον χωρὶς τὴν συναίνεσιν τῶν Ρωμαίων. Ὁ Κορνήλιος Σκιπίων ὠνομάσθη Ἀφρικανός.

22. Πόλεμος τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε', βασιλέως τῆς Μακεδονίας (200—197).

Μετὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν

κατακτήσει τὴν Κέρκυραν καὶ μερικὰ ἄλλα παράλια μέρη τῆς Ἰλλυρίας (σημερινῆς Ἀλβανίας). Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἔδιδεν ὑποψίας εἰς τοὺς Μακεδόνας ὅτι καὶ αὐτοὺς μίαν ἡμέραν ἤθελον προσβάλλει οἱ Ῥωμαῖοι. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Ἀννίβας ἐπολέμει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε΄ ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην ὑπὸ τὸν ὄρον αὐτὸς μὲν νὰ πέμψη βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἰταλίαν, ὁ δὲ Ἀννίβας κατόπιν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἔμαθαν τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἐξήγειραν τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ Φίλιππος δὲν ἠδυνήθη νὰ πέμψη βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ὅταν λοιπὸν ἔτελείωσεν ὁ δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσουν τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας καὶ ἀμέσως ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ, ἔπεμψαν δὲ ἐναντίον του τὸν στρατηγὸν Φλαμινῖον μὲ ἄρκετὰς δυνάμεις.

Ὁ Φλαμινῖος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὄχι μόνον ἰκανὸς στρατηγὸς, ἀλλὰ καὶ διπλωμάτης συνετὸς καὶ φιλέλλην ἔνθερμος, ὁμιλῶν ἀπταιστώσως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν εὐγλωττίαν του καὶ μὲ τοὺς καλοὺς του τρόπους προσέκλυσε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὸ μέρος του καὶ πολλοὶ Ἕλληνες τὸν ἐβοήθησαν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἐνικήθη εἰς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ ὄρους βαρυτάτους.

Κατόπιν ὁ Φλαμινῖος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καθ' ἣν ἐποχὴν ἐτελοῦντο τὰ Ἴσθμια καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς εἶχε συρρεύσει εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἐορτήν. Ἐκεῖ ὁ Φλαμινῖος ἐξ ὀνόματος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐκήρυξεν ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ θὰ κυβερνῶνται σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδικούς των νόμους. Μεγάλος ἐνθουσιασμὸς κατέβαλε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐνοοῦσαν τὴν πανουργίαν καὶ τὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐξήρουν νὰ ἀποκτήσουν φίλους εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐπιφέρουν διαίρεσιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατόπιν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Ἑλλάδα μὲ εὐκολίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσαν.

23. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας (191—190 π. Χρ.).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς

τὸ κράτος του τὴν παλαιάν του ἑκτασιν. Ὅθεν ὑπέταξε κατὰ πρῶτον τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας ποὺ ἦσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατόπιν δὲ ὑπέταξε καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀντίοχον ν' ἀφήσῃ ἐλευθέρως τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ διὰ τοῦ Φλαμινίου εἶχαν ἀπονεύσει τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Ἀντίοχος ὅμως ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, δι' αὐτὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἤρριξαν νὰ παρασκευάζωνται εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ'.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ ὁ Ἀννίβας, ὅστις κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὁ Ἀντίοχος ὑπεδέχθη τὸν Ἀννίβαν μὲ μεγάλας τιμὰς. Ὁ Ἀννίβας ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Ἀντίοχον ὅχι μόνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσῃ θέατρον τοῦ πολέμου τὴν Ἰταλίαν. Ζηλότυποι ὅμως αὐλικοὶ ἔπεισαν τὸν Ἀντίοχον νὰ δυσπιστῆ πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀννίβα. Ὁ Ἀντίοχος λοιπὸν δὲν ἠκολούθησε τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀννίβα, ἀλλὰ παρακινούμενος ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε μερικὰ μέρη αὐτῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐστράτευσαν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, τὸν ἐνίκησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὸν κατεδίωξαν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸν ἐνίκησαν καὶ ἐκεῖ ἐκ δευτέρου, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰς πόλεις ταύτας οἱ Ῥωμαῖοι ἔδωκαν εἰς τὸν φίλον των Εὐμένην, βασιλέα τῆς Περγάμου. Ὁ Ἀντίοχος ἀνέλαβε προσέτι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας ὅμως ἐπρόφθασε καὶ ἔφυγε, κατέφυγε δὲ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν· κινδυνεύων ὅμως καὶ ἐκεῖ νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔπλε δηλητήριον καὶ ἀπέθανε.

24. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως (171—168).—Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου (148).

Τὸν Φίλιππον Ε' διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεύς. Ὁ Περσεὺς ἐμίσει τοὺς Ῥωμαίους ὅσον καὶ ὁ πατὴρ του. Δι' αὐτὸ καὶ μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἤρριξε νὰ παρασκευάζεται μυστικὰ διὰ πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ'

ὁ πανοῦργος βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β', φίλος, ὡς προείπομεν, τῶν Ῥωμαίων, ἐχθρὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσε εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατήγγειλε τὰς παρασκευὰς τοῦ Περσέως. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Περσέως.

Κατὰ τὰ τρίτα πρῶτα ἔτη ὁ Περσεύς, ἂν καὶ ἐστερεῖτο πολεμικῶν προτερημάτων, ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους. Τέλος ὁμοῦς ἐστάλη κατὰ τοῦ Περσέως ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ὅστις κατετρόλωσε τὸν Περσέα τὸ 168 πλησίον τῆς Πύδνας. Ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπήχθη εἰς Ῥώμην. Ἐκεῖ ἐρρίφθη εἰς σκοτεινὴν καὶ ὑγρὰν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἡ Μακεδονία τότε διηρέθη εἰς τέσσαρας χωριστὰς πολιτείας καὶ κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς διοικεῖτο ἀπὸ ἰδίου ἄρχοντα.

Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐφέρθη ἀπανθρωπότατα πρὸς τὴν Ἥπειρον, ἣ ὅποια τελευταῖον εἶχε σιμμαχήσει μὲ τὸν Περσέα. 70 πόλεις οὗτος κατέστρεψε καὶ 150 χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπόλησεν ὡς ἀνδράποδα.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν παρουσιάσθη κάποιος τυχοδιώκτης ἐκ τῆς Μυσίας, ὀνόματι Ἀνδρίσκος, ὁ ὅποιος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως. Ὄθεν καὶ Ψευδοφίλιππος κοινῶς ἐλέγετο. Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστάσεως νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ ἐπέτυχε. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐπεμψαν κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος τὸν Καικίλιον Μέτελλον, ὅστις ἐνίκησε τὸν Ψευδοφίλιππον καὶ συλλαβὸν αὐτὸν αἰχμάλωτον τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ῥώμην. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν τὴν Μακεδονίαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, διοικεῖτο δὲ αὕτη ὑπὸ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου.

25. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π.Χ.)

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ, διαρκῶς ἀπὸ ἀναζηλίαν ἀντενεργοῦσαν μεταξύ των. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπροσπάθουν πάντοτε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐπιφέρουν διαίρεσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τὸν καιρὸν κατώρθωσαν νὰ ἔχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα πολὺ ἰσχυρὸν κόμμα. Ὅλους τοὺς διαπρεπεῖς Ἕλληνας, ὅσοι ἠμποροῦσαν νὰ γίνουν πρόσκομμα εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων, κατώρθωσαν οὗτοι διὰ τῆς

προδοσίας καὶ τῆς συκοφαντίας γὰ τοὺς ἔξοντώσουν. Ἐνας ἄθλιος καὶ ἔλσεινός Ἕλληνας, ὁ Καλλικράτης, ἀρχηγὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ κόμματος εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατηγοροῦσεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Σύγκλητον χίλιους ἐκ τῶν καλλιτέρων Ἑλλήνων ὅτι δῆθεν εὐρίσκοντο εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Περσέα, τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Πάσαντα οὗτοι ἐκλήθησαν γὰ μεταβοῦν εἰς Ρώμην καὶ γὰ ἀπολογοῦν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ καὶ διάσημος ἱστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Οἱ χίλιοι οὗτοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι. Ἐκ τούτων μόνον 300 ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας των ἔπειτα ἀπὸ 17 ἔτη. Οἱ ἄλλοι ἀπέθανον ἐκ τῆς λύπης καὶ τῶν ἄλλων ταλαιπωριῶν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ γὰ ἐρίζουν μεταξὺ των καὶ αὐταὶ αἱ ἔριδες διηκόλυναν πολὺ τοὺς Ρωμαίους εἰς τὸ γὰ ὑποδουλώσουν τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Οἱ Σπαρτιάται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι διέταξαν τὸν στρατηγὸν Καικίλιον Μέτελλον, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Μακεδονίαν, γὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Συναντῶ τὰ στρατεύματα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκίδος καὶ τὰ νικᾷ. Ὁ Κριτόλαος ἐξηφανίσθη, εἰς δὲ τὴν στρατηγίαν τὸν διεδέχθη ὁ Δίαιος. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐγενοῦς Μετέλλου νέος στρατηγός, ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος Μόμμιος. Ὁ Δίαιος ἐπεχείρησε ν' ἀνισταθῆ κατὰ τοῦ Μομμίου, νικᾷται ὅμως ὑπὸ τοῦ Μομμίου παρὰ τὴν Λευκόπετραν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ ἀπελπισθεὶς αὐτοκτονεῖ. Ὁ Μόμμιος κυριεύει κατόπιν τὴν Κόρινθον χωρὶς μάχην, λεηλατεῖ τὴν λαμπρὰν καὶ πλουσίαν ἐκείνην πόλιν καὶ κατόπιν τὴν παραδίδει εἰς τὰς φλόγας. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος κατεδάφισε τὰ τείχη καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅσαι εἶχαν λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον, κατήγγησε τὰ παλαιὰ πολιτεύματα καὶ ὅλη πλέον ἢ Ἑλλάς ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Ρωμαίους, μεταβληθεῖσα εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (146 π. Χ.).

26. Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (149—146).—Καταστροφή τῆς Καρχηδόνας.—Καθυπόταξις τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀναλαμβάνουν καὶ νὰ προοδεύουν διὰ τῆς ἐμπορικῆς τῶν δραστηριοτήτος. Ἄλλὰ τοῦτο διήγειρεν ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι ἔκτοτε ζητοῦσαν ἀφορμὴν νὰ καταστρέψουν τὴν ἀντίζηλόν τῶν Καρχηδόνα. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ ἀφορμή.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασανάσης συχνὰ παρενωχλοῦσε τοὺς Καρχηδόνιους. Οἱ Καρχηδόνιοι εἰς μάτην ἐπεκαλέσθησαν τὴν παρέμβασιν τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μασανάση χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ ἐκήρυξαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων, διέταξαν δὲ τοὺς δύο ὑπάτους νὰ διαπεραιωθῶν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Μολονότι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι διὰ δόλου ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους ὅλα τὰ ὄπλα καὶ τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ τὰ πλοῖα, ἐν τούτοις οἱ Καρχηδόνιοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα ἐπὶ τρία ἔτη εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλὰ τὸ τρίτον ἔτος (146) ὁ ὑπάτος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς ἐκνείευσε τὴν Καρχηδόνα ἐξ ἐφόδου. Ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ. Ἐπὶ 17 ἡμέρας κατέκαιεν αὐτὴν καὶ τὴν μετέβαλε εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐκ τῶν 700 χιλιάδων κατοίκων μόνον 50.000 ἐσώθησαν ἐπικαλεσθέντες τὴν εὐσπλαγίαν τοῦ Σκιπίωνος. Ὁ Σκιπίων ἔλαβε τὴν προσωνομίαν Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος.

Μετὰ τὴν ἐν Ζάμα μάχην ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἰσπανία ἦτο ρωμαϊκὴ χώρα καὶ διήρσε μάλιστα αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβηρος καὶ πέραν τοῦ Ἰβηρος). Τότε οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰσπανίας ἔλαβαν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι διεξήγαγον ἐναντίον αὐτῶν μακροὺς καὶ ἐπιμόνους πολέμους. Ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ μετέβαλον ὀλόκληρον τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

Δέκα ἔτη ἀργότερα οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν καὶ τὸ νότιον μέρος τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, τὸ ὁποῖον ἔγινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία μὲ τὸ ὄνομα Προβηγκία.

Ν. Βραχνοῦ. Ἑλλην. Ἱστορία.

3

27. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Ρώμην.

Μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος π. Χ. οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν λαὸς γεωργῶν, ἐμπόρων καὶ στρατιωτῶν. Ὅλοι, καὶ αὐτοὶ οἱ πλούσιοι, ἠσχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὸν πόλεμον. Δὲν εἶχαν καμμίαν πνευματικὴν τέρεψιν.

Ἄφ' οὗτου ὅμως κατέκτησαν τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βίον αὐτῶν. Χιλιάδες Ἑλληνες ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς δοῦλοι. Ἐπίσης χιλιάδες Ἑλληνες, ἰατροί, λόγιοι, φιλόσοφοι, ρήτορες ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἔπειτα ἀπὸ τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν παρακμὴν τῆς πατριδος των μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ εὗρουν τύχην. Ἐγκατεστάθησαν οὗτοι εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔζων ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ρωμαίων. Ἐξ ἄλλου μέρους χιλιάδες Ρωμαῖοι ἀναχωρήσαντες ὡς στρατιῶται ἢ ὡς ἔμποροι εἰς τὴν Ἀνατολήν ἔζησαν πολλὰ ἔτη ἐν μέσῳ τῶν ξένων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν συνηθείας καὶ ἰδέας νέας, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἄφησαν τὰς ἰδικὰς των συνηθείας καὶ παρέλαβαν τὰς συνηθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἦρχισαν νὰ ἐνδύωνται ὅπως οἱ Ἑλληνες ἤρχισαν νὰ παρασκευάζουν καὶ νὰ τρώγουν πολυποίικα φαγητά, ὅπως οἱ Ἑλληνες, ἐνῶ πρότερον ὁ βίος των ἦτο λιτότατος ἤρχισαν νὰ κτίζουν τὰς οἰκίας των κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον καὶ νὰ ἐπιπλώνουν καὶ νὰ στολίζουν αὐτὰς μὲ μεγάλην πολυτέλειαν. Ἀπήλουν τὰς αὐτὰς ψυχαγωγίας, τὰς ὁποίας καὶ οἱ Ἑλληνες, δεῖπνα συνοδευόμενα μὲ μουσικούς, θεάματα, παιγνίδια καὶ ταξείδια ἀκόμη. Οἱ ρήτορες καὶ οἱ φιλόσοφοι οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ρώμην ἤνοιξαν σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἡ ἑλληνικὴ τέχνη καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη διεδόθησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ λεπτὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ τρόποι εἰσῆχθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ ἐπιφανεῖς οἰκοὶ τῆς Ρώμης ἐφρόντιζον νὰ δώσουν εἰς τὰ τέκνα των μὲ Ἑλληνας παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν. Ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἐγνώριζον ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ εὐγενεῖς ἔπεμπον τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὴν Ρόδον ἢ εἰς τὴν

Ἀπολλωνίαν διὰ τὰ διδαχθῶν τελειότερον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Αἱ Ἀθῆναι μάλιστα ἔγιναν τὸ προσκύνημα κάθε εὐγενοῦς Ρωμαίου. Πλήθος φιλομούσων Ρωμαίων ἐσπούδαζον εἰς τὰς ἐκεῖ σχολὰς καὶ ἐμελέτων τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Οἱ Ρωμαῖοι διοικηταὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐδέχθησαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν ὠμίλουν καὶ αὐτοί. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τῶν ὄπλων κατέκτησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πνεύματος.

28. *Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων.*—*Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ρώμης πρὸ τῶν Γράκχων.*—*Οἱ Γράκχοι Τιβέριος καὶ Γάϊος.*

18/ Ἡ Ρώμη ἐξέτεινε τὸ κράτος της εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδοσίαν, εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὶ ὅμως ἐκέρδισεν ἀπὸ τὰς κατακτήσεις αὐτάς; Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐκέρδισε δόξαν μεγάλην εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἐκέρδισε δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα. Ἀπὸ τὰς νίκας εἰσέρρευσαν εἰς τὴν Ρώμην ἀμέτρητα πλούτη. Τὰ πλούτη αὐτὰ ἢ ἐπληρώθησαν ὡς πολεμικαὶ ἀποζημιώσεις ἀπὸ τοὺς νικημένους ἢ προήρχοντο ἀπὸ ἀρπαγὰς τῶν νικητῶν στρατηγῶν. Ἀλλὰ τὰ πλούτη αὐτὰ ἀνέτρεψαν τὴν ἰσορροπίαν τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας.

7 B Ὁ πλοῦτος συνεκεντρώθη εἰς ὀλίγας μόνον οἰκογενείας. Αἱ οἰκογένειαι αὐταὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκολασίαν, ἐφέροντο δὲ μὲ βασιλικὴν ὑπεροψίαν πρὸς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν πτωχῶν. Ἀντὶ ἐνὸς λαοῦ ἠνωμένου παρήχθησαν καὶ πάλιν δύο τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἔμισοῦντο ἀναμεταξύ των, οἱ πλοῦσοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν. Οἱ πλοῦσοι ἀπετέλεσαν τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, καὶ αὐτοὶ ἐλάμβανον ὅλα τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα μάλιστα θεωροῦσαν ὡς πατρῶαν κληρονομίαν μεταβιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ τὸν πατέρα εἰς τὸν υἱόν. Ὁ λαὸς ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται. Ἄλλοτε τὸν λαὸν ἀποτελοῦσαν κυρίως μικροῖδιοκτῆται, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγροὺς των. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι μικροῖδιοκτῆται ἀποτελοῦσαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν στρατόν. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ρώμη ἤρχισε νὰ κάμνη τὸν πόλεμον ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι χωρικοὶ διατηρούμενοι πολὺν χρόνον ὑπὸ τὰ ὄπλα δὲν ἤμποροῦσαν πλέον νὰ ἐπανέρχωνται κατ' ἔτος καὶ νὰ

καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των. Οἱ χωρικοὶ λοιπὸν περιῆλθαν εἰς χρηματικὴν ἀπορίαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τὰ εὐτελῆ κτήματά των εἰς τοὺς πλουσίους. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἀφοῦ ἔμειναν χωρὶς κτήματα ἐσυσσωρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔζων ἕνα βίον ἀθλιὸν καὶ δυστυχισμένον. Πωλοῦσαν τὴν ψῆφόν των εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὴν μαρτυρίαν των εἰς τὰ δικαστήρια. Ἔργασίαν δὲν εὗρισκον, διότι οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας

Ἡ Κορνηλία.

ἐργασίας των μετεχειρίζοντο δούλους, τοὺς ὁποίους κατὰ χιλιάδας εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Ὅλοι ὅσοι ἠχμαλωτίζοντο εἰς τὸν πόλεμον, ὄχι μόνον οἱ πολεμισταὶ ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ποὺ ἐκυριεύοντο ἐξ ἐφόδου, ἄνδρες, γυναικες καὶ παιδιά, ἀνῆκον εἰς τὸν νικητὴν στρατηγὸν καὶ ἐπωλοῦντο ὡς δούλοι. Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται δὲν μάχονται πλέον διὰ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ διὰ τὸν μισθὸν καὶ διὰ τὴν λείαν, καὶ δὲν ἐγνώριζον παρὰ

μόνον τὸν ἀρχηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφωσιωμένοι.

Τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτὴν κατάστασιν τοῦ πτωχοῦ λαοῦ ἀνελάβαν νὰ θεραπεύσουν δύο ἀδελφοί, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάιος Γράκχοι. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἦσαν τέκνα τοῦ Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκαπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἡ Κορνηλία ἔμεινε νεαρὰ χήρα. Ἡ ὠραιότης της ἐφημίζετο. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Ζ' τὴν ἐζήτησε εἰς γάμον· ἀλλ' αὐτὴ ἀπέρριψε τὴν πρότασίν του καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της ἑλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν.

Πρῶτος ὁ Τιβέριος γενόμενος δήμαρχος τὸ 133 κατώρθωσε νὰ ψηφισθῆ νόμος νὰ μὴ ἠμπορῆ κανεὶς Ρωμαῖος νὰ ἔχῃ περισσότερα ἀπὸ 500 πλῆθρα (στρέμματα ὅπως λέγομεν ἡμεῖς) γῆς· ὅλον δὲ τὸ ὑπόλοιπον τῆς γῆς νὰ διανεμηθῆ εἰς τοὺς πτωχοὺς.

διὰ νὰ ἡμποροῦν καὶ αὐτοὶ νὰ ζήσουν· ἀλλὰ πρὶν ἐκτελεσθῆ ὁ νόμος οὗτος, οἱ πλούσιοι ἐπροκάλεσαν ταραχὰς καὶ ὁ Τιβέριος ἐφρονεῦθη.

Δέκα ἔτη ἀργότερα ὁ Γάιος Γράκχος ἐκλεχθεὶς δήμαρχος ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπὲρ τοῦ πτωχοῦ λαοῦ. Καὶ κατώρθωσεν οὗτος καὶ γαῖαι νὰ διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ σίτος νὰ χορηγηθῆ εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν καὶ ἄλλοι νόμοι νὰ ψηφισθοῦν ὠφέλιμοι διὰ τὸν λαὸν καὶ ἐπιβλαβεῖς διὰ τοὺς πλουσίους· ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐξαπατηθέντος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ἠναγκάσθη νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀχαριστίαν του πρὸς τοὺς Γράκχους, διότι μετὰ τὸν θάνατον τῶν εὐεργετῶν του ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν του ἀθλίαν κατάστασιν.

29. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Μάριος καὶ Σύλλας.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τοὺς Γράκχους ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ρώμην δύο μεγάλοι ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, ἐντελῶς ἀντιθέτου χαρακτῆρος.

Ὁ Μάριος ἦτο υἱὸς χωρικοῦ, ἀγοράματος καὶ τραχύς· εἶχεν ὅμως ἔξοχα στρατιωτικὰ προτερήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεδέχθη εἰς διαφόρους πολέμους. Οὗτος ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἰουγούρθα, βασιλέως τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας, καὶ προσήρτησε τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Νουμιδίας εἰς τὸ ὁμομαῖκόν κράτος. Κατετρόπωσε καὶ διεσκόρπισε δύο βάρβαρα καὶ μάχιμα γερμανικὰ ἔθνη, τοὺς Κίμβρους καὶ τοὺς Τεύτονας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ βορρᾶ ἐπῆρχοντο ἐναντίον τῆς Ρώμης, καὶ τοιουτοτρόπως ἀπήλλαξε τὴν Ρώμην ἀπὸ ἑνα πολὺ μέγαν κίνδυνον. Μὲ τὰ πολεμικά του αὐτὰ κατορθώματα ἔγινεν ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν. Ἐγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἐμίσει δὲ θανασίμως τοὺς ἀριστοκρατικούς.

Ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου ἦτο ὁ Σύλλας. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆς γένους. Εἶχε λεπτὴν ἀνατροφὴν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν μεγάλην. Ἦτο πολὺ καταδεκτικὸς καὶ μεγαλόδωρος, προΐστατο δὲ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος.

Τὸ μῖσος μεταξὺ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα ἦτο τόσον μέγαν, ὥστε ἀπέληξεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὀλέθριος εἰς τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο. Προεκλήθη δὲ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς.

Ὁ Μιθραδάτης, ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ἀντίβαν ἦτο ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων. Ὁφελούμενος οὗτος ἀπὸ τοὺς διαφόρους πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον περιπλακῆ οἱ Ρωμαῖοι, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς Ἴταλοὺς καὶ Ρωμαίους, ὅσοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς μίαν δὲ ἡμέραν ἐσφάγησαν 80.000. Ἐπειτα ἔπεμψε τὸν Ἀρχέλαον μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀρχέλαος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξήγειρε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τοῦ δημαγωγοῦ Ἀριστίωνος εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Ἐπίσης ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἡ Βοιωτία καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἀνέθεσαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Σύλλας εὐρίσκετο εἰς τὴν Καμπανίαν παρασκευαζόμενος, ὁ Μάριος κατάρθωσε νὰ ἀφαιρεθῆ ἡ στρατιγία ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ νὰ ἀνατεθῆ εἰς αὐτόν. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο ὁ Σύλλας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ρώμης. Φοβερὰ ὀῆξις ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἀφθονον αἷμα ἔρρευσε. Ὁ Σύλλας ὑπερισχέει καὶ εἰσέρχεται νικητὴς εἰς τὴν πόλιν ἐνσπείρων τὸν τρόμον. Ὁ Μάριος μόλις προφθάνει νὰ σωθῆ διὰ τῆς φυγῆς εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Κατόπιν ὁ Σύλλας ἐστράτευσε ἐναντίον τοῦ Μιθραδάτου. Κατὰ πρῶτον ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων. Διὰ τῆς Θεσσαλίας διευθύνεται εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Ἀρχέλαος ἐκλείσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὁ δὲ Ἀριστίων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Σύλλας διαιρεῖ τὸν στρατὸν του εἰς δύο μοίρας. Μὲ τὴν μίαν πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ τὴν ἄλλην τὸν Πειραιᾶ. Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν παρετάθη ὀκτὼ μῆνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἡ Ἑλλὰς κατεπονεῖτο διαρκῶς μὲ τεραστίας εἰσφοράς. Ὅταν κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἔλλειψις ξύλων διὰ τὴν κατασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὁ Σύλλας δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ κατακόψῃ τὰ ἀρχαῖα ἄλση τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου, ὅπου ἄλλοτε ἐδίδασκον οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων, ἤρπασε τοὺς θησαυροὺς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν. Τέλος τὸν ὄγδοον μῆνά διὰ

νυκτερινῆς ἐφόδου ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηνῶν (1 Μαρτίου 86), ἐπηκολούθησε δὲ ἀγρία σφραγὴ τῶν κατοίκων.

Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ Σύλλας ὤρμησε κατὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἔκαμε στενωτέραν τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχέλαος μαθὼν ὅτι μεγάλη Ἀσιατικὴ στρατιὰ ἔρχεται εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἔσπευσε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν νέαν στρατιάν. Ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὸν Πειραιᾶ καὶ κατεδάφισε τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἐπυρπόλησε τὰ νεώρια καὶ λοιπὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς. Ἐπειτα κατεδίωξε τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν κατετρόπωσε πλησίον τῆς Χαιρωνείας τῆς Βοιωτίας. Διαβάς δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἠνάγκασε τὸν Μιθραδάτην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους.

Ἐπάνοδος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ρώμην. — Προγραφαὶ καὶ θάνατος αὐτοῦ.— Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σύλλα ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς, στρατολογήσας δὲ διαφόρους τυχοδιώκτας μισθοφόρους ἐπετέθη κατὰ τῆς Ρώμης, ἐκυρίευσε αὐτὴν καὶ προέβη εἰς φοβερὰς προγραφάς. Χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σύλλα ἐφονεύθησαν. Ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ πέντε νύκτας στίφη ἀγρίων στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς τῆς Ρώμης σφάζοντες καὶ τὸ πᾶν πληροῦντες φόβου καὶ τρόμου. Τὰ πτώματα κατὰ σωροὺς ἔκειντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἄταφα καὶ τὰ ἔτρωγον οἱ σκύλλοι. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Μαρίου τὸ τέλος ὑπῆρξεν οἰκτρὸν. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὸν ἐτάρασσε ἡ συνείδησίς του διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀπὸ τὸ ἄλλο μανθάνων τὰ κατορθώματα τοῦ Σύλλα ἐφοβεῖτο μέλλουσαν τιμωρίαν. Δι' αὐτὸ ἤρχισε νὰ πίνῃ οἶνοπνευματώδη ποτὰ καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν κατάχρησιν ἀπέθανεν οἰκτρῶς εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν.

Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ρώμην. — Δικτατωρία καὶ θάνατος αὐτοῦ.— Ὁ Σύλλας, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην· ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε ὅλους ὅσοι ἀντεστάθησαν εἰς αὐτὸν ὤρμησε θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Ρώμης. Εἰσῆλθε νικητὴς εἰς τὴν πόλιν καὶ προέβη εἰς φρικαλέας προγραφάς κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρίου. Διέταξε νὰ τοὺς φονεύουν ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντοῦν, καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τοιοῦτον θηριώδη τρόπον ἐκόρεσε τὴν ἐκδίκησίν του ὁ Σύλλας ἐξελέχθη

δικτάτωρ διὰ βίου, μετεροθύμισε δὲ τὸ πολίτευμα κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ὅλην τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἔχη ἡ Σύγκλητος. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ δύο ἔτη παρήτησε τὴν δικτατορίαν πρὸς ἐκπληξιν ὄλων καὶ ἀπεχώρησεν εἰς μίαν λαμπρὰν ἔπαυλιν ποῦ εἶχεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ μετὰ ἓνα ἔτος ἀπέθανε.

30. Πομπήϊος—Ἰούλιος Καῖσαρ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἀναφαίνονται δύο μεγάλοι ἄνδρες, οἵτινες ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἀρχήν, ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Πομπήϊος ὑπῆρξεν ἓνας ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν τῆς

Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ῥώμης. Νεώτατος ἀκρόμη εἶχε διακριθῆ κατὰ τοὺς τελευταίους ἐμφυλίους πολέμους, καταδιώξας τοὺς Μαριανούς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἶχε προσελκύσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου δικτάτωρος. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς πολλοὺς πολέμους. Κατετρόπωσε τοὺς δούλους, οἵτινες εἶχον ἔξεγερθῆ κατὰ τῆς Ῥωμαϊ-

κῆς πολιτείας· ἐκαθάρισε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τοὺς πειρατάς, οἵτινες ἔχοντες ὀρηκτῆρια τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κιλικίαν περιέπλεον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ἐληλάτουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια καὶ ἐνέσπειρον πανταχοῦ τὸν τρομόν. Κατέβαλεν ὀλοσχερῶς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου Μιθραδάτην, ὁ ὁποῖος ἐκ νέου ἔλαβε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐκανόνισε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος.

Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Ὑπῆρξε ρήτωρ ἔξοχος, πολιτικὸς μέγας καὶ στρατηγὸς μεγα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λοφρέστατος. Ἀπὸ τῆς νεαρῆς ἡλικίας του διεφαίνετο ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία του. Εἶδε κάποτε εἰς ἓνα ναὸν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μὲ δάκρυα ἀνέκραξεν «Ἀλλοίμονον! ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἡλικίαν μου εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἔπραξα τίποτε». Ἄλλοτε πάλιν διερχόμενος ἀπὸ ἓνα χωρίον εἶπε «Προτιμῶ νὰ εἶμαι πρῶτος εἰς ἓνα χωρίον παρὰ δεύτερος εἰς τὴν Ῥώμην».

31. Πρώτη τριαρχία.—Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Πομπήϊος ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, τῆς ὁποίας τὰ πράγματα, ὡς προείπομεν, ἐκανόνισεν ὡς ἀπόλυτος κύριος, εὐρῆκεν εἰς τὴν Ῥώμην πολλοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους. Δι' αὐτὸ συνενοήθη μὲ τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Ῥώμην, προσέλαβαν δὲ οἱ δύο αὐτοὶ καὶ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἦτο πλουσιώτατος, καὶ συνεκρότησαν μυστικὸν πολιτικὸν δεσμόν, τὴν *πρώτην τριαρχίαν* (60 π. Χ.). Τότε ὁ Καίσαρ ἐξελέχθη ὕπατος καὶ διὰ νὰ συνδεθῇ στενωτέρου μὲ τὸν Πομπήϊον τοῦ ἔδωκε σύζυγον τὴν κόρην του Ἰουλίαν. Ὅταν ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Καίσαρος, ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διὰ πέντε ἔτη ἡ διοίκησις τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Προβιγκίας. Μεταβὰς ἐκεῖ ὁ Καίσαρ κατεπολέμησε τοὺς Ἑλβετοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἄλλα ἔθνη τῆς Γαλατίας· ἀφοῦ δὲ ἡ διοίκησις του παρετάθη δι' ἄλλο πέντε ἔτη, κατώρθωσεν ὁ Καίσαρ εἰς διάστημα οὐκ ὀλίγων νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Γαλατίαν (σημερινὴν Γαλλίαν) καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἡ κατάκτησις τῆς Γαλατίας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλείτερα κατορθώματα ποὺ μᾶς παρουσιάζει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία. Τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος ἔγινε περίδοξον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πομπήϊος εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας. Ὁ Πομπήϊος δὲν μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἀλλὰ διοικοῦσε αὐτὴν διὰ τῶν ὑπάρχων του. Ὁ δὲ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν ἐναντίον τῶν Πάρθων. Ἄλλ' ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Καίσαρος ἐκίνησε τὸν φθόνον τοῦ Πομπήϊου· εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ἡ Ἰουλία. Ὁ φθόνος τοῦ Πομπήϊου πρὸς τὸν Καίσαρα ἐπροκάλεσε μέγαν ἐμφύλιον πόλεμον. Πρὶν λήξῃ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Καίσαρος, ἡ Σύγκλητος κατὰ παρακίνησιν τοῦ Πομπήϊου ἐπροσκάλεσε τὸν Καίσαρα νὰ

διαλύση τὸν στρατὸν του καὶ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ἄλλως θὰ τὸν ἐκήρυττε ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ἄντι τούτου ὁ Καῖσαρ ὤρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπέφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς αὐτήν. Ὁ Πομπήϊος καταληφθεὶς ἀνέτοιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲ τοὺς ὁμόφρονάς του συγκλητικούς. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεκρότησε στρατὸν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Ὁ Καῖσαρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐνῶ ὅλοι ἐπερίμεναν προγραφὰς ὁμοίας μὲ τὰς προγραφὰς τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα, ὁ Καῖσαρ ἐφέροθη πολὺ ἠπίως πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἄφου οὗτος ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, κατεδίωξεν ἔπειτα τὸν Πομπήϊον καὶ συνάψας μεγάλην μάχην εἰς τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας (48 π. Χ.) τὸν κατετρόπῳσεν. Ὁ Πομπήϊος μετὰ τὴν ἥτταν ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον· ἀλλ' ὅταν ἐξήρχετο ἐκ τοῦ πλοίου ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερα ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὁ Καῖσαρ. Ὁ Καῖσαρ ἐξεθρόνισε τὸν Πτολεμαῖον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὴν ἀδελφὴν του Κλεοπάτραν. Ὁ Καῖσαρ κατόπιν ἐστράτευσεν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου Φαρνάκου, ὅστις ἦτο φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Πομπηίου, μὲ τόσην δὲ ταχύτητα καὶ εὐκολίαν ἐνίκησεν αὐτὸν ὁ Καῖσαρ, ὥστε ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν νίκην μὲ τὰς ἐξῆς τρεῖς λέξεις «*ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα*».

Ὁ Καῖσαρ, ἀφου ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας, ἐπηνῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν τὰς μεγίστας τιμὰς. Τὸν ἀνεκήρυξαν δικτάτωρα διὰ βίου, ὑπάτον διὰ δέκα ἔτη, στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐκήρυξαν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του ἑορτάσιμον καὶ τὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα, καθ' ὃν ἐγεννήθη, ὠνόμασαν Ἰούλιον. Οὕτω λοιπὸν ἡ δημοκρατία εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ τύπους μόνον ὑφίστατο, πραγματὶ δὲ ἦτο μοναρχία. Ἡ θέλησις τοῦ Καίσαρος ἦτο νόμος τῆς Πολιτείας. Ὁ Καῖσαρ ἦτο κατ' οὐσίαν βασιλεὺς· ὅταν ὅμως ἠθέλησε καὶ κατὰ τύπους νὰ καταλίψῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, πολλοὶ νέοι ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας διωργάνωσεν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Καίσαρος ὑπὸ τὴν

ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν εἰς τὸ βουλευτήριον τὴν 15 Μαρτίου 44 π. Χ.

32. Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιανός. — Δευτέρα τριαρχία. — Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη.

Ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος ἔρριψε τὴν Ρώμην εἰς μεγάλην ταραχήν. Οἱ συνωμῶται φεύγοντες τὴν ὄργην τοῦ λαοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἡ Σύγκλητος συνελθοῦσα ἐψήφισε νὰ ταφῆ μεγαλοπρεπῶς ὁ νεκρὸς τοῦ Καίσαρος καὶ εἰς τοὺς δολοφόνους νὰ δοθῆ ἄμνηστία. Οἱ δολοφόνοι τότε κατῆλθαν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Καίσαρος ὁ φίλος τοῦ Καίσαρος καὶ ὑπάτος κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος Ἀντώνιος διὰ τεχνικωτάτου λόγου ἐξήγειρε τὸν λαὸν τῆς Ρώμης ἐναντίον τῶν δολοφόνων. Οἱ δολοφόνοι ἔσπευσαν νὰ φύγουν ἐκ τῆς Ρώμης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Καῖσαρ εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς πρὸς διοίκησιν, ὁ μὲν Βρούτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ δὲ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, ὁ Ὀκταβιανός, ἀνεπίδς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανός συνενοήθησαν μεταξὺ τῶν ἀφοῦ δὲ προσέλαβαν καὶ τὸν Λέπιδον, συνεκρότησαν τὴν δευτέραν τριαρχίαν, καὶ ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Λέπιδος νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ φρουρῆ τὰ συμφέροντα τῆς τριαρχίας, ὁ δὲ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξουν τοὺς δολοφόνους. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἀνάγκην χρημάτων καὶ διὰ νὰ ἐμπνεύσουν τρόμον, ἔκαμαν φρικώδεις προγραφάς. Ἐφόνευσαν 300 συγκλητικούς καὶ πλείστους ἄλλους πλουσίους καὶ ἤρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν. Τότε ἐφρονεύθη καὶ ὁ διάσημος ρήτωρ Κικέρων.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν Βρούτος καὶ Κάσσιος ἐσύναξαν μεγάλην στρατιὰν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνητήθησαν εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας (42 π. Χ.). Ἐκεῖ συνεκροτήθη μεγάλη μάχη καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠτύοκτόνησαν. Μετὰ τοῦτο οἱ δύο νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὸν κόσμον, καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανός ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὸν ἀσθενῆ Λέπιδον ἔδωκαν τὴν Ἀφρικὴν.

23. **33. Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος.— Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία.**

Ὁ Ὀκταβιανὸς κατέβαλε κάθε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν Δύσιν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, δι' αὐτὸ καὶ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαόν. Τοῦναντίον ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν Ἀνατολὴν σαγηνευθεὶς ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς Κλεοπάτρας, βασιλείσσης τῆς Αἰγύπτου, παρεδόθη μετ' αὐτῆς εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ διαφροστροτόπως ἐξηντέλιξε τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα. Λησμονῶν ὅτι ἦτο Ῥωμαῖος παρεχώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἐκ τούτου προεκλήθη νέος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Ἀντώνιος ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ προλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν Ὀκταβιανόν, ἦλθε μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεχείμασεν εἰς τὰς Πάτρας ἐν μέσῳ ἑορτῶν καὶ διασκεδάσεων. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐτοιμασθεὶς ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνητήθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἄκτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκεῖ συνήφθη ναυμαχία (31 π. Χ.). Πρὶν ἀκόμη κριθῆ ὁ ἀγὼν, ἡ Κλεοπάτρα μὲ 60 πλοῖα ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὁ Ἀντώνιος. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατὸς παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ὀκταβιανὸς κατόπιν κατεδίωξε τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Ἀντώνιος περιελθὼν εἰς ἀμυχανίαν ἠτυοκτόνησε. Καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐπίσης ἠτυοκτόνησε, μὴ θέλουσα νὰ συρθῆ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κλεοπάτρας ὁ Ὀκταβιανὸς μετέβαλε τὴν Αἴγυπτον εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

23. **34. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.**

Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μεγάλους ἐμφυλίους πολέμους εὐρέθη μὲ τὸ μέρος τῶν ἠττηθέντων ἐν μέρει ἔξ ἀνάγκης, διότι καὶ ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Βρούτος καὶ ὁ Ἀντώνιος τὰς χώρας αὐτῆς ἐξέλεξαν ὡς ὄρημητριον αὐτῶν ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ συμπαθείας, διότι καὶ οἱ τρεῖς ἐκήρυττον ὅτι ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου. Ἐν τούτοις οὔτε ὁ Καῖσαρ ὅταν ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, οὔτε ὁ Ἀντώνιος ὅταν ἐνίκησε τὸν Βρούτον, οὔτε ὁ Ὀκταβιανὸς ὅταν ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον, ἐτιμώρησαν τοὺς Ἑλληνας, διότι ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιπάλων των. Ὁ Καῖσαρ μάλιστα εὐηργέτησε τοὺς Ἑλληνας τοὺς Θεσσαλοὺς.

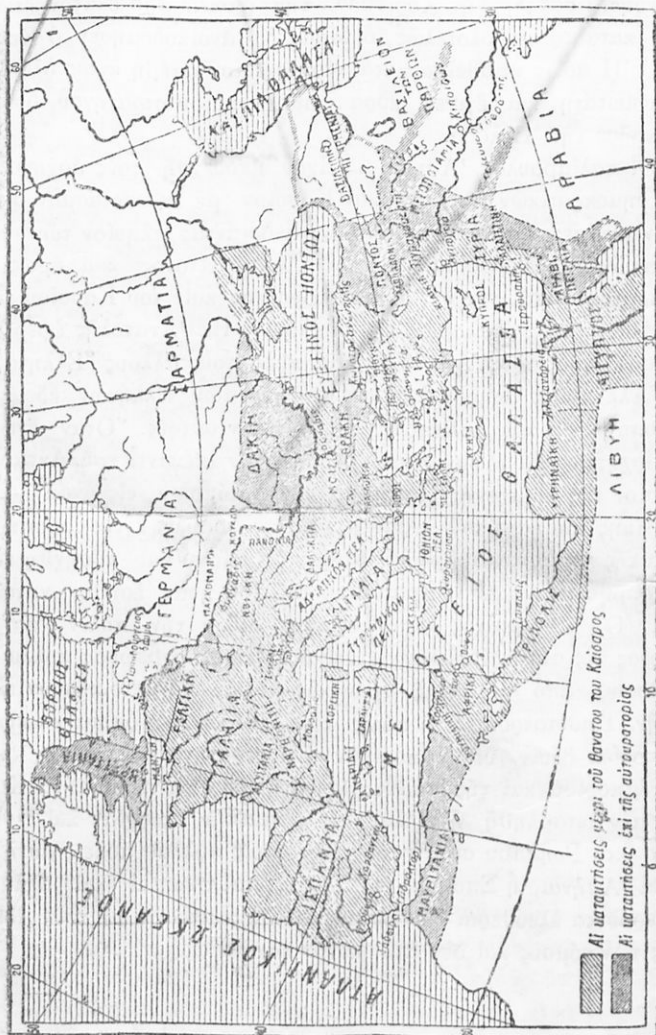
εις την χώραν τῶν ὁποίων ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, ἀπήλλαξε ἀπὸ κάθε φορολογίαν. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους παραδοθέντας εἰς αὐτὸν εἶπε τὸ πικρὸν τοῦτο «Πόσας φορὰς θὰ σᾶς σώσῃ ἡ δόξα τῶν προγόνων σας ἀπὸ τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους σᾶς ρίπτει ἡ ἀνοησία σας;» Τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν εἶχε καταστρέψει ὀλοτελῶς ὁ Μόμμιος, ἀνοικοδόμησεν ὁ Καῖσαρ. Ἡ πόλις κτισθεῖσα κατὰ νέον σχέδιον ἀπέβη ἐντὸς ὀλίγου πλουσιωτάτη καὶ ἔγινεν ἔδρα τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ, ὅστις διοικοῦσε τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ παλίμβουλοι Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποδεχθῆ τοὺς ἀρχηγούς τῶν δημοκρατικῶν Βροῦτον καὶ Κάσιον μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ εἶχον ἐγείρει εἰς αὐτοὺς χαλκοῦς ἀνδριάντας πλησίον τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος· καὶ ὅμως ὁ Ἀντώνιος μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασοίου εἰς τοὺς Φιλίππους ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς ἐφέρθη ἐπεικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας.

Ἄλλ' ἰδίως ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἔδειξεν ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ πολυειδῶς εὐηργέτησεν αὐτούς. Ὅταν ἔγινε μονάρχης, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔκτισεν ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου, πλησίον τῆς σημερινῆς Πρεβέζης, τὴν Νικόπολιν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἡ Νικόπολις ἔγινε πρωτεύουσα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς νοτίου Ἡπείρου καὶ προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Αἱ Πάτραι ἀπὸ τοῦ 280 ἦσαν ἔρημοι κατοίκων. Ὁ Ὀκταβιανὸς συνώμισε καὶ πάλιν τὴν πόλιν ταύτην πέμπας εἰς αὐτὴν Ρωμαίους ἀποίκους καὶ υποχρεώσας πολλοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς πέριξ γειτονικὰς πόλεις νὰ μετοικήσουν εἰς αὐτήν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πόλις τῶν Πατρῶν, ἡ ὁποία κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν ὑπὸ ἐμπορικὴν καὶ στρατηγικὴν ἔποσιν, διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἀνῆλθεν εἰς περιωπὴν. Καὶ εἶχε μὲν μεταβληθῆ ἡ Ἑλλὰς εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ διοικεῖτο ὑπὸ Ρωμαίου στρατηγοῦ· ἐν τούτοις πολλαὶ πόλεις αὐτῆς, ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, αἱ Θεσπιαὶ καὶ ἄλλαι, ἐθεωροῦντο ἐλεύθεραι· ἐπολιτεύοντο δὲ σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδικούς των νόμους καὶ δὲν ἐπλήρωνον κανένα φόρον.

35. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.—Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος
(30 π. Χρ.—14μ. Χ.)

Ὄταν ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν

Σκηνὴ τοῦ Ἰσχυροῦ καὶ ἡγεμονικοῦ Η.

Ρώμην ὁ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος ἔδειξαν μεγάλην ἀφοσίωσιν πρὸς

αὐτόν. Ὁ λαὸς εἶχεν ἀποκάμει πλέον ἀπὸ τὰς ταραχὰς καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ μὲ εὐχαρίστησιν θὰ ἔβλεπε συγκεντρωμένην ὅλην τὴν ἔξουσίαν εἰς χεῖρας ἑνὸς προσώπου ἱκανοῦ. Ὁ Ὀκταβιανὸς παρετήρησε τοῦτο· δι' ὃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν δημοκρατίαν εἰς μοναρχίαν, ὅχι ὅμως ἀμέσως καὶ ἀποτόμως, ἀλλὰ βαθμηδόν. Οὕτω λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του κάθε πολιτικὴν, στρατιωτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔξουσίαν καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς τὴν Ρώμην τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα. Ἡ σύγκλητος ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν προσωνομίαν Αὐγούστος (=Σεβαστός), τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδέχθη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὸς ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡλία καὶ φιλόανθρωπος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν οὗτος ἐν τῇ τριαρχίᾳ. Ὁ Αὐγούστος ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν· ὑπεστήριξε πολὺ τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἤκμασαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ ἐξοχώτεροι ποιηταὶ Βιργίλιος, Ὁράτιος καὶ Ὀβίδιος καὶ οἱ ἱστορικοὶ Σαλλούστιος καὶ Λίβιος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου ὠνομάσθη *Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ρωμαϊκῆς Φιλολογίας*. Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Αὐγούστος ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. Οἱ Ρωμαῖοι προσέφεραν εἰς αὐτὸν θείας τιμὰς καὶ τὸν ἔκτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα ὠνόμασαν πρὸς τιμὴν του Αὐγούστου.

36. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες

Ὅλοι οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες, πλάγιοι συγγενεῖς του, ὑπῆρξαν χεῖριστοι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν· α) ὁ Τιβέριος, προγονὸς τοῦ Αὐγούστου, ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, φονεύσας ὅλους σχεδὸν τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἄλλους πολίτας, τῶν ὁποίων τὰς περιουσίας ἤρπασε. Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. β) Ὁ Καλιγούλας, τέρας ἀσεβείας, κακοῦργίας, ἀσωτίας καὶ μωρίας, τύπος τρελοῦ ἀνθρώπου, λυπούμενος, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν μίαν μόνον κεφαλὴν διὰ νὰ τὴν κόψῃ διὰ μᾶς. γ) Ὁ Κλαύδιος, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῆς συζύγου του Μεσσαλίνας, ἥτις ὑπῆρξε διαβόητος διὰ τὴν αἰσχρότητα της. δ) Ὁ Νέρων, ὁ θηριωδέστερος ὄλων τῶν τυράννων.

ἐφόνευσεν οὗτος τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόντου Βρεττανικὸν, τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καὶ μυρίους ἄλλους ἐπυρπόλησε τὴν Ρώμην διὰ νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας· κατεξευτέλισε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα παρουσιαζόμενος δημοσίᾳ ὡς κιθαρωδὸς, ὡς αἰοιδὸς, ὡς ἠθοποιὸς, ὡς ἄρμα-τηλάτης. Τέλος ἡ τυραννικὴ του διοίκησις ἐπροκάλεσεν ἐπαναστάσεις τῶν λεγεῶνων εἰς διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Νέρων ἐγκατελείφθη ἀπὸ ὅλους καὶ ἠτύοκτόνησεν ἀνακράζων *«ὅποιον καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος.»*

37. Ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων.

Οἱ λεγεῶνες, οἱ ὅποιοι ἐπανεστάτησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεκῆριξαν αὐτοκράτορας τοὺς ἀρχηγούς των. Μετὰ τρεῖς ἄλλους αὐτοκράτορας ἔπειτα ἀπὸ τὸν Νέρωνα κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Βεσπασιανός. Μετὰ αὐτὸν δὲ ἀρχίζει νέα δυναστεία, ἡ τῶν Φλαβίων. Ὁ Βεσπασιανὸς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ συνεισότης καὶ δραστήριος. Κατὰ πρῶτον οὗτος ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν ἔπειτα κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ν' ἀνορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως καὶ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς σπουδαιότατον γεγονός. Ὁ υἱὸς του Τίτος μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν κατέβαλε τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἰουδαίους καὶ ἐνυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέκαυσε. Μυριάδες Ἰουδαίων ἐσφάγησαν καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἔρρευσεν εἰς τὰς ὁδοὺς. Τοιοῦτοτρόπως ἐξεπληρώθη ἡ κατάρα αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ὅταν ἐζήτουν ἀπὸ τὸν Πιλάτον τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἀνέκραζον *«τὸ αἷμα αὐτοῦ ἴοι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν»*.

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Τίτος, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίστους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Τίτου ἔτεινον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξεργάγη ὁ Βεζούβιος καὶ κατέχωσε τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, τὴν Πομπηίαν καὶ τὰς Σταβίας. Ἐπίσης ἐνέσκηψε λοιμὸς καταστρεπτικώτατος εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Τίτος ἔτρεχε παντοῦ καὶ ἐβοήθει τοὺς πάσχοντας. Ἄλλ' ὁ κάλλιστος οὗτος ἡγεμὼν ἀπέθανε πρόωρος. Πιστεύεται ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Δομιτιανοῦ, ὅστις καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ Δομιτιανὸς ὑπῆρξε τυραννικῶς αἰσ, ὅμοιος τοῦ Καλιγούλα καὶ τοῦ Νέρωνος. Διέπραξε τρομερώτατα ἐγκλήματα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν, καὶ οὕτω ἐξέλιπε τὸ γένος τῶν Φλαβίων.

275
38. Ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων (97—180 μ. Χ).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν ὑπατικὸν Νέρβαν. Ἀπὸ τοῦ Νέρβα ἀρχίζει μίᾳ νέα περίοδος, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ 80 ἔτη καὶ ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα περίοδος τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον αὐτοκράτορες ὑπέροχοι καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς κυβερνηταί. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνίνος ὁ Εὐσεβῆς καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος.

α') Ὁ Τραϊανὸς ὅλον του τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εὐμερίαν τοῦ λαοῦ του. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐπροσπάθησεν νὰ συνδυάσῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μὲ τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας. Πρῶτος αὐτὸς διέκλυθεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον ἦτο λιτότατος· τοῦ δὲ δημοσίου πλούτου πολὺ φειδωλός. Ὁ Τραϊανὸς διεξήγαγε πολλοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν.

β') Ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ εἰρηνικός. Ἐπιθυμῶν νὰ ἀντιληφθῇ μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους του περιῆλθε τὰς διαφόρους ἐπαρχίας αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεζός, καὶ ἐφρόντιζε παντοῦ νὰ θεραπεύῃ κάθε ἀνάγκην. Αἱ περιοδεῖαι του διήρκεσαν 11 ἔτη. Κατὰ τὰς περιοδείας του αὐτὰς ἔκτισε τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰς Ἀθήνας ἠγάπησεν ἐξαιρετικά. Πέντε φορὰς τὸς ἐπεσκέφθη καὶ διέμεινεν εἰς αὐτὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον ζῶν ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Τὰς ἐστόλισε μὲ διάφορα λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Οἰκοδόμησε τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσει ὁ Πεισίστρατος. Κατεσκεύασε τὸ Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον σώζεται μέχρι σήμερον καὶ δι' αὐτοῦ ὑδρεύεται ἀκόμη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως ἔκτισε νέαν πόλιν, ἡ ὁποία ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν παλαιὰν δι' ἀψίδος, ἡ ὁποία σώζεται ἀκόμη καὶ ὀνομάζεται κοινῶς

Ν. Βραχνοῦ Ἑλλην. Ἱστορία.

Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ. Καὶ ὄχι μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος εὐημεγήθησαν ἀπὸ τὸν Ἀδριανόν.

Τὴν εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀδριανοῦ τὴν διετάραξε μόνον ἓνας πόλεμος, ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι καὶ πάλιν ἐπανεστάτησαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐνίκηθησαν ὀλοτελῶς. Ἐξακόσαι χιλιάδες ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐξηφανίσθησαν.

γ) Ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ χρηστότατος καὶ δικαιοτάτος. Ἡ κυβερνήσις τὸν ὑπῆρξεν ἐντελῶς πατρικῆ. Ἡ δικαιοσύνη του διεφημίσθη τόσον πολὺ, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ὑρκανίας καὶ τῆς Βακτριανῆς τὸν ἐξέλεξαν νὰ τοὺς ἐξομαλύνῃ τὰς διαφορὰς των.

δ) Ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος αὐτοκράτωρ. Κυβερνῶν εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκείνου ποῦ εἶπεν ὁ Πλάτων «Τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐδαιμονήσουν, ὅταν ἢ οἱ φιλόσοφοι γίνουν βασιλεῖς ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσουν».

39. Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηναίων. — Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς.

Αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι πάντοτε τὸ κέντρον τῆς παιδείας. Εἰς αὐτὰς ἐλειτούργουν μεγάλα φιλοσοφικὰ καὶ ῥητορικὰ σχολαὶ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο σπουδασταὶ καὶ ἡ πόλις ἐφάνετο ὡς νὰ ἦτο κοινὸν σχολεῖον τῶν ἔθνῶν. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες ἐδίδασκον ἰδιαιτέρως λημβάνοντες δίδακτρα ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς των. Ἄλλ' ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος θέλων νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς σπουδὰς καὶ νὰ θέσῃ αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, διωργάνωσε τὰς ἐν λόγῳ σχολὰς ὅπως εἶναι τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια. Αἱ καθηγητικαὶ ἔδραι ὠνομάζοντο *θρόνοι*, οἱ δὲ καθηγηταὶ ἐξελέγοντο καὶ διορίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐμισθοδοτοῦντο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίνου ἤμασεν εἰς τὰς Ἀθῆνας ὁ πολυθρόνητος διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ τὴν γενναιοδωρίαν του Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ῥήτορας καὶ φιλοσόφους τῆς τότε ἐποχῆς. Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου Ἰούλιος Ἀττικὸς ἀνεκάλυψεν εἰς κάποιαν οἰκίαν του ἀμέ-

τητον θησαυρόν. Ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κληρονομήσας τὸν θησαυρόν τοῦτον τὸν μετεχειρίσθη ἐλευθεριώτατα. Ἐδαπάνησε μυθώδη ποσὰ διὰ τὰ καλλωπίση τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην. Εἰς τὰς Ἀθήνας κατεσκεύασεν ἀπὸ πεντελικὸν μάρμαρον τὸ *Παναθηναϊκὸν στάδιον* πέραν τοῦ Ἴλισοῦ, τοῦ ὁποῖου τὰ ἴχνη ἐσώζοντο μέχρις ἐσχάτων καὶ τὸ ὁποῖον ἀναμαρμαρωθὲν πρὸ ἐτῶν δι' ἐξόδων τοῦ μεγάλου ὁμογενοῦς Γεωργίου Ἀβέρωφ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότατα στολίσματα τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν. Νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως κατεσκεύασε τὸ *Ῥοδεῖον* εἰς μνήμην τῆς ἀποθανούσης συζύγου του Ρηγίλλης. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν κατεσκεύασε μεγαλοπρεπὲς ὑδραγωγεῖον. Κατεσκεύασε μαρμαρίνας δεξαμενὰς εἰς τὰ λουτρά τῶν Θερμοπυλῶν καὶ κατέστησε τὰ ἐκεῖ ἰαματικά ὕδατα χρῆσιμα εἰς τοὺς νοσοῦντας. Παρέσχε γενναίας βοήθειας εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Αἱ πόλεις αὗται ἐξεδήλωσαν μὲ πολυαρίθμους ἐπιγραφὰς τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Ἡρώδη ὀνομάζουσαι αὐτὸν προστάτην καὶ εὐεργέτην.

40. Ἡ γένεσις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.—Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ.

Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς. Ὁταν ὁ Ἰησοῦς ἐμεγάλωσε καὶ ἀπεκάλυψε τὴν θεότητά του καὶ τὴν γέννησίν του ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν, δηλ. Ἐλευθερωτὴν.

Ὁ κόσμος ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν εὗρίσκετο εἰς κοινωνικὴν ἀθλιότητα καὶ εἰς ἠθικὴν παραλυσίαν. Χιλιάδες χιλιάδων ἄνθρωποι ἔστεροῦντο τὸ μεγαλεῖτερον ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν. Ἦσαν δούλοι. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶχε προσβάλει τὰ διάφορα θρησκευόμενα καὶ τὰ ἀπεδείκνυεν ὡς ψευδῆ. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τοὺς θεοὺς των. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπιζητοῦσε κάποιαν ψυχικὴν παρηγορίαν.

Ἀκριβῶς λοιπὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἠκούσθη ἐκ τῆς Παλαιστίνης τὸ κήρυγμα τοῦ θεανθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐβάλει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς θρησκευτικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν. Ὁ κόσμος, καὶ μάλιστα τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν

δούλων, ἤκουσε μὲ ἀνακούφισιν τὴν ὑψηλὴν καὶ γεμάτην ἀπὸ ἐλπίδας διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Αἱ κυριώτεραι ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἦσαν εἰ ἐξῆς· ἡ πίστις εἰς ἓνα Θεόν, δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος καὶ προνοητὴν· ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ὅλων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των· καὶ ἡ μετὰ θάνατον κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις, Ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Χριστὸς ἐνδιεφέρετο διὰ τοὺς πτωχοὺς, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἐν γένει δι' ἐκεῖνους, τοὺς ὁποίους ὁ κόσμος ἐλάχιστα ἐκτιμᾷ. Ὁ Χριστὸς δὲν ἔκαμνε διάκρισιν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων· ἐδίδασκεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ἀρκεῖ νὰ εἶναι χρηστοὶ καὶ ἐνάργοι.

Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.—Τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς, ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὅλη ἡ Ἀνατολὴ εἶχε πλέον ἐξελληνισθῆ διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐπίσης, ὡς προείπομεν, καὶ εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ἐξαπλωθῆ ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο τὸ ὄργανον πάσης διανοητικῆς ἐνεργείας· ἦτο τὸ κοινὸν ὄργανον τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ὄχι ὀλίγον διευκόλυνε καὶ ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, ἡ ὁποία ἐπεκταθεῖσα εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἶχε καταλύσει τὰ σύνορα τῶν λαῶν.

Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἦτοι τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἄλιεῖς, κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Παλαιστίνην. Πολλοὶ προσῆλθον εἰς τὴν νέαν πίσιν· εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ δὲ ἰδρῦθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία. Οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα τὸ ἱερατεῖον ἐκήρυξαν διωγμὸν κατὰ τῆς νέας θρησκείας καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐχύθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα. Ὁ Στέφανος, ὁ ἐπονομασθεὶς *πρωτομάρτυς*, ἐφονεύθη διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διεσκορπίσθησαν τότε εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Φοινίκην καὶ διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς δὲ πόλεις Δαμασκόν, Βέροϊαν (σημερινὸν Χαλέπιον), Ἀντιόχειαν ἰδρῦθησαν χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι.

Οἱ Ἀπόστολοι—οὕτω ὀνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ—κατ' ἀρχὰς ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς συγκατελέχθη μετοξὺ τῶν

Ἀποστόλων ὁ Παῦλος, ὁ πρῶν διώκτης τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐκήρυξεν «Ὅκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλήν, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν οὐδὲ θήλῃ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ», ὁ χριστιανισμὸς προσέλαβεν οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ νέος Ἀπόστολος ἀπέβη Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὅπως καὶ ὠνομάσθη δικαίως.

Ὁ Παῦλος εἰργάσθη μὲ ἀκταπόνητον δραστηριότητα πρὸς διάδοσιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος· ἔτρεχεν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἴδρυσεν χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ἐνουθέτει τὰς κοινότητας τῶν πιστῶν δι' ἐπιστολῶν, καὶ ἐστήριζε τὴν νέαν πίσιν διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων.

Ἀφοῦ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τὴν Ἀραβίαν, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ μυθρίων κινδύνων καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκκλησίας, διέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεσκέφθη τοὺς Φιλίππους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Μέροιαν. Ἐκήρυξε καὶ ἐνταῦθα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πολλοὺς προσείλκυσε εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τοὺς συνηγμένους Ἀθηναίους τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἴδρυσεν ἐπιφανῆ ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς Ἀσίαν.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ διάδοσις τῆς νέας θρησκείας προσέκρουσε κατὰ πολλῶν ἐμποδίων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν προσκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία μετὰ 350 ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως κατέπεσε σοβαρῶς.

Πολὺ ταχύτερον παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν Γαλατίαν (σημερινὴν Γαλλίαν), εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους ἰδρύθησαν πλεῖσται ἐκκλησῖαι. Ἐπιφανεστάτη ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν κατὰ τινα παραδόσιν ἴδρυσεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

41. Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν πρώτων χρόνων.

Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπευθύνοντο κατὰ προτίμησιν

εἰς τοὺς ἀποκλήρους τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς Χριστιανοὺς ἀποτελοῦσαν πτωχοὶ ἄνθρωποι, ἐργάται, μικροὶ πάλληλοι, δοῦλοι, ζῶντες εἰς τὰς πόλεις, ὅπου ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Οἱ Χριστιανοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως συνηθοῦζοντο εἰς μίαν οἰκίαν διὰ νὰ τελέσουν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Ἡ συνάθροσις αὕτη ὠνομάζετο ἐκκλησία. Τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσαν ἓνα εἶδος οἰκογενείας. Συμπεριεφέροντο μεταξὺ των ὡς ἀδελφοὶ, ἐβοήθει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅσοι δὲ εἶχον πλεονάσματα τὰ ἔδιδον πρὸς συντήρησιν τῶν ἀπόρων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χηρῶν. Οἱ Χριστιανοὶ κάθε πόλεως ἀπετέλουν τὴν ἐκκλησίαν τῆς πόλεως ταύτης· οὕτω λ. χ. ὠνομάζετο «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας», «ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου».

Εἰς τὰς πρώτας ἐκκλησίας τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐτελοῦντο μὲ μεγάλην ἀπλότητα. Προσηύχοντο εἰς τὸν Θεόν· ἔψαλλον ὕμνους πρὸς αὐτόν· ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέλιον ἢ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων· καὶ ἓνα μέλος τῆς ἐκκλησίας ἐξηγοῦσε τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ προέτρπεν εἰς ἀρετὴν. Κατὰ πιν παρεκάθητο ὅλοι εἰς κοινὸν λιτὸν δεῖπνον, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον ἀγάπην.

Εἰς κάθε πόλιν ἡ ἐκκλησία ἀποτελοῦσε μίαν μικρὰν κοινότητα, ὁμοίαν μὲ τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ ἐπισημότεροι διεθύνον τὴν κοινότητα, ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας, ἐδίδασκον τοὺς προσηλύτους, καὶ ἐπέπληττον ἐκείνους πού συμπεριεφέροντο κακῶς. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο πρεσβύτεροι (ιερεῖς). Τοὺς παρέβαλλον πρὸς τοὺς ποιμένας, διότι ἐπροφύλασσαν τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς λύκους, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ἡ κοινότης εἶχε τοὺς ὑπηρέτας τῆς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο διάκονοι. Οἱ διάκονοι ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος, νὰ διανέμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ ἐπισκέπτονται τοὺς ἀσθενεῖς. Εἰς κάθε πόλιν ὑπῆρχε καὶ ἓνας ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο ἐπίσκοπος. Ὁ ἐπίσκοπος ἐθεωρεῖτο ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων. Ἡ ἐκκλησία κάθε πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος· ὅλαι δὲ αἱ ἐκκλησίαι ὁμοῦ ἦσαν ἠνωμένοι μὲ μίαν πίστιν καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

42. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὅλοι οἱ κατόπιν αὐτοῦ αὐτοκράτορες, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὑπῆρξαν ἄθλιοι καὶ ἐλεεινοί. Ἡ ἐξουσία εἶχεν ἐκφύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ περιῆλθεν εἰς τοὺς πραιτωριανούς, εἰς τοὺς στρατιώτας δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦσαν τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Αὐτοὶ ἀνεβίβυζον καὶ αὐτοὶ κατεβίβαζον τοὺς αὐτοκράτορας, οἱ ὅποιοι εἰς χεῖρας αὐτῶν ἦσαν ἀπλῶ νευρόσπαστα. Κάθε νέος αὐτοκράτωρ ὄφειλε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πραιτωριανούς μεγάλον χρηματικὸν δῶρον, ἀλλέως ἐξεθρονίζετο μετ' ὀλίγον καὶ ἐφονεύετο καὶ ἐξελέγετο ἄλλος αὐτοκράτωρ. Κάποτε μάλιστα οἱ πραιτωριανοὶ ἐξέθεσαν εἰς πλειστηριασμὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ κατεκυρώθη τοῦτο εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος προσέφερε τὸ μεγαλείτερον χρηματικὸν ποσόν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἐκλογή αὐτοκράτορος ἦτο ἀρχετὰ προσοδοφόρος εἰς τοὺς στρατιώτας, ἤρχισαν καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντες λεγεῶνες νὰ ἐκλέγουν ἰδικούς τῶν αὐτοκράτορας ἐπακολουθοῦσαν κατόπιν πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτοκρατόρων καὶ ἐπικρατοῦσε ὁ ἰσχυρότερος καὶ ὁ ἐγγύτερον τῆς Ρώμης εὐρισκόμενος. Τόση μάλιστα σύγχυσις καὶ τόση ταραχὴ ἐπικρατοῦσε εἰς τὸ κράτος, ὥστε μίαν φορὰν καὶ ἡ Σύγκλητος, καὶ ὁ δῆμος τῆς Ρώμης, καὶ οἱ πραιτωριανοί, καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορας. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐκλεχθῆ περισσότεροι ἀπὸ 20 αὐτοκράτορες. Ἡ ταραχώδης αὕτη κατάστασις εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διήρκεισεν ἕνα αἰῶνα καὶ ὁ αἰὼν αὐτὸς ὀνομάζεται «αἰὼν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας».

Ἐκ τῆς ἀναρχίας αὐτῆς ὄφελούμενοι οἱ βάρβαροι λαοί, οἱ ὅποιοι περιεστοίχιζον σχεδὸν τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν τὰ σύνορα, τὰ ὅποια ἦσαν ἀφρουρήτα, εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους καὶ ἐπροξένουν τρομερὰς καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ Γερμανοὶ (Φράγκοι, Ἀλαμανοὶ καὶ ἄλλοι) εἰς τὴν Δύσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ποταμοῦ, καὶ οἱ Πέρσαι εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. Βραδύτερον μία μεγάλη γερμανικὴ φυλὴ, οἱ Γότθοι, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κα-

τέκλυσαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Σπάρτη τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων αὐτῶν, οἱ ὅποιοι διέπραξαν τρομερὰς λεηλασίας καὶ φόνους καὶ ἔμπρησμούς. Ἐπὶ τέλους οἱ βάρβαροι οὗτοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ ρωμαϊκῶν στρατῶν. Εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἔξωτερικὴν κατάστασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔθεσε τέρμα ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανός.

43. Ὁ Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ.

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν. Ἐκ τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς βαθμίδος (λέγεται ὅτι ἦτο υἱὸς δούλου), διὰ μόνης τὰς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ διὰ τῶν πολλῶν ἀρετῶν του κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὑψιστον ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος (281), τὸ ὁποῖον διετήρησεν ὅσον χρόνον ἤθελε καὶ ἔπειτα τὸ παρήτησε.

Ὁ Διοκλητιανός, βλέπων ὅτι τὰ σύνορα τοῦ κράτους του ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων βαρβάρων, κατενόησεν ὅτι ἕνας μόνος ἀνὴρ δὲν ἐπαρκοῦσε εἰς τὴν υπεράσπισιν αὐτῶν. Δι' αὐτὸ προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Μαξιμιανὸν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοῦτον τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχον δὲ τὰς ἐξέρας τῶν ὁ μὲν Μαξιμιανὸς εἰς Μεδιόλανον, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ ἔτη προσέλαβαν οὗτοι ὡς βοηθοὺς καὶ δύο ἄλλους συνάρχοντας, τὸν Γαλέριον καὶ τὸν Κωνσταντινὸν τὸν Χλωρόν. Οἱ δύο οὗτοι τελευταῖοι ὠνομάζοντο *καῖσαρες*, ἐνῶ ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανὸς ὠνομάζοντο *αἰγουστοί*. Οἱ τέσσαρες αὐτοὶ ἄρχοντες διεμοίρασαν μεταξύ των τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἡμτοροῦσαν εὐκολώτερον νὰ υπερασπίζουσι τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν βαρβάρων. Ἐν τούτοις ὁ Διοκλητιανὸς παρέμεινεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ οἱ τρεῖς ἄλλοι συνάρχοντες δὲν ἠμποροῦσαν νὰ κάμουν τίποτε ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἄνευ τῶν διαταγῶν αὐτοῦ.

Ὁ καῖσαρ Γαλέριος ἦτο παρὰ πολὺ μοχθηρὸς ἄνθρωπος.

Αὐτὸς παρεκίνησε τὸν Διοκλητιανὸν καὶ διέταξε γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Χιλιάδες Χριστιανῶν τότε ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς ἀσθενήσας παρήτησε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ Σάλανα τῆς Δαλματίας, ὅπου διήλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου του· ἠνάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ δύο καίσαρες Γαλέριος καὶ Κωνσταντῖος ἀνηγορεύθησαν αὐγούστοι, προσέλαβαν δὲ καὶ δύο καίσαρας, τὸν Σεβῆρον καὶ τὸν Μαξιμῖνον. Τότε καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ πρῶην αὐγούστου Μαξιμιανοῦ Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του. Τοιοῦτοτρόπως ὑπῆρχον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἕξ αὐτοκράτορες. Ἐντὶ τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ ἔγινεν αὐγούστος ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος· ἐντὶ δὲ τοῦ Σεβήρου φονευθέντος ὁ Λικίνιος. Ἄλλ' οἱ ἕξ αὐτοὶ αὐτοκράτορες ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν περιορίσθησαν εἰς τέσσαρας καὶ ἤρχον εἰς μὲν τὴν Δύσιν ὁ Μαξέντιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος.

44. Οἱ μεγάλοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἕως ὅτου στερεωθῆ καὶ κατισχύσῃ εἰς τὸν κόσμον εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ ὄχι μόνον πρὸς τὰς παλαιὰς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἀνεξίθρησκος, ἀλλ' ἡ ἀνεξίθρησκεία τῆς αὐτῆ ἀνεφέρετο εἰς θρησκείας ἀνεγνωρισμένας ἐθνῶν ποῦ ὑπετάσσοντο. Ἀλλῶς ὅμως εἶχε τὸ πρῶγμα προκειμένου περὶ τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἦτο θρησκεία ἐνὸς λαοῦ, θρησκεία ἐθνικὴ κατ' ἀρχὰς ὁ Χριστιανισμὸς ἐθεωρήθη ὡς μία κοινὴ αἴρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, τοιαύτης δὲ αἰρέσεως ὁπαδοὺς ἐθεώρουσαν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Χριστιανούς ποῦ διέτριβον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἔδειξεν ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ νέον δόγμα. Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ ἔζων χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ συνῆρχοντο εἰς μέρη ἀπόκρυφα διὰ νὰ λατρεύσουν τὸν Θεὸν των, ἔγιναν ὑποποιοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένοι διαδόσεις,

ὅτι δῆθεν εἰς τὰς κρυφίας συναθροίσεις των συνωμοτοῦσαν ἕναν-
 πον τοῦ καθεστῶτος. Ἔνεκα τούτου ἡ Ρωμαϊκὴ πολιτεία ἤρχισε νὰ
 τοὺς καταδιώγῃ. Οἱ Ρωμαῖοι ἄλλως τε αὐτοκράτορες δὲν ἤμπο-
 ροῦσαν νὰ βλέπουν μὲ καλὸν ὄμμα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν
 διότι, ἐνῶ αὐτοὶ διέθετον ὅπως ἤθελαν τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων των,
 ὁ Χριστιανισμὸς ἐκήρυττε τὴν ἰσότητα μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ
 τοῦ δούλου, τοῦ ὁποίου τὴν ζωὴν μόνος ὁ Θεὸς ἐξουσιάζει. Ἄλλ'
 ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν, εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος εἶχεν
 εἰσαχθῆ καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Κάθε αὐτοκράτωρ,
 ὅταν ἀπέθνησκεν, ἐκηρύσσετο ὑπὸ τοῦ Συγκλήτου θεὸς καὶ ἡ
 λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων ἔθεωρεῖτο ὡς δεῖγμα πίστεως πρὸς
 τὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως ἠρνοῦντο νὰ λατρεύ-
 σουν τοὺς αὐτοκράτορας ὡς θεοὺς, διότι ἡ θρησκεία των ἐκή-
 ρυττε τὴν λατρείαν μόνον τοῦ ἑνὸς Θεοῦ καὶ ἀπηγόρευε καθέ-
 ἀνθρωπολατρείαν.

Διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔγιναν δέκα. Ἐκ τούτων σκλη-
 ρότερος ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος
 Νέρωνος. Τὰ βασανιστήρια ἦσαν ἀπανθρωπότητα. Ἐτύλιγον τοὺς
 Χριστιανοὺς εἰς δέρματα ἀγρίων θηρίων καὶ παρέδιδον αὐτοὺς
 εἰς τοὺς σκύλλους διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξουν, ἢ ἄλλοις τὰ
 σώματά των μὲ πίσσαν, ἐκρεμοῦσαν ἔπειτα αὐτοὺς εἰς δοκοὺς
 καὶ τοὺς ἔκαιον. Τότε ἐμαρτύρησαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ κορυφαῖοι
 τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἐπίσης σκληρότατος ἦτο
 ὁ τελευταῖος διωγμὸς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δι-
 οκλήτιανου. Ὁ διωγμὸς οὗτος διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη καὶ ὠνομάσθη
 ἐποχὴ τῶν μαρτύρων, διότι χιλιάδες Χριστιανῶν ὑπέστησαν τὸ
 μαρτυρικὸν θάνατον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Χριστιανοὶ ἐξετίθεντο
 εἰς τὰ ἀμφιθέατρα καὶ κατεσπαράσσοντο ὑπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων
 ἐνώπιον πλήθους λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως.

Εἰς ὅλους τοὺς διωγμοὺς οἱ Χριστιανοὶ ἔδειξαν ὑπεράνθρω-
 πον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν δι-
 ωκτῶν. Καὶ αὐτοὶ ποὺ ἰβισάνιζον τοὺς Χριστιανοὺς πολλὰ καὶ
 τόσον πολὺ ἐξεπλήττοντο ἀπὸ τὸ θάρρος ἐκείνων, ὥστε ἐκήρυττον
 ὅτι καὶ οὗτοι εἶναι Χριστιανοὶ καὶ ἀπέθνησκον μαζί με τοὺς Χρι-
 στιανοὺς ὡς μάρτυρες. Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὺς
 ἔθεσε τέρμα ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

45. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (306—337).— Πόλεμοι αὐτοῦ
πρὸς τὸν Μαξέντιον καὶ πρὸς τὸν Δικίνιον.— Ὁ Κωνσταν-
τῖνος μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ
Χλωροῦ καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἑλένης, διεδέχθη δὲ εἰς τὸν θρόνον
τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας, Ἰσπα-
νίας καὶ Βρετανίας.

Ὁ Μαξέντιος ὄνειρευόμενος τὴν κατάκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν,
τὰς ὁποίας ἐκυβέρνηα ὁ Κωνσταντῖνος, γαμβρός του ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ
Φαύστᾳ, παρεσκευάζετο εἰς πόλεμον ἐναντίον αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ
Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν ἀντίπαλόν
του ἐπῆλθεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τοὺς πρό-
ποδας τῶν Ἄλπεων, ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶ-
νος, πρῶτον διότι ὁ στρατός του ἦτο κατὰ πολὺ μικρότερος ἀπὸ
τὸν στρατὸν τοῦ Μαξεντίου, καὶ δευτέρου διότι ἐπῆρχετο ἐναντίον
τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς ἱερὰν πόλιν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνησυχίας του ταύτης εἶδεν ὁ Κωνσταντῖ-
νος, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, μίαν ἡμέραν εἰς τὸν οὐρανὸν ἕνα
φωτεινὸν σημεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε σχῆμα σταυροῦ καὶ ἔφερε τὴν
ἐπιγραφὴν «Ἐν τούτῳ νίκα». Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεπλάγη διὰ τὸ
σημεῖον αὐτό. Ὅταν ἐπῆλθε νύξ, εἶδεν ἐπίσης εἰς τὸν ὕπνον του
τὸν Χριστόν, ὅστις ἐκράτει εἰς χεῖράς του σταυρὸν καὶ τοῦ εἶπε
νὰ μεταχειρίζεται τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὡς ὄπλον ἐναντίον τῶν
ἐχθρῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος πεισθὲς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανι-
κῆς πίστεως διέταξε τὴν πρωτὰν νὰ κατασκευάσουν σημαίαν, ἣ
ὁποία ἔφερεν εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κονταρίου σταυροῦ μὲ τὸ μο-
νόγραμμα ΧΡ (=Χριστός). Οὕτω λοιπὸν κατασκευάσθη ἡ πρώτη
χριστιανικὴ σημαία, ἣ ὁποία ὠνομάσθη *λάβαρρον* καὶ ἣ ὁποία διή-
γειρε μεγάλον ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι πο-
λυάριθμοι εὐρίσκοντο εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίου.

Προηγουμένου τοῦ λαβάρου ὁ Κωνσταντῖνος ὥρμησε μὲ
θάραρος κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Ἐξῶθεν τῆς Ῥώμης συνάπτεται μά-
χη φονικὴ. Ὁ Μαξέντιος νικάται καὶ φεύγων πίπτει εἰς τὸν Τί-
βεριν ποταμὸν καὶ πνίγεται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσέρχεται θρι-
αμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κωνσταντῖνος μετέβη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ αὐγουστος τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος καὶ ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντίαν. Ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ λαμπρὰ κατὰ τοῦ Μαξεντίου νίκη του ὠφείλετο εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ἐξέδωκεν εἰς τὸ Μεδιόλανον ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Λικίνιον διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατεπαύετο πᾶς διωγμὸς κατὰ τῶν

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Χριστιανῶν καὶ ἀπενέμετο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ νέα θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ὑπέστη τρομεροὺς διωγμούς, τὴν ὥρα διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Κωνσταντίνου ἐξησφαλίσθη καὶ ἐστερεώθη.

Ὁ Λικίνιος, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, κατέβαλε διὰ πολέμου τὸν Μαξι-

μῖνον ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ τοῦ ἀρπάσῃ χώρας τινάς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔμεινε μόνος ἄρχων εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ εἰς τὴν Δύσειν ἐβασίλευε μόνος ὁ Κωνσταντῖνος. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Λικίνιον. Κατατροπώσας δὲ καὶ αὐτὸν ἔμεινε μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ διαφοροτρόπως ἐπροστάτευσε τοὺς Χριστιανούς.

46. *Αἴρεσις τοῦ Ἀρείου.*—*Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.*—*Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*—*Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου*

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἀρείος, ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, θέλων νὰ δώσῃ μᾶλλον μονοθεϊκὸν χαρακτῆρα εἰς τὸν

Χριστιανισμόν, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο τέλειος ἐν Τριάδι θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, τὸ τελειότατον ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἡ αἴρεσις αὕτη τοῦ Ἀρείου προσέλιкуσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐπροκάλεσε μακρὰς συζητήσεις καὶ διαμάχας εἰς τὸ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ φέρῃ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνεκάλεσε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς κληρικοὺς εἰς σύνοδον διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τοῦ ζητήματος. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος», συνήλθε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ 318 Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατεδίκασεν αὕτη σχεδὸν παμφηφεῖ τὴν οἴρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μέχρι τοῦ 8ου ἄρθρου. Ἐθεσπίσθη δὲ διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος θεός, ὡς ὁ Πατὴρ.

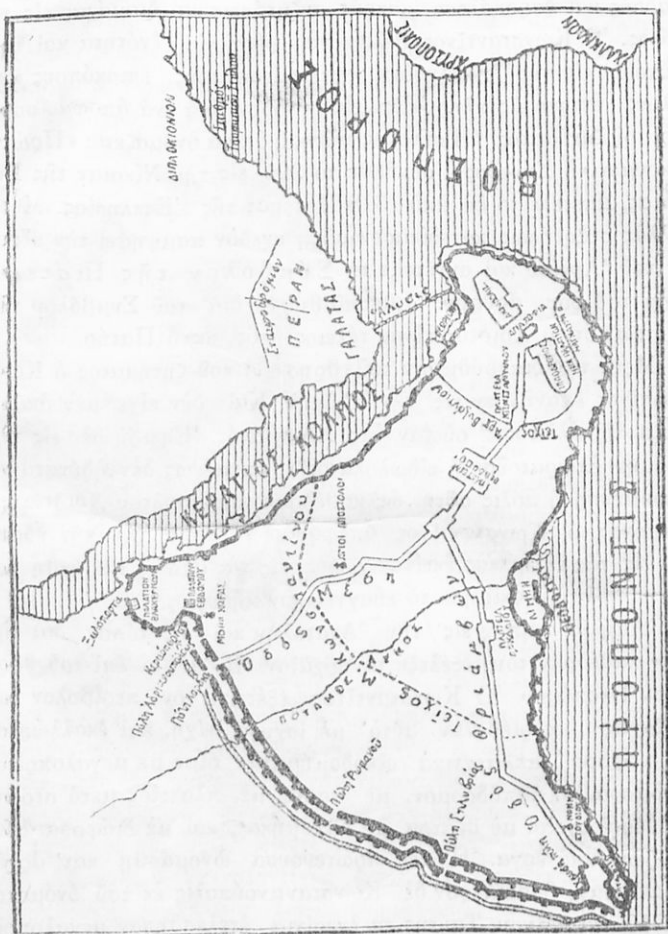
Μετὰ τὴν διαρρῦθμιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ὁ Κωνσταντῖνος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη βαπτισθῆ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο Χριστιανός. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἐπικρατοῦσε ἡ εἰδωλολατρεία, ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἡ πόλις αὕτη ὡς καθέδρα τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ ἡγεμόνος, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν του εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκεῖνας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας παρήχθη καὶ τόσον πολὺ ἠῦδοκίμησε τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα.

Ἀπῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὡς τόπον διὰ τὴν νέαν καθέδραν του ἐξέλεξε τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξέτεινε τὸν περίβολον τοῦ Βυζαντίου, περιέβαλεν αὐτὸ μὲ ἰσχυρὰ τεῖχη, καὶ ἐκαλλώπισε μὲ διάφορα καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα, οἷον μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, μὲ ἱππόδρομον, μὲ ναοὺς, μὲ πλατείας μετὰ στοῶν, μὲ ὑδραγωγεῖα, μὲ θέατρα, μὲ ὄπλοθήκας, καὶ μὲ διάφορα ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα. Ἡ νέα πρωτεύουσα ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς Νέα Ῥώμη, βραδύτερον δὲ Κωνσταντινούπολις ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου. Ταύτης τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τὴν 11 Μαΐου 330.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσεβὴς Ἑλένη, ἐπορεύθη εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεῦνας ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ

τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ὁ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Τὸ 337 ὁ Κωνσταντῖνος εὕρισκόμενος εἰς τὴν Βιθυνίαν ἠσθέ-

Ἡ Κωνσταντινούπολις.

νησε, προαισθανθεὶς δὲ τὸν θάνατόν του ἐβαπίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἀπέθανε δὲ τὴν 21 Μαΐου τοῦ 337. Ὁ νεκρὸς του μετεκομίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ

ετάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ Κωνσταντῖνος ὀνομάσθη Μέγας ὡς ἐγκαινιάσας νέαν περίοδον ἐν τῇ ἰστορίᾳ. ὑπὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ὁσαύτως μεταξὺ τῶν ἁγίων κατετάχθη καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Ἑλένη, καὶ τῶν δύο δὲ τὴν μνήμην ἐορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία τὴν 21 Μαΐου.

47. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου—Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (ὁ 61—363).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος πρὶν ἀποθάνῃ διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου τὸν Β', Κώνσταντα, καὶ Κωνσταντῖον καὶ εἰς τοὺς δύο ἀνεψιούς του Δαλμάτιον, καὶ Ἀννιβαλιανὸν. Ἄλλ' εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐξεργράγη στρατιωτικὴ στάσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν καὶ ὁ Δαλμάτιος καὶ ὁ Ἀννιβαλιανὸς καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πλάγιοι συγγενεῖς τοῦ Κωνσταντίνου, βραδύτερον δὲ ἐφονεύθησαν καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Κώνστας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε, καὶ περιεσώθη ἕνας μόνον συγγενῆς του, ὁ Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε συμμαθητὰς τὸν Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μελετήσει τὰ ἀρχαῖα ἱστορογραφήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἶχε θαυμάσει τὸ ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μεγαλεῖον, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν παρρησιασθῆ τὰ συγγράμματα ταῦτα. Διὰ τοῦτο, ὅταν κατόπιν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἐπεχείρησε νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ὅσαι ὅμως αἱ προσπάθειαι του ἐναυάγησαν. Διὰ τὰς ἀντιχριστιανικὰς του αὐτὰς ἐνεργείας ὀνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὴν ἀνορθωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευματος θὰ ἐπανήρχετο καὶ ὁ παλαιὸς λαμπρὸς ἑλληνικὸς αἰὼν μὲ ὅλα τὰ μεγαλοεργὰ κατορθώματά του. Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, ὅλαι αἱ προσπάθειαι του ἐναυάγησαν. Ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶχεν ἐκπνεύσει πρὸ πολλοῦ τὸνναντίον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἥτο θεμελιωμένη ἐπὶ βάσεως ἀσαλεύτου. Τοῦτο συνησθάνθη καὶ ὁ αὐτὸς ὁ Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος ὅταν μετὰ διετῆ βασιλείαν ἀπέθνησκε πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν λέγεται ὅτι ἀνεφώνησε «Νενίκακός με, Χριστέ».

48. *Ίοβιανός, Ουαλεντιανός Α, Ουάλης. — Μετανάστευσις τῶν Ἑθνῶν.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ίουλιανοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς κληρονόμος τοῦ θρόνου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Ίοβιανός, ἀνώτερος ἀξιωματικός. Ὁ Ίοβιανός κατήργησε τὰ διατάγματα πού εἶχεν ἐκδώσει ὁ Ίουλιανός ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας καὶ ἀνεκήρυξε καὶ πάλιν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγων μῆνας ἀπέθανεν ὁ Ίοβιανός καὶ ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Ουαλεντιανός Α'. Οὗτος προσέλαβεν ὡς συνάροννα τὸν ἀδελφόν του Ουάλεντα καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὴν κυβέρνησιν τῆς Λύσεως, ἔχων τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Μεδιόλανον.

Ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Ουάλης, ἤρχισεν ἡ λεγομένη *Μετανάστευσις τῶν Ἑθνῶν*, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀφορμὴ μεγάλων μεταβολῶν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Αἴτιοι τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἔθνῶν ἔγιναν οἱ Οὐννοι.

Οἱ Οὐννοι ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀπαίσιοι κατὰ τὴν μορφὴν. Ἐτρωγον κρέας ὡμόν, ἐφοροῦσαν δέρματα ζῶων, ἦσαν δὲ τρομεροὶ καὶ ἄγριοι πολεμισταί. Ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς βορείου Ἀσίας, ὅπου ἔζων βίον νομαδικόν, διέπερσαν τὸν Βόλγαν ποταμὸν τὸ 374 καὶ εἰσέπεσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν τρόμον, προσέβαλαν δὲ τὸ μέγα κράτος τῶν Γότθων, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Οἱ Γότθοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς καὶ διηροῦντο εἰς δύο κλάδους, τοὺς Ὀστρογότθους καὶ τοὺς Βησιγότθους. Πρώτους προσέβαλαν οἱ Οὐννοι τοὺς Ὀστρογότθους, οἱ ὁποῖοι καταδιωκόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Ἐπειτα προσέβαλαν τοὺς Βησιγότθους. Οἱ Βησιγότθοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ουάλεντα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ὡς ὑπήκοοι. Ὁ Ουάλης ἐπέτρεψε τοῦτο εἰς τοὺς Βησιγότθους καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς κατοικίαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔπαρχοι τόσον πολὺ τοὺς ἐπίεζον, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ Βησιγότθοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην λατοῦντες τὰς πόλεις καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς κατοίκους.

Ουάλης ἔξεστράτευσε κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη. Ἐν τῷ αὐτοῦ ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς ὁ ἰκανώτατος στρατηγὸς Θεοδόσιος.

49. Θεοδόσιος Α' (379—395)

Ὁ Θεοδόσιος Α', ὁ ὁποῖος ἐπονομάζεται Μέγας, ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ συνετὸς καὶ δραστήριος. Ἄμα παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐφρόντισε κατὰ πρῶτον ν' ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν ἐπιδρομῆν τῶν Βησιγόθων. Ἐπειτα ἀπὸ τετραεεῖς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τοὺς Βησιγόθους, ἐπέτρεψεν ὁμοῦ εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ κράτος του ὡς ὑπήκοοι.

Ὁ Οὐάλης ἦτο Ἀρειανὸς καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπικρατοῦσε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἀρειανισμὸς. Ὁ Θεοδόσιος ἦτο ὑπέροχος τῆς Ὀρθοδοξίας. Δι' αὐτὸ κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τὸν Ἀρειανὸν Δημόφιλον καὶ ἀνέβησεν τὸν ὀρθόδοξον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, τὸν ἐπονομαζόμενον θεολόγον, ὁ ὁποῖος διέπρεπεν ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς. Νέος αἰρετικὸς ἀνεφάνη τότε ὁ Μακεδόνιος, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣ ὁποία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως προσθέσασα τέσσαρα ἄρθρα. Διὰ τῶν ἄρθρων τούτων ἐπεκυρώθη ὡς δόγμα ἡ θεότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Θεοδόσιος συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος τὸ 392 ἐκλείσθησαν οἱ ναοὶ καὶ τὰ μαντεῖα τῶν ἐθνικῶν καὶ κατηργήθη καθ' ὅλοκληρίαν ἡ εἰδωλολατρία. Κατηργήθησαν ἐπίσης οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Θεοδόσιος ἔγινεν ὁ μέγας θεμελιωτὴς καὶ ἰδρυτὴς τοῦ χριστιανισμοῦ. Τότε ὁμοῦ οἱ Χριστιανοὶ παρακινούμενοι ὑπὸ φανατικῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων κατέστρεψαν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἀγάλματα.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ διὰ τοῦ Θεοδοσίου ἀνέκτησε τὴν εὐρῆνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἡ Δύσις ἐσαλεύετο ὑπὸ φοβερᾶς ἀναρχίας. Ὁ Θεοδόσιος ἐκστρατεύσας δύο φορές εἰς τὴν Δύσιν κατέτιξε τὴν ἀναρχίαν, κατέβαλε τοὺς διαφόρους στασιαστὰς, καὶ τέλος ἤνωσεν ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του (395).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἠσθένησεν εἰς τὸ Μεδιόλανον καὶ ἀπέθανεν (395). Πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱούς του, καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν ἔδωκεν εἰς τὸν μεγαλειέτερον υἱόν του, τὸν Ἀρχάδιον, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον, τὸν Ὀνώριον. Ἡ διαίρεσις αὕτη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους παρέμεινεν ὀριστικῆ.

Ἐκ τῶν δύο τούτων κρατῶν τὸ μὲν Ἀνατολικὸν διετηρήθη περισσότερα ἀπὸ χίλια ἔτη, ἀνῆλθεν, ὡς ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς μεγάλην ἀκμὴν, καὶ ὑπῆρξε κατὰ τὸν μεσαῖωνα τὸ μεγαλειέτερον καὶ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τοῦ κόσμου, τὸ δὲ Δυτικὸν διετηρήθη μόνον ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα. Διάφοροι βίρβαροι λαοὶ εἰσέβαλαν εἰς αὐτὸ ἐκ διαφόρων μερῶν, τὸ ἐληλάτουν καὶ τὸ κατέστρεφον. Τέλος τὸ 474 κατελύθη ὀριστικῶς τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπὶ τῶν ἑρειπίων αὐτοῦ ἰδρῦθησαν διάφορα βαρβαρικὰ βασίλεια.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

50. Ἰδρυσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.—Κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ.

Ἡ σύστασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἤρχισεν, ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἥτοι ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἕδρας εἰς τὸ Βυζάντιον (330), ἀλλ' ἡ ὑπαρξις αὐτοῦ ὡς κράτους ἰδιαιτέρου καὶ αὐτοτελοῦς χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου ὀριστικῶς ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἥτοι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου Α' (395). Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ πολιτικὴν ἔπλησιν ἦτο κράτος Ῥωμαϊκόν, διότι ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὄργανισμὸς αὐτοῦ ἦτο Ῥωμαϊκὸς καὶ ἐπίσημος γλῶσσα ἢ οἱ ἢ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο τὰ δημόσια ἔγγραφα. ἦτο ἢ λατινικῆ. Κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἦτο ἑλληνικόν, διότι ὅλαι αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι τὸ ἀποτελοῦσαν, ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ εἶχαν ἐξελληνισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· καὶ ἢ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὠμιλοῦσεν ὁ λαός, ἦτο ἢ ἑλληνικῆ, καὶ ἢ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων ἦτο ἐπίσης ἢ ἑλληνικῆ. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν τὸ Ἀνα-

πολικὸν τοῦτο, ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἔγινε
καθαρῶς ἑλληνικόν, τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα μετὰ
Χριστόν.

51. **Ὁ Ἀρκαδίος (395—408). — Μεγάλη ἐπιδρομὴ
τῶν Βησιγόθων εἰς τὴν Ἑλλάδα.**

Πρῶτος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ἀρ-
κάδιος, υἱὸς Θεοδοσίου τοῦ Α'. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀρκαδίου
ὑπῆρξεν ἀθλία καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐπὶ τοῦ Ἀρκα-
δίου οἱ Βησιγόθοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνακηρύξαντες ἀρχηγὸν
τὸν μόλις εἰκοσαετῆ Ἀλάοιχον ἐληλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν
Μικεδοनीαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Κατέστρεψαν τὸν περιφη-
μον ναὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐπροχώρησαν εἰς τὴν
Πελοπόννησον, ἔφθασαν μέγρι τῆς Ὀλυμπίας καὶ κατέστρεψαν
τὰ περισσότερα τῶν ἱερῶν αὐτῆς, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸν
μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Ἐνῶ δὲ ἡ ἐλεεινὴ αὐτῆ τοῦ Ἀρκαδίου δὲν ἔλαβε κανὲν μέ-
τρον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομέων, ὁ γενναῖος Στελλῶν,
ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ὀνωρίου, ὅταν ἔμαθε
τὰς ἐν Ἑλλάδι τρομερὰς καταστροφὰς ἦλθεν ἀπρόσκλητος μετὰ
ἰσχυρὰς δυνάμεως καὶ καιώρθησε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος
τοὺς Βησιγόθους.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἤκμασεν ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῆς Ἐκκλη-
σίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπὶ
αὐτοῦ ἐπῆλθε σύγκρουσις μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὑπῆρξε
δὲ μαθητὴς τοῦ περιφήμου ἐθνικοῦ ῥήτορος Λιβανίου. Ὅταν
ἔτελείωσε τὰς σπουδὰς του ἐδικηγόρει κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἀντι-
όχειαν ἔπειτα βαπτισθεὶς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἔλαβε τὴν ἀδειαν
ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ
Θεοῦ. Ὡς ἱεροκήρυξ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐγοήτευσεν κυριολεκτικῶς
τοὺς ἀκροατὰς του, καὶ ὄχι μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ Ἑβραῖοι
καὶ εἰδωλολάτραι προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ τὸν ἀκού-
σων. Διὰ τὴν μελίρρουτον εὐγλωτίαν του ἐπωνομάσθη Χρυσό-
στομος.

Ὅταν ἐχίρυσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ λαὸς μὲ μίαν φωνὴν ἐκάεσαν

εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας τὸν μέγιστον τῶν ρητόρων τῆς χριστιανωσύνης. Σύνοδος δὲ ἀρχιερέων προσεκλήθη καὶ ἐχειροτόνησε τὸν Χρυσόστομον ἀρχιεπίσκοπον Κων)πόλεως.

Ὁ Χρυσόστομος ἦτο ἀνὴρ αὐστηροτάτων ἠθῶν. Αἴφνης ὅμως ἐβρέθη ἐν μέσῳ γενικῆς παραλυσίας καὶ τῆς βασιλικῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας καὶ αὐτοῦ τοῦ κλήρου. Πρὸς αὐτῆς καταστάσεως δὲν ἠμποροῦσε νὰ σιωπήσῃ. Ἐθεώρησε δὲ καθῆκον του νὰ κτυπήτῃ τὰ κακὰ αὐτὰ ἀδιαφορῶν διὰ τὰς συνεπείας, καὶ μὲ ἀτρόμητον παρηγοσίαν ἤρχισε νὰ κεντηριάζῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν κακοήθειαν τῶν κληρικῶν, τὴν ἀκολασίαν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας, καὶ τὴν τρυφηλότητα τῆς βασιλικῆς αὐτῆς. Ὅσοι ἐμαστιγώθησαν μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Χρυσοστόμου ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ μάλιστα ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία. Ἔνεκα τούτου ὁ Χρυσόστομος ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηγέρθη καὶ ἀπήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ποιμένου του. Ὁ Χρυσόστομος ἀνεκλήθη. Μειῶν ὀλίγα ὅμως ἔτη κατεβιβάσθη καὶ πάλιν ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἀπήχθη ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, πᾶσα δὲ ἀπόπειρα ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ κατεστάλη διὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐξορίαν ἀπέθανεν ὁ Χρυσόστομος.

52. Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς — Πουλχερία καὶ Μαρκιανός.

Τὸν Ἀρκαδίον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεοδόσιος Β' (408—450), ὁ ὁποῖος ἐπονομάζεται Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάππον του Θεοδόσιον τὸν Μέγαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεοδόσιος Β' ἦτο ἀνήλικος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ ἀδελφή του Πουλχερία. Ὅταν ἐνηλικιώθη ὁ Θεοδόσιος ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἀθηναΐδα, θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου, ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη καὶ ὠνομάσθη Εὐδοκία.

Ἡ Εὐδοκία εἶχε μεγάλην παιδείαν, πολλὰ δὲ ὠφελήθη ἀπὸ αὐτὴν ἡ Ἑλλάς. Ἡ Εὐδοκία εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ κάποιαν ἐπίσημον θέσιν. Ἡ Εὐδοκία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἰδρυθῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Πανδιδακτῆριον ἢτοι Πανεπιστήμιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ νομικὴ.

Μετὰ τὸν Θεοδόσιον Β' ἀποθανόντα ἄτεκνον ἐβασίλευσεν ἐν Ῥώμῃ ὀνόματι ἡ ἀδελφή του Πουλχερία, ἡ ὁποία ἔλαβε σύζυγον τὸν Μαρκιανόν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μαρκιανοῦ εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἀπενεμήθη ἡ προσωνομία τοῦ πατριάρχου.

53. Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας (527—565).

Μετὰ τὸν Μαρκιανὸν ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διάφοροι αὐτοκράτορες ὄχι πολλοῦ λόγου ἄξιοι· ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰουστινιανός, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἔξοχότερους αὐτοκράτορας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του μὲ ἔξοχα πολεμικὰ καὶ εἰρηνικὰ ἔργα· εἶχε δὲ συνεργάτας ἄνδρας ἐπιφανεῖς, τοὺς δύο μεγάλους στρατηγούς Βελισάριον καὶ Ναρσήν, τὸν διαπρεπέστατον νομομαθῆ Τριβωνιανόν, καὶ τοὺς μεγαλοφρεῖς ἀρχιτέκτονας Ἰσίδωρον καὶ Ἀνθέμιον. Μέγα ὄνομα ἀπέκτησεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα.

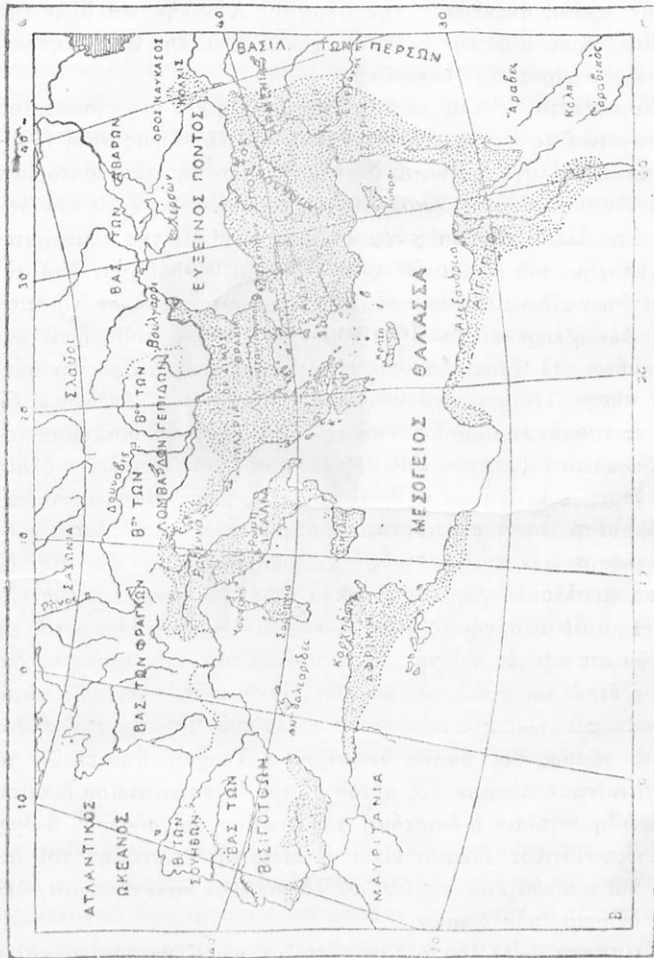
Ἡ Θεοδώρα κατήγετο ἀπὸ γονεῖς εὐτελεστάτους. Ὁ πατὴρ τῆς ἦτο ἀρκτητόρφος, αὐτὴ δὲ χορεύτρια. Ἐχασε πολὺ μικρὰ τὸν πατέρα τῆς καὶ τὴν μητέρα τῆς, καὶ ἐπειδὴ ἔμεινε χωρὶς προστασίαν, ἔζησε τὸν νεανικὸν τῆς βίον πολὺ ἄτακτον. Κατόπιν ὅμως μετεμελήθη καὶ ἔζη βίον ἔντιμον ἐργαζομένη ξένας ἐργασίας. Μίαν ἡμέραν τὴν εἶδεν ὁ Ἰουστινιανὸς πρὶν ἀκόμη γίνῃ αὐτοκράτωρ· τόσον δὲ πολὺ ἐθέληθη ἀπὸ τὸ ἑξαίσιον κάλλος τῆς, ὥστε τὴν ἔλαβε σύζυγον. Οὕτω λοιπὸν ἡ πτωχὴ καὶ ἀπροστάτευτος κόρη εὐνοηθεῖσα ὑπὸ τῆς τύχης ἐγίνε βασιλίςσα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν τότε λαμπρότερον θρόνον τῆς οἰκουμένης. Ἀμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐξευγενίθη ἠθικῶς καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος καὶ πιστὴ συνεργάτις τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις. Ἡ Θεοδώρα εἶχε πολλὰς καὶ μεγάλας ἀρετάς· ἦτο εὐφροεστάτη· εἶχε θέλησιν ἰσχυρὰν καὶ καταπληκτικὴν διαύγειαν πνεύματος. Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Θεοδώρας ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ χωρὶς τὴν Θεοδώραν. Ἡ μεγάλη εὐτυχία τῆς Θεοδώρας ἐδείχθη εἰς τὴν Στάην τοῦ Νίκα.

Στάσις τοῦ Νίκα.—Εἰς τὸν Ἰπλόδρομον τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως διηγωνίζοντο πάντοτε δύο αντίζηλοι φατρίαι, οἱ *Πράσινοι* καὶ οἱ *Γαλάζιοι*. Ὄνομάζοντο δὲ οὕτω ἀπὸ τὸ χρώμα τῆς στολῆς τῶν ἀρματηλατῶν. Ἐκ τῆς ἀντιζηλίας τῶν δύο τούτων φατριῶν ἐξεργάγη τὸ 532 σφοδρὰ στάσις, ἡ ὁποία ἐστράφη ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταί, μὲ τοὺς ὁποίους ἠνώθη καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων, διασκορπισθέντες εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἐπυρπόλησαν διάφορα μέρη αὐτῆς καὶ ἰδίως δημόσια κτίρια, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἐγέμισαν τὴν πόλιν ἀπὸ σφαγᾶς. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφοβήθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγη ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν. Αὐτὴ ἦτο καὶ ἡ γνώμη τῶν ὑπουργῶν του. Ἄλλ' ἡ τολμηρὰ Θεοδώρα ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς φυγῆς καὶ μὲ βασιλικὴν μεγαλοπρέπειαν ὠμίλησεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν εἰποῦσα ἐν τέλει. «Ἐκεῖνος ποῦ ἐκυβέρνησε τὸν κόσμον ἡμπορεῖ νὰ δεχθῆ τὸν θάνατον, ἀλλ' ὄχι τὴν φυγὴν. Καλὸν ἐντάφιον εἶναι ἡ βασιλεία». Γι' λόγους τῆς Θεοδώρας ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς τότε ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸ στρατηγὸν Βελισάριον νὰ καταπνίξῃ τὴν στάσιν μὲ κάθε μέσον. Καὶ ἀληθῶς ὁ Βελισάριος, ἀφοῦ κατώρθωσε πρῶτον νὰ διαιρέσῃ τοὺς στασιαστάς, ἐπέπεσε ἔπειτα ἐναντίον αὐτῶν καὶ ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν, φονεύσας εἰς μίαν ἡμέραν 30 000 καὶ ἀπαλλάξας οὕτω τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὸν μέγιστον κίνδυνον. Ἡ στάσις αὕτη ὀνομάσθη *Στάσις τοῦ Νίκα* ἀπὸ τὸ σύνθημα τῶν στασιαστῶν *Νίκα*.

Πόλεμοι.—Ὁ Ἰουστινιανός, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εἶχε συλλάβει τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὴν παλαιὰν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Τώρα λοιπὸν ποῦ ἐξησφαλίσθη εἰς τὸν θρόνον ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδῆλων. Ὁ Βελισάριος ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν Βανδῆλων κατενίκησεν αὐτούς, κατέλυσε τὸ κράτος αὐτῶν καὶ τὰς χώρας των προσήρτησεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν Γεμίμερον ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογόθων. Ὁ Βελισάριος ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατενίκησε καὶ τοὺς Ὀστρογόθους, ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοὺς βασιλικούς θησαυροὺς καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ὀστρογόθων Οὐίτιν. Κατόπιν ὁ Βελισάριος ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν καὶ

ἤνάγκασε τὸν βασιλέα αὐτῶν Χοσρόην Α' νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Βελισάριος ἐπολέμει ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐπανεστάτησαν οἱ Ὄστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐναντίον αὐτῶν ἐστά-

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

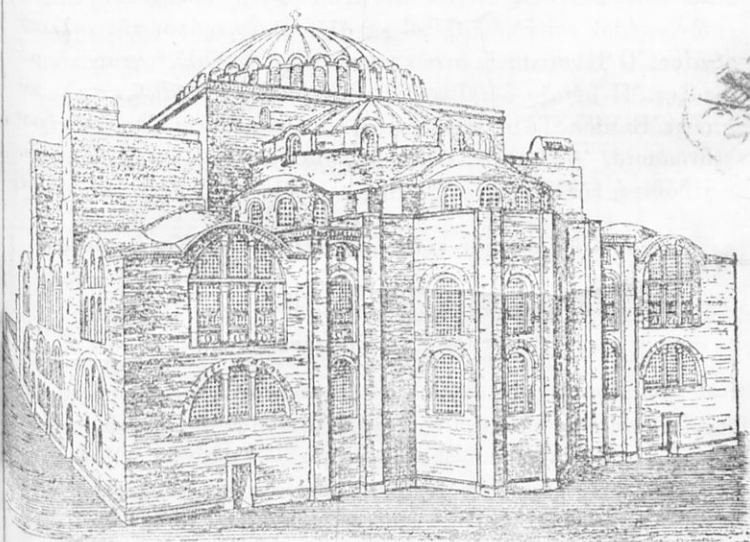
λη ὁ ἄλλος ἐπιφανὴς στρατηγὸς Ναρσῆς, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τοὺς Ὄστρογότθους, ὑπέταξε δὲ καὶ προσήρησε τὴν Ἰταλίαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς κατέκτησε καὶ τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Ἰσπανίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔπειτα ἀπὸ εἰκοσαετείς ἀγῶνας ἐπέτυχε νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν κράτος ἀνακτῆσας τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, προσέτι δὲ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ὄχι μικρὸν μέρος τῆς Ἰσπανίας.

Νομοθεσία.—Ἀ τὸ τὰ ἔργα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ἡ κωδικοποίησις ἣτοι ἡ συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν νόμων τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα μεγάλη σύγχυσις ἐπικρατοῦσεν εἰς τὴν νομοθεσίαν· ἄλλοι ἀπὸ τοὺς νόμους ἀνέτρεχον εἰς τὴν δημοκρατικὴν ἐποχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἄλλοι ἐξεδόθησαν ὑπὸ αὐτοκρατόρων εἰδωλολατρῶν καὶ ἄλλοι ὑπὸ αὐτοκρατόρων Χριστιανῶν. Δὲν ἤξευρε κανεὶς ποῖοι νόμοι ἰσχύουν καὶ ποῖοι ἦσαν κατηγορημένοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἄρῃ τὴν σύγχυσιν αὐτὴν. Τὸ μέγα καὶ δύσκολον αὐτὸ ἔργον τὸ ἀνέθεσεν εἰς μίαν ἐπιτροπὴν νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ διασήμου νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέλεξεν ὅλους τοὺς νόμους, ἀπῆλειψε τὰ ἀπληροκείμενα μέρη, ἀπῆλειψεν ἐπίσης ἢ συνεβίβασε τὰς ἀντιφάσεις καὶ κατέταξεν αὐτοὺς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καὶ μὲ τὸς ἀρμόζοντας τίτλους, ἀπῆρτισε δὲ τρεῖς νομικὰς συλλογὰς, τὸν *Κώδικα*, τοὺς *Πανδέκτας* καὶ τὰς *Ἐισηγήσεις*. Αἱ *Ἐισηγήσεις* ἦσαν προωρισμέναι νὰ διδάσκωνται εἰς τὰς νομικὰς σχολὰς καὶ νὰ προπαρασκευάζουν τοὺς φοιτητὰς διὰ τὴν μελέτην τοῦ *Κώδικος* καὶ τῶν *Πανδεκτῶν*. Αἱ τρεῖς αὐταὶ νομικαὶ συλλογαὶ μὲ τὸς κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκδοθέντας νόμους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται *Νεωραὶ*, ἀποτελοῦν τὸ *Ἰουστινιάνειον Δίκαιον*· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου ἐμορφώθη κατόπιν ἡ ἐπιστήμη τοῦ *Δικαίου* καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ σπουδάζεται εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, λέγεται δὲ *ρωμαϊκὸν δίκαιον*.

Κτίσματα.—Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐστόλισε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ διάφορα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, λουτρῶνας, νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, νιούς. Τὸ καλλίτερον ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὁ περιφημώτατος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ ὁποῖος συνήθως λέγεται ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ ναὸς οὗτος

ἔκτισθη κατὰ τὸ σχέδιον τῶν μεγαλοφυῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ ὁμώνυμος ναός, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ ὁποῖος ἐπευπολήθη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Δὲ τὸν ναὸν αὐτὸν ἐργάζοντο ἐπὶ ἕξ ἔτη χιλιάδες ἐργάται καὶ ἐξωδεύθησαν διὰ τὸ κτίριον καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τριακόσια ἑκατομμύρια χρυσαῖ δραχμαί. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, οἱ θόλοι καὶ τὰ ἡμιθόλια ἐστολίζοντο μὲ μεγάλας πολυχρώμους ψηφιδωτὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι ἐπιχρισμένα δι' ἀσβέστου. Ἡ Ἁγία Σοφία δὲν εἶχε μόνον μοναδικὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν οὔτε ἀπλῶς θρησκευ-

Ἡ Ἁγία Σοφία.

τικὴν σπουδαιότητα· ἀλλ' εἶχε καὶ ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες προσήχοντο εἰς τὸν Θεὸν μὲ κατάνυξιν, ὅταν ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσουν ἐστρατείαν. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες, ὅταν ἐπέστρεφον νικηταί, μετέβαινον ἐν θριάμβῳ διὰ νὰ ψάλλουν τὸν νικητήριον ὕμνον εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ἀφοῦ περιῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον, δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ τὸ ἰδεῶδες σύμβολον τοῦ ἔθνικοῦ μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὰς ἐλπίδας

καὶ μὲ τὰ ὄνειρα αὐτῶν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ γίνουν ὅλοι ἐλεύθεροι καὶ θὰ ἀποτελοῦν ἓνα κράτος ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον.

Ἐμπόριον-βιομηχανία.— Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπροστάτευσεν πολὺ τὸ ἔμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ μετὰξὺ δὲν ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπρομηθεύοντο τὴν μέτοξαν ἀπὸ τὴν Κίαν· ἀλλ' ἡ μετοφορὰ ἐστοίχιζε πολὺ ἀκριβᾶ. Οἱ Κινέζοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐξαγωγὴν ὧν μεταξοσκώληκος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε δύο μοναχοὺς εἰς τὴν Κίαν. Ἐκεῖ οὗτοι ἔμαθαν πῶς καλλιεργῆται ἡ μετὰξα. Ὅταν δὲ ἔφθγον, ἔκρυψαν ἐντὸς ράβδων ἕκ καλάμου σπόρον μεταξοσκώληκος καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐκαλλιέργησαν τὸν σπόρον καὶ ἐδίδοσαν καὶ εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετὰξης. Ἡ μετὰξα ἐκαλλιεργῆτο ἀπὸ τότε πρὸ πάντων εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τὰ μεταξουργεῖα τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἦσαν ὀνομαστά. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δὲ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα μετεδόθη ἡ καλλιέργεια τῆς μετὰξης καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

54. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.— **Κατάκτησις τῆς ἄνω Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Λογγοβαρδῶν.**— **Οἱ πέραν τοῦ Δουνάβεως βάρβαροι λαοί.**— **Νέος Περσικὸς πόλεμος.**— **Ὁ τύραννος Φωκῆς.**

Τὸ μεγαλοῦργον σχέδιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ περὶ ἀνασυστάσεως τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν διαδόχων τῶν. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον διὰ μακρῶν ἀγώνων ὁ Ἰουστινιανὸς ἵδρυσεν, ἤρχισε νὰ καταρρέῃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β', ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἱ Λογγοβαρδοὶ, ἔθνος γερμανικόν, κατέλαβαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν Λογγοβαρδικὸν κράτος με πρωτεύουσαν τὴν Πανῖαν. Ὀλίγον καὶ ὀλίγον ἢ μέση Ἰταλία ἀπεσπάθη ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἡ δὲ κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου περιορίσθη εἰς μόνην τὴν κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος βάρβαροι λαοί, οἱ Σλαῖοι, οἱ ὁποῖοι κατέβησαν ἀπὸ βορρᾶ, καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἄβαροι, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Περὶ τῶν Βουλγάρων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Οἱ Ἄβαροι ἦσαν ὁμόφυλοι μὲ τοὺς Οὐγγους, ἦλθαν δὲ ἀπὸ

τὰ βάρθη τῆς Ἀσίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰῶνος· ἀφοῦ δὲ ὑπέταξαν τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας Σλαύους καὶ Βουλγάρους ἴδρυσαν μεγάλην κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς σημερινῆς Βιέννης. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν ὠνομάζετο Χαγάνος. Οἱ Ἄβαροι μὲ τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς αὐτοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους διαβίοντες τὸν Δούναβιν ἔκαμνον καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται πολλάκις ἐξετείνοντο καὶ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανήρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸν πόλεμον τοῦτον διεξήγαγεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰουστίνον Τιβέριος καὶ ὁ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας Μαυρίκιος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἐκλεκτοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Πέρσας καὶ ἐπροχώρησε θριαμβευτικῶς μέχρι τῆς Κτησιφώντος, πρωτεύουσης τοῦ περσικοῦ κράτους. Εἰς τὴν Περσίαν ἐξερράγη τότε ἐπανάστασις. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ὁρμίσδας ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χοσρόης ἠναγκάσθη νὰ εὕρη σωτηρίαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν ἔδαφος. Ὁ Χοσρόης παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Μαυρίκιον ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, ὑπεσχέθη δὲ ἀντὶ τούτου νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν Περσαρμενίαν (ἀνατολικὴν Ἀρμενίαν) καὶ τὰ ἀνατολικά τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Μαυρίκιος μεγαλοψύχως φερόμενος διέταξε τὸν στρατὸν του νὰ βοηθήσῃ τὸν Χοσρόην. Μὲ τὴν βοήθειαν λοιπὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὁ Χοσρόης κατέλαβε τὸν πατρικὸν θρόνον, ἐξετέλεσε δὲ τὰς ὑποσχέσεις του πρὸς τὸν Μαυρίκιον καὶ διετέλεσε φίλος ἀφωσιωμένος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Κατόπιν ὁ Μαυρίκιος ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων, οἱ ὁποῖοι ἐληλάτουν τὰς βορείους χώρας τοῦ κράτους του καὶ ἀπώθησεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς μεγάλης του αὐστηρότητος ὁ στρατὸς του ἐστασίασεν. Ὁ Μαυρίκιος, ὁ λαμπρὸς αὐτὸς αὐτοκράτωρ, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του· ἀνέβη δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐκατόνταρχος Φωκάς, ἕνας ἀπὸ τοὺς χειρίστους αὐτοκράτορας, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔπαυε τὰ πάνδεινα. Οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλαῦοι ἐπανελάβαν τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν εἰς τὰς

ἐντεῦθεν τοῦ Λουνάβεως ἐπαρχίας τοῦ κράτους, Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Β' μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἤθελε νὰ ἐκδικηθῆ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του καὶ εὐεργέτου του Μαυρικίου κατέλαβε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ κατόπιν εἰσώρμησεν εἰς τὴν Συρίαν. Ὁ ἄθλιος Φωκᾶς ἀπεδείχθη ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξ αἰτίας του ἐξετέθη τὸ κράτος. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσσαν διέπραττε φόνους κατὰ τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν καὶ πολιτῶν. Τέλος ὁ λαὸς ἐπαναστατήσας ἐξεθρόνισε καὶ ἐφόνευσεν τὸν ὄμιον τοῦτον τύραννον καὶ ἀνεκήρξεν αὐτοκράτορα τὸν Ἡράκλειον.

72
55. Ἡράκλειος (610—641).

Ὁ Ἡράκλειος ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους καὶ μεγαλοφυεστέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ μὲν διοίκησις τοῦ κράτους εὐρίσκετο εἰς τελείαν παραλυσίαν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ ἦσαν ἐντελῶς κατεστραμμένα. Προσέει δὲ καὶ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἀπειλοῦσαν τὸ κράτος. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἔκαμνον ἐπιδρομαὶ οἱ Ἀβαροὶ. Εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν βασιλέα των Χοσρόην Β' εἶχαν κυριεύσει τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἀπὸ τὴν Συρίαν εἰσέβησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν φρικωδῶς, ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔσφαξαν τοὺς πλείστους ἐκ τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠμαλώτισαν, καὶ ἀπήγαγον καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἐπειτα ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐνῶ ἄλλη Περσικὴ στρατιὰ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ φθάσασα μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστρατοπέδευσε ἐκεῖ.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων εὐρισκόμενος ὁ Ἡράκλειος ἐξήτησε νὰ εἰρηνεύσῃ μὲ τὸν Χοσρόην Β'. Ἀλλ' ὁ ὑπερήφανος μονάρχης τῶν Περσῶν ἀπέρριψεν ὑβριστικῶς τὰς προτάσεις τοῦ Ἡρακλείου, αὐτὸς, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ μὲ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Μαυρικίου ἀποκατετάθη εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του. Τότε ὁ Ἡράκλειος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν. Μὲ τοὺς πενιχροτάτους πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου, μὲ τὰ χρήματα τῶν

ναῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὰ ὁποῖα ἐδανείσθη, καὶ μὲ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ κλήρου ἔλαβε καὶ μετεποίησεν εἰς νομίσματα, ἐτοίμασε στρατὸν καὶ στόλον. Θέλων δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του, συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων· προσέει δὲ ἵνα διαιρέσῃ τοὺς Σλαῦους ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους ἐπέτρεψεν εἰς τὰς σλαυϊκὰς φυλάς, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Κροάτας, νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν ἄνω Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν).

Ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ τῶν Περσῶν προσέλαβε θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διότι ὁ Χοσρόης εἶχεν ὀρκισθῆ νὰ μὴ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον πρὶν ἀναγκάσῃ αὐτὸν καὶ τὸν λαὸν του ν' ἀρνηθοῦν Χριστὸν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἥλιον.

Ὅταν ἐπύρχειτο κατὰ τῶν πολεμίων ὁ Ἡράκλειος, μετέβη πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πεσὼν πρηνῆς ἔμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ προσηυχήθη. Ἔπειτα ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγκινήσεως λαβὼν τὴν εἰκόνα τοῦ

Χριστοῦ ἐπορεύθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐπεβίβασθη μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ δὲν ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν στρατοπευδευμένοι ἀπέναντι, εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Τὸ τοιοῦτον ἀπαιτοῦσε στρατὸν μεγάλον καὶ ἰσχυρόν. Ἀλλ' ἐπλευσεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς

Ὁ Ἡράκλειος.

Ἀσίας καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας. Ἦρξισε δὲ ἀμέσως τὰς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν Περσικῶν φρουρῶν καὶ μὲ μικρὰς μάχας διῆλθεν ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Οἱ Πέρσαι, οἳ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν Χαλκηδόνα, βλέποντες ὅτι ἠπειλοῦντο τὰ νῶτά των, ὤρμησαν κατὰ τοῦ Ἡρακλείου.

Ὁ Ἡράκλειος παρέσυρε τοὺς πολεμίους εἰς μίαν πολὺ κατὰλληλον θέσιν ὅμι μακρὰν τῶν Ἀρμενικῶν συνόρων, ἐκεῖ δὲ συνάψας μάχην τοὺς ἐνίκησεν ὀλοσχερῶς. Ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης αὐτῆς νίκης τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ὅτι οἱ Πέρσαι ἐξεκένωσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν,

Ἡ νικηφόρος στρατιὰ ἔμεινε εἰς τὸν Πόντον. Ὁ Ἡράκλειος ἐπανῆλθε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγων ἔπλευσεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὸν στρατόν του, καὶ ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τῆς Ἀρμενίας, τὴν ὁποίαν προσεῖλυνε πρὸς τὸ μέρος του, εἰσέβυλεν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠνάγκασε τὸν Χοσρόην Β' νὰ φύγῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους του. Ὁ Χοσρόης τότε διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀβάρων.

Ὁ ἄπιστος Χαγᾶνος διέρρηξε τὴν εἰρήνην ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸν Ἡράκλειον, καὶ μὲ 80 χιλιάδας ἄνδρας ἦλθε καὶ ἐπολιορκῆκε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Χαγᾶνος εἰδοποίησεν ἀγερώχως τοὺς πολιορκουμένους νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' ἧς ὁ καθένας λάβῃ μίαν ἐνδυμασίαν καὶ μιᾶς ἡμέρας τροφήν. Ἀλλέως, εἶπε, τότε μόνον θὰ σωθοῦν, ὅταν γίνουν πτηνὰ καὶ πετάξουν ἢ ψάρια καὶ πλεύσουν.

Οἱ πολιορκούμενοι, ἀφοῦ προσῆλθαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἕξ ὕψους βιήθειαν, ἀπεράσισαν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν μέχρις ἐσχάτων. Ματαίως ὁ Χαγᾶνος ἐπιχειρεῖ πολλὰς ἐφόδους κατὰ τῆς πόλεως. Ὅλοι ἀποτυγχάνουν. Ὁ Χαγᾶνος γίνεται ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἀπειλὰς λύει τὴν πολιορκίαν καὶ φεύγει.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπέδωκαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος. Διὰ τοῦτο τὴν ἰδίαν νύκτα ποὺ ἠλευθερώθη ἡ πόλις ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως προσήλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας πού ἦτο εἰς τὰς Βλαχέρονας (συνεικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ ὄρθιος ἔψαλε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Μὲ τὸν ὕμνον τοῦτον ἐξέφραζε τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὴν ὑπέρομαχον στρατηγὸν Θεοτόκον. Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, ὅστις καὶ *Χαιρετισμοὶ* λέγεται, ψάλλεται μέχρι σήμερον ὀλόκληρος εἰς τοὺς ναοὺς τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ὡνομάσθη δὲ Ἀκάθιστος, διότι, ὅταν ἐψάλλετο, ὅλοι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἐστέκοντο ὄρθιοι.

Ἐπίσης καὶ οἱ Πέρσαι ἐνικήθησαν κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου κατακουρασμένοι δὲ ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἐπανεστίασαν ἐναντίον τοῦ Χοσροῦ καὶ ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σιρόην. Ὁ Χοσρόης συνελήφθη καὶ ἐφοιούθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Σιροῦ. Ὁ δὲ Σιρόης συνουμολόγησεν εἰρήνην μετὰ Ἡράκλειον καὶ ἔδωκεν ὁ ἴσῳ εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσει ὁ πατήρ του, καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Ἡράκλειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος φέρων εἰς τὸν ὄμῳν του τὸν Τίμιον Σταυρὸν τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γαλγοθά τὴν 14 Σεπτεμβρίου 629. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἑορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία μας.

Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ μερικῶ ἔτη ἀεφάνη ἐκ τῆς Ἀραβικῆς περσονήσου νέος ἐχθρὸς φοβερώτατος, οἱ Ἀραβες. Ὁ Ἡράκλειος ἐστράτευσεν ἐναντίαν τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τίποτε. Ἀπέθανε δὲ τὸ 641.

56. Ἀραβες — Μωάμεθ — Ἰσλαμισμός.

Οἱ Ἀραβες ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατοικοῦσαν τὴν ὀνομαζομένην Ἀραβικὴν χερσόνησον ἔθεώρουν δὲ ὡς γενάρχη των τὸν Ἰσμαήλ, υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἀγαρ. Δι' αὐτὸ καὶ Ἰσμαηλίται καὶ Ἀγαρηνοὶ ὀνομάζονται.

Εἰς τὴν Μέκκαν ὑπῆρχεν ἕνας ναὸς, ὀνομαζόμενος «ναὸς τῆς Καάβας», ὅστις ἔθεωρεῖτο ὡς τὸ κυριώτερον ἐθνικὸν ἱερὸν τῶν Ἀράβων. Τὴν κίσιν τοῦ ναοῦ τούτου οἱ Ἀραβες τὴν ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων κατ' ἀρχὰς δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἀβραάμ. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμως κατήνησεν

εἰς πολυθεΐαν καὶ κτισματολατρείαν. Οἱ Ἄραβες ἀπέκτησαν ἰσορικήν σημασίαν κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα μετὰ Χριστόν, ὁπότε ἐνεφανίσθη ὡς προφήτης ὁ Μωάμεθ καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν θρησκείαν του.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571. Κατ' ἀρχὴν ἔγινε βοσκός. Κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑληροσίαν μᾶς πλουσίως χήρας, ὀνόματι Χαδισδάς καὶ ἐστέλλετο ὑπ' αὐτῆς κατ' ἔτος μὲν καραβάνιον εἰς τὴν Συρίαν. Εἰς τὴν Συρίαν ὁ Μωάμεθ συνεδέθη μὲ κάποιον Χριστιανὸν μοναχὸν καὶ μὲ κάποιον Ἰουδαῖον ραββίνον, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ἔμαθε τὰ τῆς θρησκείας των. Τέλος ἡ Χαδισδά τὸν ἔλαβε σιζυγον. Τοιουτοτρόπως ὁ Μωάμεθ ἔγινε πλούσιος καὶ ἐπεδόθη ἀπὸ τότε εἰς θρησκευτικὸς μελέτας. Κατ' ἔτος ἀπέσφυρετο εἰς ἕνα ὄρος, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Μέκκας, ἐν τῷ μέσῳ δὲ γυμνῶν καὶ καυστικῶν βράχων ἐνήττευε καὶ προσήχετο. Ἦτο πλέον τεσσαράκοντα ἔτων. Μίαν ἡμέραν εἶδεν ἕνα ὄραμα ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ἕνα ὑπερφυῆς ὄν—βραδυτέρον τὸ ὄνομα—σαν ἄγγελον Γαβριήλ—καὶ τοῦ εἶπε *Κήρυξε*. Ἀπὸ τότε ὁ Μωάμεθ ἐφανιάζετο τὸν ἑαυτὸν του ὡς προφήτην.

Ἡ Ἀραβία ἦτο τότε παραδεδομένη εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε κάμει μεγάλην ἐντύπωσιν τὸ μεταγαλιῶν τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἰουδαϊκοῦ δόγματος περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἀπεράσισε νὰ θραύσῃ τὰ εἰδῶλα τῆς πατρίδος του καὶ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τοῦ Ἀβραάμ ἦτοι εἰς τὴν πίστιν εἰς ἕνα θεόν. Διὰ νὰ δώσῃ δὲ μεγαλείτερον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἰσχυρίσθη ὅτι ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

Κατὰ τὸ ἔτος 611 ἀπεκαλύψε τὸ νέον δόγμα του εἰς τὴν σιζυγόν του, εἰς τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλῆν, καὶ εἰς τὸν φίλον του καὶ κατόπιν ἐκ τῆς δευτέρας σιζύγου πενθερόν του Ἀβού Βεκίφ, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Μωάμεθ δημοσίᾳ ἐκήρυξε τὸν ἑαυτὸν ὡς προφήτην καὶ ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ τὸ θρησκευμᾶ του, ἐχλειάσθη ἀπὸ τοὺς Μεκκικοὺς καὶ κατεδιώχθη· δι' αὐτὸ δὲ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ κατέφυγεν εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴν Μεδινάν. Ἡ φυγὴ αὕτη, ἡ ὁποία συνέβη τὸ 622, ὀνομάζεται *Ἐγίρα*, εἶναι δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν Μωαμεθανῶν. Ἀπὸ τὴν Μεδινάν ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε διὰ τῆς σπά-

της να διαδώση τὸ νέον δόγμα του εἰς ὅλην τὴν Ἀραβίαν. Ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε περίεξ του ἀρκετὰς δυνάμεις, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν τὸ 630. Τότε ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀραβας ὡς προφήτης.

Ὁ Ἰσλαμισμός.—Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὀνομάζεται Ἰσλάμ, ἤτοι ἀφασίωσις εἰς τὸν Θεόν, οἱ δὲ ὄπαδοὶ αὐτοῦ λέγονται Μουσλίμ ἢ Μουσουλμᾶνοι, ἤτοι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν.

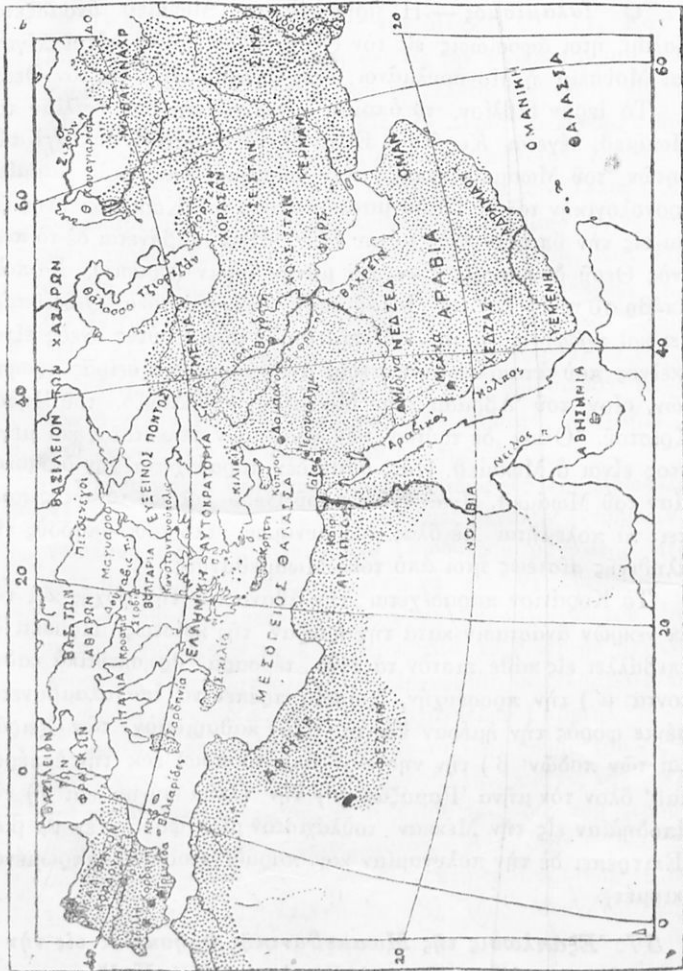
Τὸ ἱερὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, λέγεται *Κοράνιον*. Εἶναι δὲ τὸ Κοράνιον συλλογὴ τῶν ῥητῶν τοῦ Μωάμεθ χωρὶς κανὲν σύστημα καὶ χωρὶς καμμίαν χρονολογικὴν τάξιν. Τὸ δογματικὸν μέρος τοῦ Κορανίου στηρίζεται εἰς τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς μόνου Θεοῦ. Περιλαμβάνεται δὲ τὸ περὶ ἑνὸς Θεοῦ δόγμα εἰς μίαν καὶ μόνην ῥῆσιν (φράσιν), ἣ ὁποία ἀπέβη τὸ σύμβολον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, «*Εἰς καὶ μόνος Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ*». Ὁ μόνος οὗτος Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ σειρᾶς προφητῶν, οἷον τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δαυὶδ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁλων δὲ τούτων τῶν προφητῶν τελευταῖος καὶ μέγιστος εἶναι ὁ Μωάμεθ. Πᾶς, ὅστις δὲν παραδέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ πολεμῆται μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις ἀπὸ τοὺς ὄπαδους τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἤτοι ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς.

Τὸ Κοράνιον παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Προσέει δὲ ἐπιβάλλει εἰς κάθε πιστὸν τὰ ἑξῆς τέσσαρα θρησκευτικὰ καθήκοντα: α') τὴν προσευχὴν, ἣ ὁποία πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται πέντε φορὰς τὴν ἡμέραν ἔπειτα ἀπὸ καθαρισμόν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν β') τὴν νηστείαν ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως τὴν ἑσπέραν καθ' ὅλον τὸν μῆνα Ῥαμαζάν γ') τὴν ἐλεημοσύνην καὶ δ') τὴν ἀποδημίαν εἰς τὴν Μέκκαν τοῦλάχιστον μίαν φορὰν ἐν τῷ βίῳ. Ἐπιτρέπει δὲ τὴν πολυγαμίαν καὶ παραδέχεται τὸ πεπρωμένον (κισμέτ).

57. Ἐξάπλωσις τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην. — Οἱ Χαλιφαι.

Ὁ Μωάμεθ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ ξίφος ἴδρυσεν κράτος θρησκευτικὸν συνάμα καὶ πολιτικόν. Οἱ ἄρχοντες τοῦ κράτους

αὐτοῦ ὠνομάσθησαν *χαλίφαι*, ἦτοι διάδοχοι, ὡς διαδεχθέντες τὸν Μωάμεθ ὄχι ὡς προφήτην, διότι κατὰ τὴν πίστιν τῶν Μωαμεθανῶν ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν προφητῶν, ἀλλ’

Χάρτης τῶν Ἀραβικῶν κατακτήσεων.

ὡς ἄρχοντα τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους, τοῦ ἱδρυθέντος διὰ τῆς θρησκείας.

Πρῶτος χαλίφης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἀνεκηρύχθη

ὁ Ἄβου Βεκίρ, πενθερός τοῦ Μωάμεθ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του. Ὁ Ἄβου Βεκίρ ἐσύναξε τὸς ἕως τότε διὰ τοῦ στόματος φερομένας διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπετελέσθη τὸ Κοράνιον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄβου Βεκίρ ἔγινε χαλίφης ὁ Ὁμαῦρ (634—644), ὁ ἐπιφανέστατος ἀπὸ ὅλων τῶν χαλίφας καὶ ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ ἀπεράντου Ἀραβικοῦ κράτους. Ὁ Ὁμαῦρ κατέκτησε τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Προσέτι δὲ κατέλυσε τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ἔλαβεν ὅλην τὴν Περσίαν μωαμεθανικῆν.

Ἐπὶ τῶν κατόπιν χαλιφῶν οἱ Ἀραβες κατέκτησαν καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν· διαβάντες δὲ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτᾶρ κατέκτησαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Τοιουτοτρόπως ἴδρυσαν ἀπεράντον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀραβίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῶν Πυρρηναίων ὄρεων πρὸς δυσμάς. Ἐδρα τῆς χαλιφείας κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Μεδινά, ἔπειτα ἡ Δαμασκός, καὶ τελευταῖον τὸ Βαγδάτιον.

58. Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος — Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.— Οἱ Βούλγαροι.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος (668—685). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Ἀραβες διαπλεύσαντες μὲ μέγαν στόλον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα ἦλθαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (672—679)· ἀλλ' ὁ γενναῖος Πωγωνᾶτος ἀπέκρουσεν ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων καὶ κατὰ τὸ 7ον ἔτος κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον μὲ τὸ καλούμενον ὑγρὸν πῦρ. Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐφεῦρεν ὁ Καλίνικος, Ἕλλην μηχανικὸς ἐκ τῆς Συρίας, ἦτο δὲ τοῦτο μίγμα διαφόρων ἐμπρηστικῶν ὑλῶν καὶ εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος· τὸ ἔρριπτον δὲ ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων διὰ σωλῆνων. Οἱ Ἀραβες ὑποστάντες τρομακτικὰς ζημίας ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθουν.

Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Πωγωνᾶτου ἔσωσεν ὄχι μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ Μωαμεθανοῦς. Ἄν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκυρίευαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ μόνον προπύργιον τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, κανεὶς πλέον δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Μωαμεθανοὺς νὰ ἐκχειλίσουν

ὡς χείμαρρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔπεμψαν πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ συγκροῦν τὸν Πωγωνᾶτον διὰ τὸ μέγα κατόρθομά του.

Οἱ Βούλγαροι, βάρβαρος λαὸς, τουρκικῆς καταγωγῆς, κατοικοῦσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς χώρας τὰς κειμένας παρὰ τὸν Βόλγαν ποταμὸν καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἦδη πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς πέρας τοῦ Δουνάβεως χώρας. Ἀπὸ ἐκεῖ δέ, ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως βυζαντινὰς χώρας. Κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ὑπέκυψαν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ἀβάρων ἀλλὰ τὸ 635 ἐπανεστάθησαν καὶ ἀπετίναξαν τὸν ζυγὸν τῶν Ἀβάρων. Εἰς τοὺς Βουλγάρους τούτους ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνᾶτος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώραν, ἡ ὁποία κεῖται μετοξὺ τοῦ Αἴμου, τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Σερβίας καὶ ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτῶν ὠνομάσθη Βουλγαρία, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ζοῦν ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ ἐμποδίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλαύων. Ἀλλ' εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατοικοῦσαν διάφορα σλαυικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον πολιτισμέναι. Μὲ τὰς σλαυικὰς αὐτὰς φυλάς ἀναμιχθέντες οἱ Βούλγαροι παρέλαβον ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν γλῶσσάν των, λησμονήσαντες τὴν ἰδικήν των, καὶ ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνας ἐξεσλαυίσθησαν ἐντελῶς καὶ σήμερον παρουσιάζονται καὶ αὐτοὶ ὡς Σλαῦοι. Βραδύτερον εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Βουλγάρων ἐπέδρασε πολὺ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας οἱ Βούλγαροι παρέλαβον καὶ τὸν χριστιανισμόν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τὸ Βυζαντινὸν κράτος διέτρεξε καὶ πάλιν μέγαν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸ ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Λέων ὁ Ἰσαυρος, ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ. Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, λέγομεν ὀλίγα περὶ τῆς μεταμορφώσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα καὶ περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν 6ον καὶ 7ον αἰῶνα.

59. Ἐξελληνισμὸς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα ἦτοι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου ἐπῆλθεν ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπειδὴ ὅλα αἱ δυνάμεις αὐτῆς συγκεντρῶνται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτοι εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, δι' αὐτὸ ὀνομάζεται αὕτη Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἢ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀφίνει τοὺς ρωμαϊκοὺς τίτλους καὶ προσλαμβάνει τὴν ἑλληνικὴν προσωνυμίαν «πιστὸς ἐν Θεῷ βασιλεὺς». Πρὸς τοῦτοις ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀναγνωρίζεται ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Ὅλοι οἱ νόμοι καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲν ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία νὰ ὀνομάζεται ἐπισήμως «αὐτοκρατορία Ρωμαίων» καὶ οἱ κάτοικοι νὰ ὀνομάζονται «Ρωμαῖοι» καὶ οἱ βασιλεῖς «αὐτοκράτορες τῶν Ρωμαίων», ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ρωμαῖοι ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἔχει ἀπλῶς πολιτικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ἐθνολογικὴν. Ρωμαῖοι ὀνομάζοντο οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ὀνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲ ἓνα ὄνομα Λατῖνοι ἢ Φράγκοι. Ἕλληνες δὲ κυρίως ὀνομάζοντο οἱ ἐθνικοί, οἱ εἰδωλολάτραι. Μόλις κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὸ ὄνομα Ἕλληνες ἀποκτᾷ τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του βασιλεῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ὑπηκόους του Ἕλληνας.

Θ Ο. Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν V' καὶ Z αἰῶνα.

α) Ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν. — Ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ἰθαγενῆ τακτικά τάγματα καὶ ἀπὸ ἄλλοδαποὺς ἀτάκτους μισθοφόρους. Ὁ ἰθαγενὴς τακτικὸς στρατὸς δὲν συνεκροτεῖτο διὰ στρατολογίας ἀμέσου, ὅπως γίνεται σήμερον παρ' ἡμῖν. Οἱ εὐπορώτεροι ἐκ τῶν κατοίκων δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν αὐτοπροσώπως εἰς τὸν στρατόν· ἤμποροῦσαν νὰ βάλουν ἀντικαταστάτην. Ἐπίσης οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ ὅσοι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

δὲ τότε ἐπικρατοῦσαν ἐσφαλμέναι θρησκευτικαὶ δοξασίαι, καθὼς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι ἐδείκνυον ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δι' αὐτὸ πολὺ ὀλίγοι ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας καὶ μεσαίας κοινωνικὰς τάξεις ἐπεδίδοντο εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν οἱ γεωργοὶ διὰ τὰ μὴ ἐλαττωθῆναι ἢ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέοντο στενωῶς αἱ πρόσοδοι τοῦ δημοσίου ταμείου. Κατετάσσοντο λοιπὸν εἰς τὸν στρατὸν α') οἱ πτωχότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, β') οἱ κάτοικοι τῶν ὄρειων ἐπαρχιῶν, τῶν ὁποίων ἢ εἰσφορὰ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πολὺ μικρά, καὶ γ') οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὰ κτήματα εἶχον ἀφαιρεθῆναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων.

Ὁ βυζαντινὸς στρατὸς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν εἶχε βέβαια ὀργάνωσιν τελείαν. Ἐν τούτοις παρατασσόμενος εἰς τὰς μάχας κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἦτο κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς στρατοὺς τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦσαν ἓνα ὄχλον καὶ τίποτε περισσότερον.

Ἡ ναυικὴ δύναμις τοῦ κράτους ἦτο καλλίτερον διοργανωμένη. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε τοὺς πολυαριθμοτέρους καὶ δεξιωτέρους ναύτας τῆς οἰκουμένης καὶ μὲ αὐτοὺς παρεσκευάζετο στόλους, οἱ ὅποιοι πολλάκις θαλασσοκρατοῦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον.

β') *Ἐμπόριον—Βιομηχανία.* — Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἀφθόνοους δημοσίας προσόδους. Εἰς τοῦτο ἐκτὸς τῆς γεωργίας συντελοῦσε καὶ ἡ ἀκμάζουσα ἐμπορία καὶ βιομηχανία. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τότε τὸ μέγιστον καὶ κυριώτατον ἐμπορεῖον τῆς οἰκουμένης. Ἦτο κυρίαρχος τῆς Μεσογείου.

Τὸ ἐμπόριον τῶν προϊόντων τῶν μακρινῶν χωρῶν ἐνηργεῖτο διαβιβαστικῶς. Οὕτω λόγου χάριν ἢ μέταξα, ἢ ὁποία ἐξήγετο εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Κίναν, μετεβιβάζετο εἰς τὴν Περσίαν. Εἰς τὰς μεθοριακὰς πόλεις ὑπῆρχον πρὸς τοῦτο Βυζαντινοὶ ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι ἠγόραζον ὅλην σχεδὸν τὴν προμήθειαν τῶν караβανίων. Ἀπὸ τὸ ἀγορασθὲν ποσὸν ἓνα μέρος ἐκράτει τὸ δημόσιον καὶ ἐξ αὐτοῦ κατεσκευάζοντο εἰς τὰ ἐργοστάσια τοῦ κράτους τὰ πολύτιμα ἐνδύματα ποῦ ἐχρησίμευον διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐδίδετο εἰς

τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν. Ἄλλ' οἱ συχνοὶ πόλεμοι πρὸς τὴν Περσίαν ἔφερον μεγάλας δυσκολίας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς· δι' αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανός, καθὼς προείπαμεν, κατόρθωσε διὰ δύο μοναχῶν νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Κίναν ὠάρια μεταξοσκωλήκων καὶ ἐντὸς ὀλίγου διὰ τῆς σηροτροφίας ἠροίχθησαν νέαι πόροι εἰς τὴν βυζαντινὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα παρήγετο ποσὸν μετὰξῆς πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ εἰσήγετο ἄλλοτε ἕξωθεν.

Ἡ βιομηχανία εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπέκειτο εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Οἱ ἐπιτηδευματῆαι ἦσαν διηρημένοι εἰς συντεχνίας. Ὑπῆρχον κανονισμοὶ διὰ τὰ ἡμερομίσθια, διὰ τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τὴν παραδοχὴν τῶν μελῶν. Ὅλαι αἱ συντεχνίαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως.

γ). *Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος.*— Ἡ βασιλεία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποτελεῖ σπουδαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Μὲ τὴν κρίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσημαίσθη μία νέα ἐστία ἑλληνικῆς μορφώσεως. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἰδρύθησαν βιβλιοθῆκαι καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια. Καὶ ἦτο μὲν ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἡ λατινική, ἀλλ', ὅπως προείπαμεν (σ. 66), γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, γλῶσσα τῶν σχολείων ἦτο ἡ ἑλληνική. Ἄν καὶ ἦσαν Ῥωμαῖοι οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες, ἐν τούτοις καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους ὠμιλοῦσαν ἑλληνικὰ καὶ κατεγίνοντο μὲ κάποιαν ἐπίδειξιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Αἱ Ἀθῆναι παρέμειναν τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐπειτα ἀπὸ τὸς Ἀθήνας ἔρχεται ἡ Ἀλεξάνδρεια. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπρωτοστάτι εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἡ Ἀντιόχεια, ὅπου ὑπῆρχεν ἐπιφανὴς σχολὴ ῥητορικῆ.

Διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη εἰς τὸν κόσμον ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Χριστιανῶν, ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι, ἐχηρμάτισαν μαθηταὶ ἐθνικῶν σοφιστῶν (ρητόρων) καὶ ἐνεκύψαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρήχθησαν ἀξιόλογα ἐπικά ἔργα. Ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοῦς Πατέρας εὐδοκίμησεν εἰς τὴν ποίησιν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους ποὺ ἐπηκολούθησαν ὕστερον ἀπὸ τὸ Μέγαν Κωνσταντῖνον παρημελήθη· ἀνῆλθε δὲ καὶ πάλιν εἰς περιωπὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τοῦ Προκοπίου. Ὁ Προκόπιος ἔγραψεν ἱστορικὰ ἔργα περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τοὺς Βινηθίλους εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ πρὸς τοὺς Ὀστρογόθους εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὰ ὁποῖα ἔργα εἶναι τὰ κάλλιστα ἀπὸ ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν περίοδον.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἔλαβε καὶ πάλιν μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ σοφιστικὴ (σοφιστικὴ ὀνομάζειο τῶρα ἡ ρητορικὴ) πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ διδάσκαλοι τῆς σοφιστικῆς ἀνεγίνωσκον τοὺς ὠραίους λόγους τῶν ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀνελάμβανον νὰ ἐγκωμιάσουν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐπιτρόπων του μὲ λόγους γεμάτους ἀπὸ κολακείαν. Διάσημοι σοφισταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξαν ὁ Αἰβάνιος, ὁ Θεμιστιος καὶ ὁ Ἰμέριος.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς παρήχθη ἓνα νέον λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄγνωστον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορεία. Οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἀναδειχθοῦν ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς κρομφαίους τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν τέχνην τοῦ λέγειν. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπαδεύθησαν εἰς τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Καὶ ὅπως οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς μετεχειρίζοντο τὴν ρητορικὴν εἰς τὰς ἐπιδείξεις των, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Χριστιανοὶ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐμόρφωσαν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ρητορείαν καὶ ἀνήγαγον αὐτὴν εἰς ἀνυπέροβλητον τελειότητα. Ἐπιφανέστατοι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων ὑπῆρξαν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου, οἱ ἐπίσκοποι Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, καὶ ὁ μέγιστος ἐξ ὅλων Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἓνα νέον εἶδος

ποιήσεως, ἡ ἐκκλησιαστικῆ) λυρική ποιήσις, ἡ ὁποία κατὰ τὸν καιρὸν αἰῶνα ἀνήλθεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ποιήσεως ταύτης οἱ ποιηταὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν τοὺς κανόνας τῆς ποιήσεως; τῆς βασιζομένης εἰς τὰς μακρὰς καὶ τὰς βραχεῖας συλλαβάς. Ἡδη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα εἶχε χάσει τὴν λεπτὴν διάκρισιν τῶν βραχειῶν καὶ μακρῶν συλλαβῶν. Τὰ νέα φωνήεντα δὲν εἶνε πλέον οὔτε μακρὰ, οὔτε βραχεῖα εἰς τὴν προφορὰν. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως στηρίζονται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ εἰς τὸν τόνον τῶν λέξεων καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὁποία συνώδευε τὰ ποιήματα. Τὰ ποιήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο — καὶ ψάλλονται ἀκόμη μερικὰ — εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὀνομάζονται συνήθεις ὕμνοι, οἱ δὲ ποιηταὶ ὕμνογράφοι. Ὁ μέγιστος ἐκ τῶν ὕμνογράφων ἦτο ὁ Ῥωμανὸς ὁ ἐπονομαζόμενος *Μελωδός*. Κάθε Ἕλλην γνωρίζει τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ θαυμασίου ὕμνου τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Παρθένος σήμερον

τὸν ὑπερουσίον τίκτει

καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον

τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.

Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων

δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρων

ὁδοιποροῦσι.

Αἰ' ὑμᾶς γὰρ ἐγεννήθη

παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων θεός.

Ἐπίσης ἕξοχος ὕμνογράφος ὑπῆρξεν ὁ Σέργιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐποίησε τὸν καλούμενον Ἁκάθιστον ὕμνον.

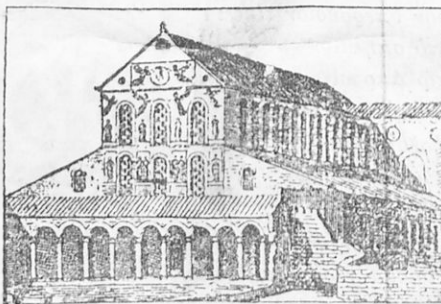
δ') *Ἡ τέχνη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος.* — *Ἡ ἀρχιτεκτονική.* — Ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀρχίζει κυρίως ἀπ' ὄτου ὁ Μέγας Κωνσταντῆος; ἔκαμε πρωτεύουσαν τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας τὸ Βυζάντιον. Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ καθ' ὅλον τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα ἐστολίσθη μὲ καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα καὶ μὲ διάφορα ἐξωραϊστικά

ἔργα. Ἐκ τῶν λαμπρῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρεν ὁ Κωνσταντῖνος, διέπρεπον αἱ ἀγοραί. Ἡ ὠραιότερα ἀπὸ τὰς ἀγορὰς ἦτο ἡ καλουμένη *Αὐγουσταῖον*, ἡ ὁποία εἶχε σχῆμα τετραγώνου. Εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ Αὐγουσταίου ἦσαν στοαὶ μακροὶ στολιζόμεναι μὲ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα μετεκομίσθησαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπίσης διέπρεπον τὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἦσαν γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα *Ἰερὸν παλάτιον* ἢ *Μέγα παλάτιον*, καὶ ἡ Ἰππόδρομος. Τὰ ἀνάκτορα κατεῖχαν θαυμασίαν θέσιν. Ἡ πρόσοψις αὐτῶν ἔβλεπε πρὸς τὸ Αὐγουσταῖον, ἡ δὲ ὀπισθία πλευρὰ πρὸς τὴν Προπονίδα καὶ τὸν Βόσπορον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἡ θεὰ ἔξεστίνετο μαγευτικῆ πρὸς τὰς ἀπαραμίλλους καλλονὰς τῶν ἀπειναντι ἀκτῶν.

Ἀπὸ τοὺς ναοὺς ποὺ οἰκοδόμησεν ὁ Κωνσταντῖνος διέπρεπεν ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς *Μανσωλεῖον* (τάφος) τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν κατόπιν αὐτοκρατόρων.

Κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν ἐπικρατοῦσε τὸ δρομικὸν σχῆμα ἢ τὸ σχῆμα τῶν βασιλικῶν ἢ τῶν

Παλαιὸν σχέδιον. Βασιλική.

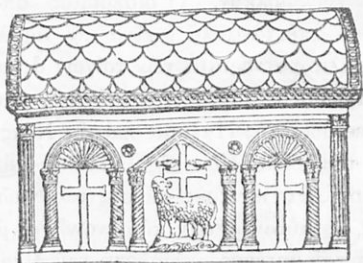
ἄνατολικὴν πλευρὰν ἐσχηματίζετο ἡμικυκλικὴ ἀψίς. Ἐκεῖ ἦτο τὸ ἅγιον βῆμα ἤτοι τὸ ἱερόν, ὅπου ὁ ἱερεὺς ἐτέλει τὴν θείαν λειτουργίαν.

1. Ἡ βασιλικὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο στεγασμένη ἀγορὰ εἰς σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου πλησίον τῆς ὑπαιθροῦς ἀγορᾶς. Εἰς αὐτὴν, τὴν βασιλικὴν, κατέφευγον οἱ ἔμποροι καὶ οἱ λοιποὶ συναλλασσόμενοι ἐν καιρῷ χειμῶνος ἢ βροχῆς ἢ καὶ καυστικοῦ ἡλίου.

Κατὰ τὸν βον αἰῶνα τὸ δογματικὸν σύστημα κατηγορήθη ἐντε-
λῶς καὶ ἀντικατεστάνθη μὲ κτίρια, τὰ ὁποῖα ἐστεγεύζοντο διὰ
τρούλλον (θόλου ἡμισφαιρικοῦ). Ἡ τελειότης τοῦ τρούλλου φαί-
νεται εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἐκτοτε οἱ ναοὶ τῶν ὀρθοδόξων
Χριστιανῶν κτίζονται μὲ τρούλλον. Λ

Ἡ γλυπτική.— Ἡ γλυπτικὴ ἢ πλαστικὴ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς
δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀξιάλογος.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐξ ἀρχῆς
ἔδειξε κάποιαν δυσπιστίαν
πρὸς μίαν μορφήν τέχνης
εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Θεοὶ
τῶν εἰδωλολατρῶν χρεω-
στοῦσαν τὰς τελειότητας
εἰκόνας των. Τὴν γλυπτι-
κὴν κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους ἀνιπροσωπεύουν αἱ
σαρκοφάγοι (λάρνακες διὰ

Σαρκοφάγος ἐκ μαρμάρου
μὲ γλυπτάς παραστάσεις.

τὰ σώματα τῶν νεκρῶν). Αἱ σαρκοφάγοι κατασκευάζοντο ἀπὸ
μάρμαρον λευκόν, διέπρεπον δὲ μεταξὺ αὐτῶν δύο, αἱ ὁποῖαι
ἀνῆκον εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Αἱ
σαρκοφάγοι ἐστολίζοντο μὲ διαφόρους ἀναγλύφους παραστάσεις,
αἱ ὁποῖαι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἡ οἰκουμενικὴ
σύνδος, τὴν ὁποίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, συνεκάλεσεν ἡ
Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία τὸ 787 εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀπηγόρευσε κάθε
ἀναπαράστασιν θεῶν καὶ ἁγίων προσώπων μὲ ἀγάλματα. Μετὰ
τὴν εἰκονομαχίαν (ἴδε κατωτέρω) ἡ πλαστικὴ περιορίσθη εἰς τὰ
εἰκονοστάσια. Οἱ γλύπται κατεγίνοντο ἀποκλειστικῶς νὰ κατα-
σκευάζουν ἀνδριάντας τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ζωγραφικὴ.— Τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς Χριστιανικῆς ζωγραφι-
κῆς εὐρίσκονται εἰς τὰς Κατακόμβας. Κατακόμβαι ὠνομάζοντο αἱ
ὑπόγειοι νεκροπόλεις τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Εἰς τὰς πόλεις, ὅπου
τὸ ἔδαφος ἦτο ἀκριβόν, οἱ Χριστιανοὶ ἐχώνοντο ἐντὸς τῆς γῆς
καὶ κατασκεύαζον ὑπόγεια νεκροταφεῖα. Κατεσκεύαζον οἰθούσας.
Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τῶν αἰθουσῶν ἐπὶ τῶν τοί-
χων ἐλάττειον κοιλώματα καὶ ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων ἀναπέθετον
τοὺς νεκρούς. Ἡ ὄροφὴ τῶν ὑπογείων αἰθουσῶν πλουσίων οἰ-
κογενειῶν ἐστολίζετο μὲ διαφόρους παραστάσεις ζωγραφικῆς. Εἰς

τὰς κατακόμβας εὐρίσκονται παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν συμβολικὸν χαρακτῆρα, οἷον ἰχθύς, ἄμνός, λέων, περιστερὰ, ἄγκυρα. Συνηθέστερον εἰκονίζεται ἡ Παρθένος καθημένη καὶ φέρουσα τὸ θεῖον βρέφος εἰς τὰ γόνατά της, ἐνῶ οἱ μάγοι σπεύδουν πρὸς αὐτήν.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπῆλθεν ἀναμόρφωσις εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Ὁ διάκοσμος ἀπαιτοῦσε θέματα ἐντελῶς διάφορα ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ ἐκεῖνα καὶ ἀφελῆ τῆς ἀρχαίου τέχνης. Τὰ μεγάλα φανώματα τῶν τοίχων ἀπαιτοῦσαν συνθέσεις μὲ πολλὰ πρόσωπα καὶ τοιαύτες συνθέσεις ἀναζητοῦσαν οἱ τεχνῖται εἰς τὰ ἐπεισόδια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, τὰ ὁποῖα εἰκονίζοντο εἰς τοὺς τοίχους τῶν ναῶν, ἦσαν ἡ ἐν Βηθλεὲμ γέννησις, ἡ αὐτοψία τῶν ποιμένων, οἱ μάγοι δῶρα φέροντες, ὁ δρόμος τοῦ ἀστέρος, ἡ εἰσδοχὴ τοῦ δικαίου Συμεῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισις, τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ πάθη αὐτοῦ, ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ εἰς οὐρανοὺς Ἀνάληψις.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐφεξῆς οἱ τεχνῖται ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦν θρησκευτικοὺς τύπους ὀρισμένους καὶ σταθεροὺς. Μεγαλειτέραν σπουδαιότητα ἀπέδωκαν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ. Τότε ἐδημιουργήθη ἡ σοβαρὰ ἐκείνη καὶ μελαγχολικὴ φυσιογνωμία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη διετήρησε μέχρι τῆς ἐσχάτης παρακμῆς.

Δύσκολον εἶναι νὰ εὑρεθῇ κατὰ ποίαν ἐποχὴ ἐμορφώθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ τύπος τῆς Θεοτόκου, ὅπως παρέμεινεν οὗτος εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην. Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἐμορφώθη βραδύτερον, πρὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου (450), τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ Θεοδόσιος Β'. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται οἱ σταθεροὶ τύποι τῶν πολυπληθῶν ἡρώων τῆς πίστεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐξέχουσι οἱ τύποι τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐγίνετο συχνὴ χρῆσις τῶν ψηφιδωτῶν. Ψηφιδωτὰ ἦσαν ζωγραφίαι ὅχι μὲ τὸν χρωστῆρα, ἀλλὰ μὲ μικρὰ χρωματιστὰ λιθάρια. Αἱ ζωγραφίαι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο καὶ *μωσαϊκά*, ἔλαμνον ἀπὸ μακρὰν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν θεατὴν. Τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν ψηφιδωτῶν ἢ μωσαϊ-

κῶν εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς καλλιτεχνίαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἑλληνες δὲ τεχνῖται τὸ μειέδωκαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἦσαν πολὺ διαδεδομένα τὰ ψηφιδωτά. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὰ ψηφιδωτά ἔγιναν ὁ πρότεστος κλάδος τῆς δια-

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα μετὰ τὰς κυρίας τῆς αὐλῆς (μωσαικόν).

κοσμητικῆς εἰς τοὺς ναοὺς. Τὰ ψηφιδωτά τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἄλλων ναῶν ποὺ οἰκοδομήθησαν κατὰ τοὺς κατόπιν αἰῶνας ἐπροξένουν θαυμασμόν καὶ κατάπληξιν διὰ τὴν τελειότητά των.

61. — Δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. — Ἀνασυγκρότησις τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων Λέωντος Γ' καὶ Κωνσταντίνου Ε'.

Λέων Γ' (717—741). — Ὁ Λέων Γ' κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς πτωχοὺς καὶ ἄφανεῖς, εἶχεν ὅμως μεγάλας φυσικὰς ἀρετάς· ἦτο στρατηγὸς ἕξοχος, διπλωμάτης εὐφύης, ἀριστος διοργανωτὴς καὶ εἶχεν ὅλα τὰ προσόντα πολιτικοῦ ἀνδρός.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάβασίν του εἰς τὸν θρόνον οἱ

Ἄραβες ἐπολιόρησαν δευτέραν φορὰν τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ κολοσσιαίας πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις (717—718)· ἀλλ' ὁ μεγαλοφυῆς Λέων διευθίνει αὐτοπροσώπως τὴν ἄμυναν καὶ ἐμπνέει εἰς ὅλους θάρρος καὶ ἐλπίδα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ ὑγρὸν πῦρ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λιμὸς καὶ λοιμὸς, προσέει δὲ τρομεραὶ τρικυμῖαι ἐπροξένησαν φοβερὰς καταστροφὰς εἰς τοὺς Ἄραβας, οἱ ὅποιοι καὶ πάλιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθουν ἄπρακτοι.

Ὅπως ὁ Πωγωνιάτος, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Λέων Γ' διὰ τῆς νίκης του αὐτῆς ἔσωσε τὸν ἑλληνισμὸν καὶ μαζί μὲ τὸν ἑλληνισμὸν ἔσωσε καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν χριστιανισμὸν. Δι' αὐτὸ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις καὶ τὸν συνεχάρησαν.

Ὁ Λέων Γ' ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα. Τὸ κράτος τότε ἐσωτερικῶς εὕρισκετο εἰς ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν παραλυσίαν· εἶχεν ἀνάγκην ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀναμορφώσεως. Ὁ Λέων Γ' ἔκαμεν ἀρχὴν τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀναμορφώσεως ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ γίνεται ἐκτενὴς λόγος εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον κατωτέρω.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ νομοθεσία εἶχεν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως διὰ νὰ δοθῇ εἰς αὐτὴν ἑλληνικώτερος τύπος, διότι ἡ αὐτοκρατορία ἄμα ἔχασε τὴν Συρίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς βορειοτέρας χώρας τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἶχεν ἀποβῆ καθαρῶς ἑλληνική. Ὁ Λέων λοιπὸν παρ' ὅλους τοὺς περιστάσμούς του ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐξέδωκε νέαν νομοθεσίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Ἐκλογή*· καὶ ἦτο γραμμὴν ἑλληνιστί. Διὰ τῆς Ἐκλογῆς πολλὰ πράγματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν μετερρυθμίζοντο σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Λέων ἐξέδωκε καὶ τὸν *Γεωργικὸν νόμον*, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε νὰ περιορίσῃ τὰ πολὺ μεγάλα κτήματα καὶ ἐπομένως νὰ προστατεύσῃ τὰς μικρὰς ἰδιοκτησίας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς χωρικοὺς καλλιτέρους ὄρους ζωῆς.

Κωνσταντῖνος Ε' (741—775).—Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε'. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' υπῆρξε γενναῖος ἡγεμὼν. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς κατ' ἐπανάληψιν. Ἐπειτα ἐπεχείρησε ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἔκ-

στρατείας ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς τρομερὰς καταστροφάς· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικηφόρων πολέμων του πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπέθανεν, ἀφῆκε δὲ διάδοχον τὸν Λέοντα Δ'.

62. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

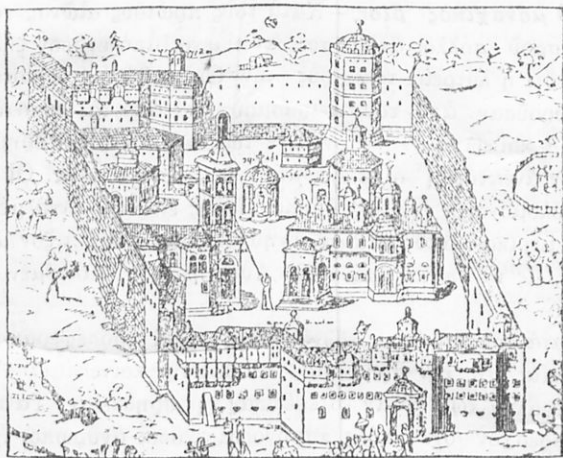
Κατὰ τοὺς τοὺς χρόνους τούτους πολλὰ ἄτοπα συνέβαινον εἰς τὴν θρησκείαν.

Ὁ μοναχικὸς βίος.—Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ πολλοὶ ἄνθρωποι κινούμενοι ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον ἐνόμιζον ὅτι ἡ λατρεία των πρὸς τὸν Θεὸν θὰ ἦτο ἀγνοτέρα, ἂν ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ ἀπὸ τὰς φροντίδας τοῦ κόσμου καὶ διήρχοντο τὸν βίον των μόνοι εἰς τὴν ἔρημον. Ἐκ τούτων ἀνεπτύχθη ὁ ἀσκητισμὸς, ὁ μοναχικὸς βίος. Οἱ ἀσκηταὶ ἔζων ὀλομόναχοι εἰς τὴν ἔρημον, ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινά μέρη. Κατόπιν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς συνηθροίζοντο καὶ ἔκτιζον μοναχικὰ κτίρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμόναζον. Αὐτὰ ἦσαν τὰ καλούμενα *μοναστήρια*.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ μοναχοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Αὐτοὶ μὲ τὴν μεγάλην των πίσιν ἐστερέωσαν τὴν θρησκείαν. Τὰ μοναστήρια παρέσχον ὄχι μικρὰς παρηγορίας· ὅσοι ἄνθρωποι ἦταν καταβεβλημένοι ἀπὸ τὰς περιτετείας καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ βίου κατέφευγον εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἐκεῖ εὗρισκον παρηγορίαν. Εἰς τὰ μοναστήρια πολλάκις εὗρον καταφύγιον καὶ προστασίαν οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ὁδοιπόροι. Ἐν καιρῷ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν τρικυμιῶν εἰς τὰ μοναστήρια εὗρισκον καταφύγιον τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι.

Τὰ ἄτοπα τοῦ μοναχικοῦ βίου.—Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ μοναχικὸς βίος μὲ τὸν καιρὸν παρεξέτραπη εἰς πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια ἐπλουτίσθησαν μὲ πολλὰ κλητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφιερῶματα, τὰ ὁποῖα προσέφερον εὐσεβεῖς ἄνθρωποι. Εἰς τὰ μοναστήρια αὐτὰ οἱ μοναχοὶ δὲν ἔζων πλέον βίον ἀσκητικόν, ἀλλ' ἔζων βίον ἀνετον καὶ τρυφηλόν. Τὰ μοναστήρια ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπ' ἀπειρον. Δὲν ἐκίζοντο πλέον εἰς τὴν ἔρημον καὶ εἰς μέρη ὄρεινά καὶ ἀπόκεντρα. Ἐκίζοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ γύρω ἀπὸ τὰς πόλεις. Οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ μεγαστᾶ-

νες ἐκτίζον ἰδικά των μοναστήρια διὰ νὰ ἔχουν μέρος ν' ἀποχωροῦν ἀπὸ τὸς περιπετείας τοῦ βίου. Ὅλον τὸ κράτος καὶ ἰδίως ἢ πρωτεύουσα καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἐγέμισαν ἀπὸ μοναστήρια. Τὰ μοναστήρια ἐκίχοντο εἰς τόπους χαρίεντας καὶ ἐκοσμοῦντο μὲ κήπους πολυτελεστάτους. Καὶ ἐτελοῦντο μὲν εἰς τὰ μοναστήρια ταῦτα ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ ἀκολουθίαι, ἀλλ' ὁ βίος εἰς αὐτὰ κάθε ἄλλο ἢ ὁ παρὰ μοναστηριακός. Τὰ ἰδρύματα αὐτὰ ὁμοιάζον μὲ τὰς σημερινὸς θερινὸς ἐπαύσεις τῶν πλουσίων. Ἀπὸ τὰ μο

Μοναστηρίων. Το αὐτὰ μοναστήρια ὑπῆρχαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν αἱ πέριξ αὐτῆς περιτοιχισμένα. Εἰς τὸ μέσον ἢ κυρία ἐκκλησίαι παραπλεύρως παρεκκλησία εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ περιβόλου τὰ κελλὰ τῶν μοναχῶν.

ναστήρια προήρχετο ἓνα πολὺ μέγαλον κακόν. Χιλιάδες νέων συνέρρεον κατ' ἔτος εἰς τὰ μοναστήρια καὶ οἱ περισσότεροι αὐτῶν ἐφέροντο πρὸς τὸν μοναστηριακὸν βίον ὄχι ἀπὸ ζωρῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ἡσυχίας πρὸς τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν τρυφηλότητα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἔστεροῦντο τοὺς χρησιμότερους καὶ ὡμαλεωτέρους βραχίονας τὴν ἐποχὴν μάλιστα πού ἡ Πολιτεία εἶχεν ἀνάγκην ὄλων τῶν δυνάμεων διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἀπειλοῦσαν τὴν πίστιν καὶ τὸ ἔθνος.

Τὰ ἄτοπα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας.—Καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας προέκυψαν πολλὰ ἄτοπα. Ἡ κοινὴ λατρεία τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἦτο ἀπλουσιότης. Οὐτε ναοὺς εἶχαν οἱ Χριστιανοὶ οὔτε εἰκόνας. Συνήρχοντο εἰς μίαν οἰκίαν ὠρισμένην ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀπηύθυνον μίαν βραχεῖαν δέησιν πρὸς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἓνα μέλος ἐξηγοῖσε τὴν ἁγίαν Γραφήν. Βραδύτερον ἐκτίσθησαν ναοὶ καὶ ἐστολίσθησαν μὲ κινήτας ξυλίνας εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῆς Παναγίας, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Αἱ εἰκοταὶ ἐποπλασιάζθησαν καὶ κάθε ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ μνήμη ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἁγίων. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀκολουθίαι ἔγιναν μακρόταται.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη χρῆσις τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς λατρείας ἔφερεν εἰς πολλὰς παρεξηγήσεις καὶ καταχρήσεις. Οἱ ἄνθρωποι ἦσαν προσκολλημένοι εἰς τοὺς τύπους αὐτούς. Ἀπὸ τοὺς παντοίους αὐτοὺς τύπους ἐγεννῶντο προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ λατρεύουν τοὺς ἁγίους ὡς θεοὺς, καὶ τὸ χειρότερον, ἐλάτρευον καὶ τὰς εἰκόνας τῶν καὶ τὰ λείψανά των καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτὰ θαυματοργὸν δύναμιν. Αἱ πόλεις, τὰ μοναστήρια, οἱ μεγιστᾶνες προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπον ν' ἀποκτήσουν ἅγια λείψανα. Ἡ μανία αὐτῆ ἐψθασε μέχρι τοῦ νὰ ἐμπορεύονται τὰ ἅγια λείψανα καὶ φυσικὰ τὸ ἐμπόριον τῶν λειψάνων παρεξέτραπη εἰς τὴν παραποίησην αὐτῶν, ἐπωλοῦντο δηλαδὴ ψεύτικα λείψανα ἁγίων. Ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεσκίασε τὸ αἶσθημα, τὸ ὀφειλόμενον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐταὶ αἱ εἰκόνας ἐτιμήθησαν πολλάκις ὡς θαυματοργοί. Οἱ ἄνθρωποι τὰς ἠσπάζοντο, τὰς ἔθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, ἔκαμνον ἐνώπιον αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐγονάιζον ἔμπροσθεν αὐτῶν, τὰς ἐπροσκύνουν, καὶ ἐν γένει ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς ὅλα τὰ δειγμάτων ἀμέσου λατρείας, ἢ ὅποια λατρεία ὀφείλεται εἰς μόνον τὸν Θεόν.

Αἱ πολυειδιῆς αὐταὶ καταχρήσεις ἐπέδρασαν ὀλεθρίως εἰς τὸν ἔθnikόν, τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Τὸ ἔθνος ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐμαραίνεται καὶ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς καὶ ὀλικῶς. Καθὼς προείπαμεν ὁ μοναστηριακὸς βίος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις· στεροῦσε τὴν Πολιτείαν ἀπὸ χιλιάδας ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν χρήσιμοι διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν.

Ν. Βραχνοῦ Ἑλλην. Ἱστορία.

Ἡ μεταρρύθμισις.—Πρὸ τοῦ Λέοντος ἀκόμη εἰς τὴν ἀνεπτυ-
γμένην μερίδα τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς εἶ-
χε σχηματισθῆ ἡ πεκοίθησις ὅτι ἦτο ἀναγκαία μία κοινωνικὴ καὶ
θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις πρὸς ἀναχαίτιν τοῦ κακοῦ, τὸ
ὁποῖον ἀπειλοῦσε αὐτὴν τὴν ὑλαρξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Πολλοὶ
ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁ τοῖοι ἦσαν πράγματι ἀφροσιωμένοι εἰς τὰ θεία,
βαρέως ἔφερον τὴν ἐξουρακὴν σημασίαν πὸν ἀπέδιδον οἱ πολ-
λοὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψίων. Ἐπίσης βα-
ρέως ἔφερον καὶ τὴν πίσιν αὐτῶν εἰς τὰς θαυματουργὰς ιδιό-
τητας τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψίων, ὡς καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν
ὁποῖον ἀνιμίγνουν τὰς εἰκόνας εἰς ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις.

Ὁ Λέων λοιπὸν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀνορθωτικοῦ τοῦ ἔργου
ἐπεχείρησε μεγάλην θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Συνενοηθῆις μὲ
πολλοὺς ἐπισκόπους ἐξέδωκε διάταγμα τὸ 720, διὰ τοῦ ὁποῖου
ἀπηγορεύετο ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων. Τὸ μέτρον ὁμῶς αὐτὸ τοῦ
Λέοντος διήρσε τοὺς ὑπηκόους του εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρα-
τόπεδα, εἰς τοὺς εἰκονολάτρας καὶ εἰς τοὺς εἰκονομάχους. Εἰς
τοὺς εἰκονολάτρας ἀνῆκον ὁ κοινὸς ὄχλος, ὁ ὁποῖος ἐταύαζε τὴν
πίσιν μὲ τοὺς τύπους, αἱ γυναῖκες ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων,
ὁ κατώτερος κληρὸς, καὶ ἡ πολυάριθμος τάξις τῶν μοναχῶν. Εἰς
δὲ τοὺς εἰκονομάχους ἀνῆκον ἡ ἀνεπτυγμένη μερίς τοῦ ἔθνους,
οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς καὶ οἱ στρατιω-
κοὶ ἐν γένει. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῶν εἰκονο-
λάτρων διήρκεσε μέχρι τοῦ 842 καὶ ἐπροξένησαν ἄπειρα κακά
εἰς τὸ κράτος.

Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος Γ' Κωνσταντῖνος Ε' ἐξηκολούθησε
τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως μὲ μεγαλειτέραν μάλιστα ἐπιμονὴν
παρὰ ὁ πατὴρ του. Κατεδίωξε τοὺς μοναχοὺς καὶ ἔκλεισε πολλὰ
μοναστήρια, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβῆ καταγῶγια διαφθορᾶς. Οἱ
εἰκονολάτραι καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ τὸν ὠνόμασαν Κοπρών-
μον, διότι ἐμόλυνε δῆθεν τὴν κολυμβήθραν, ὅταν ἐβιπάζετο.

63. Κωνσταντῖνος Σ'.—*Εὐρένη ἢ Ἀθηναία (780—803).*—

Ἐπαναφορὰ τῶν Εἰκόνων.

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Δ' καὶ τὸ
τον ἀποθανόντα μετ' ὀλίγου μηνῶν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κων-
σταντῖνος Σ'. Ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Σ' ἦτο ἀνήλικος τὸν ἐπέ-

τρόπευεν ἡ μήτηρ του Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Ὅπως ὄλαι ἀνεξαιρέτως αἱ γυναῖκες ἦσαν εἰκονολάτραι, οὕτω καὶ ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Αὕτη λοιπὸν συνεκάλεσε τὴν ἑβδόμην Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 787, ἡ ὁποία σύνοδος ἐπαπέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἀλλ' ἐκ τούτου δυσήρεστήθη ἡ μερὶς τῶν εἰκονομάχων καὶ ἡ ἀγκασε τὴν Εἰρήνην νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς ἐνηλικιωθέντα πλέον υἱὸν της. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Σ' ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ μόνος, προσέλαβε ὡς συνάρχουσαν καὶ τὴν μητέρα του. Αὕτη ὁμως παρασυρομένη ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας δέταξε καὶ ἐτύφλωσαν τὸν υἱὸν της εἰς τὸ δωαδαίον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε γεννηθῆ.

Ἡ κακοῦργος αὕτη πράξις ἐξηρέθ σε πάρα πολὺ τὸν λαόν ὡς ἐκ τούτου ἐξεοράγη τότε στάσις καὶ καθηρέθη ἡ Εἰρήνη, ἀνηγορευθῆ δὲ αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος, πρώην ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν. Ἡ Εἰρήνη ἐξωρίσθη εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου μετὰ ἕνα ἔτος ἀπέθανεν.

64. *Νικηφόρος Α' (803—811). Λέων Ε' (813—820).*

Νικηφόρος Α'.—Ὁ Νικηφόρος Α' ἂν καὶ διῆλθε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας, ἐν τούτοις δὲν ἐδίστασεν ὡς αὐτοκράτωρ νὰ ἐκτεθῆ εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους. Ἐπολέμησε κατὰ πρῶτον ἐναντίον τοῦ Ἀροῦν Ἐλ Ρασίδ, χαλίφου τῶν Ἀράβων, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐνικήθη. Ἀλλ' ὁ Ἀροῦν Ἐλ Ρασίδ ἀπέθανε καὶ ἐπηρεολούθησαν κατόπιν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον.

Τοὺς Βουλγάρους, ὡς εἶπαμεν, τοὺς εἶχε ταπεινώσει προμερὰ ὁ Κωνσταντῖνος Ε'. Ἀλλ' οὗτοι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν παρὰυτοῖαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰ τελευταῖα 25 ἔτη ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ἀνέλαβαν καὶ πάλιν ἐκ τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπὸ τὸν νέον ἡγεμόνα των Κροῦμμων ἔγιναν ἐπικίνδυνοι. Ὅθεν ὁ Νικηφόρος Α' ἐξεστράτευσε ἐναντίον αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν. Ἀλλ' εἰς μίαν μάχην ὁ Νικηφόρος ἐφρονεύθη ἠρωδῶς μαχόμενος. Ὁ ἄγριος καὶ θηριώδης ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου, τὴν ἐκρέμασεν εἰς ξύλον καὶ τὴν ἐπεδείκνυεν ἐπὶ πολλὰς

ἡμέρας. Ἐπειτα ἐκαθάρισε τὸ κρανίον, τὸ ἐπαργύρωσε καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλινε τὸν οἶνον καὶ ἐμεθοῦσεν εἰς τὰ συμπόσια. Μετὰ δύο ἀναξίους αὐτοκράτορας ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Λέων Ε΄.

Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος. — Ὁ Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος ὑπῆρξε πολὺ γενναῖος αὐτοκράτωρ. Πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κροῦμμος. Παρατηρήσας ὅμως τὰ τεῖχη καὶ πεισθεὶς ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ κύριος αὐτῆς, ἤρξατο νὰ λεηλατῇ τὰ περίεξ τῆς πόλεως καὶ ὀλόκληρον τὴν Θρόακην. Ὁ Λέων ἀφοῦ παρεσκευάσθη καλῶς, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Κρούμμου τὴν ἄνοιξιν τοῦ 814. Ἐνῶ δὲ ὁ Κροῦμμος ἦτο στρατοπεδειμένος παρὰ τὴν Μεσημβρίαν, πόλιν τῆς Θρόακῆς πλησίον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐπιπεσὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς ὁ Λέων ἐνίκησε νίκην περιφανῆ. Οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν πανωλεθρίαν. Ὅλιγοὶ ἐσώθησαν μαζί με τὸν Κρούμμον, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 75 ἔτη ἔπαισαν τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Κατὰ τοὺς κατόπιν εἰρηνικοὺς χρόνους ὁ Λέων Ε΄ κατέγιεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Ἐχων δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἔπρεπε τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθοῦν, κατήργησε καὶ πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, δὲν κατεδίωξεν ὅμως τοὺς ἀντιδοξοῦντας. Τοῦναντίον ἐφέρθη πρὸς αὐτοὺς μετὰ ἠρότητα καὶ ἐπιείκεια. Ἀλλ' ἐνῶ ἠυδοκίμει εἰς ὅσας του τὰς ἐπιχειρήσεις, ἔπεσε θῦμα ἀγρίας συνωμοσίας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐδολοφονήθη ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικῆς ναοῦ καὶ μετὰ τοῦτο ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός.

65. **Μιχαὴλ Β΄** — (820 — 829). — **Θεόφιλος** (829 — 842)

— **Θεοδώρα**. — **Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων**. —

Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μιχαὴλ Β΄. — Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Β΄ οἱ Σαρακηνοί, Ἄραβες πειραταί, ὀρμώμενοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν κατέκτησαν τὴν Κρήτην τὸ 825 καὶ ἔδρυσαν εἰς αὐτὴν πειρατικὸν μουσουλμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διήρκεσεν 136 ἔτη (825 — 961). Οἱ Σαρακηνοὶ ἔκτισαν εἰς τὴν Κρήτην νέαν πρωτεύουσαν, τὸν Χάτ-

δακα (δπου τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον), ἐκ τῆς ὁποίας πρω-
τευούσης προέκυψεν ἡ φραγκικὴ ὀνομασία τῆς νήσου Candia.

Θεόφιλος.—Τὸν Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ
Θεόφιλος, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἑραστὴς τῶν τεχνῶν.

Ἡ μητριὰ τοῦ Θεοφίλου Εὐφροσύνη ἤθελε νὰ ὑπανδρεύσῃ
αὐτὸν μὲ τὴν ὠραιότεραν νεάνιδα. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν εἰς τὰ
ἀνάκτορα τὰς ὠραιότερας καὶ ἐπιφανεστέρας νεάνιδας, ἔδωκε δὲ
εἰς τὸν Θεόφιλον ἓνα μῆλον διὰ νὰ τὸ ἐγχειρίσῃ εἰς ἐκείνην πὺν
ἤθελεν ἐκλέξει ὡς σύντροφον τοῦ βίου του. Ὁ Θεόφιλος ἐστάθη
ἔμπροσθεν μιᾶς ὠραιοτάτης νεάνιδος, τῆς *Κασιανῆς*. Ἀλλὰ πρὶν
δώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ μῆλον, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πνεῦμά της.
Χαριεντιζόμενος λοιπὸν εἶπε πρὸς αὐτὴν «Ἐκ γυναικὸς ἐροῦν
τὰ φαῦλα» δηλαδὴ «ἀπὸ τὴν γυναῖκα προῆλθαν τὰ κακὰ» (ἐν-
νοῶν τὴν Εὐαν). Ἄλλ' ἡ Κασιανὴ μὲ σεμνὸν ἐρῶθημα, συνάμα
δὲ καὶ μὲ παρηγοίαν ἀπήντησεν «Ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει
τὰ κρείττω», ἦτοι διὰ τῆς γυναικὸς πηγάζουν τὰ καλλίτερα»
(ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον). Ὁ Θεόφιλος μὴ εὐχαριστηθεὶς ἀπὸ
τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος τῆς Κασιανῆς ἔδωκε τὸ μῆλον εἰς
τὴν σεμνὴν Θεοδώραν.

Ἡ Κασιανὴ μισήσασα τὴν τύχην της ἀπῆλθε μακρὰν τῆς
κοινωνίας καὶ ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον, ὅπου ἐπέρασε τὴν ζωὴν
της προσειχομένη καὶ ἐκφράζουσα τὴν εὐλάβειάν της πρὸς τὸν
Θεὸν μὲ ποιήματα καὶ μὲ ὕμνους. Τότε ἐποίησε καὶ τὸ γνωστὸν
τροπάριον «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...»
τὸ ὁποῖον ψάλλεται εἰς τοὺς ναοὺς τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης
Τρίτης.

Καὶ ὁ Θεόφιλος ἦτο εἰκονομάχος καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰκονο-
λάτρας καὶ πρὸ πάντων τοὺς μοναχοὺς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον
αὐτοῦ ἡ σύζυγός του ἡ σεμνὴ Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνή-
λικον υἱὸν τῆς Μιχαὴλ Γ', συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἡ ὁποία
ἐπεκύρωσε τὰς πράξεις τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ
ἐπανέφερε τὴν προσκύνῃσιν τῶν εἰκόνων (842). Τοιοῦτοτρόπως
κατελύθη ὀριστικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρροῦθμισις. Τὸ γεγονός
αὐτὸ ἐορτάζει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν πρώτην «Κυριακὴν
τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία καλεῖται «Κυριακὴ τῆς Ὁρ-
θοδοξίας».

66. Ο Πατριάρχης Φώτιος και τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' κατεβιβάσθη ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἀνηγορεύθη πατριάρχης ὁ Φώτιος. Ὁ Φώτιος κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανὲς γένος, ἦτο δὲ ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ἔγραψε πάμπολλα συγγράματα. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπὸ λαϊκὸς, ἀφοῦ πρότερον ἠὺδοκίμησεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς Πολιτείας. Ἐπὶ τοῦ Φωτίου ἤρχισε τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἦτοι ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπέφερε μεγάλας ταραχὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μεγάλῃ μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπεκήρυττε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς νόμιμον Πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον. Πρὸς τοῦτοις οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰγνατίου ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης Νικολάου Α'. Τοῦτο δὲ ἔγινεν ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Παπικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ἀνέλθει εἰς μεγάλην περιωπὴν καὶ ὁ Πάπας ἐπενέβαινε καὶ εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύσεως καὶ ἐδίκαζεν ἔριδας μεταξὺ ἡγεμόνων ὡς ὑπέροτατος ἄρχων καὶ διαιτητὴς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ὁ Νικόλαος Α' ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δυνάμιν του καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀπήτησε λοιπὸν νὰ παραιτηθῇ ὁ Φώτιος διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐκλογή του ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς Πατριάρχην ἀντέβαινε εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς τοῦ Πάπα δὲν ἦτο ἀληθής, διότι καὶ πρότερον πολλάκις λαϊκοὶ ἔγιναν Πατριάρχαι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φώτιος δὲν παρητεῖτο, ὁ Πάπας συνεκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην τοπικὴν σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους δυτικούς, ἡ ὁποία σύνοδος ἀφόρισε τὸν Φώτιον.

Ὁ Φώτιος δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὴν ἀρμόζουσαν ἀπάντησιν εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Πάπα. Ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς κατήγγειλε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπεμβαίνουσαν παράνομως εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς αἰρετικὴν, διότι καὶ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐνόθευε προσθέσασα ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλας καινοτομίας εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν θρησκείαν. Συνῆλθε δὲ κατόπι

σύνοδος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὁποῖα καθήρσε καὶ ἀφώρισε τὸν Πάπα καὶ ἀπέκρουσε κάθε κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐχωρίσθησαν αἱ δύο Ἐκκλησίαι. Καὶ ἀποκατεστάθησαν μὲν πολλάκις φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' αὐταὶ ἦσαν παροδικαὶ καὶ κάποτε προήρχοντο ἀπὸ πολιτικῶν λόγων. Τὸ σχίσμα ἔγινεν ὀριστικὸν τὸ 1054, ὅτε Πατριάρχης ἦτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλλάριος. ✓

67. *Ἡ ὑψίστη ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.*

Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

Βασίλειος Α' ὁ Μακεδῶν (867—886).— Ὁ Βασίλειος Α' ἦτο χωρικός καὶ κατ' ἀρχὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνακτόρων ὡς ἵπποκόμος. Ἠγαπήθη δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ', προήχθη εἰς ἀρχιἵπποκόμον καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἔγινε θαλαμηπόλος τοῦ Μιχαὴλ καὶ βραδύτερον συμβασιλεύς. Ὁ Βασίλειος Α' ἐβασίλευσεν ἐπὶ τινα χρόνον μαζί μὲ τὸν Μιχαὴλ Γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ Γ' ἔζη βίον ἄσπτον καὶ ἀκόλαστον καὶ πάντοιοτρόπως ἐξητυέλize τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ὁ Βασίλειος τοῦ ἔκαμε πικρὰς παρατηρήσεις, καὶ ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ κατόπιν τῶν παρατηρήσεων ἠλείψη τὸν Βασίλειον, ὁ Βασίλειος ἐδολοφύνησε τὸν Μιχαὴλ καὶ οὕτω ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ, γενόμενος ἰδρυτῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη αὐτοκράτωρ ἰκανώτατος καὶ ἐδόξασε τὸν θρόνον μὲ πράξεις λαμπράς. Ἐσωτερικῶς ἐβελτίωσε τὴν διοίκησιν διορίσας εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἀνδρας χρηστὸς καὶ ἰκανοὺς· ἀνώρθωσε τὰ οικονομικά, τὰ ὁποῖα ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' εἶχαν περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἐξέδωκε μίαν νομοθεσίαν, ἣ ὁποῖα κατόπιν συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐξεδόθη ἔκ νέου μὲ τὸ ὄνομα Βασιλικὰ (νόμμα). Ἐξωτερικῶς ἐλόμπρυνε τὸν θρόνον διὰ πολεμικῶν ἔργων. Ἀφοῦ διοργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον ἔστειλε τότε τὸν ναύαρχον Ὠρορίφαν μὲ 100 πλοῖα ἐναντίον τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Μόλις ἐνεφανίσθη ὁ Ὠρορίφας, οἱ Ἀραβες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε οἱ Δαλμάται, προσέτι δὲ οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ εὐγνωμοσύνης ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν, Ἕλληνες δὲ ἱερεῖς ἐστά-

λησαν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου καὶ ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμόν εἰς τοὺς Δαλμάτας, Βοσνίους καὶ Σέρβους. Ἐπίσης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βιπλείου Α΄ προσήλθαν εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ οἱ κατοικῶντες τὰς νοτίους κλιτῆς τοῦ Ταυγέτου πρόγονοι τῶν σημερινῶν Μανιατῶν, οἱ ὁποῖοι μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι.

Οἱ Ἄραβες ἐληλάτουν τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήτου. Ὁ Ὁροφας διαβιάσας μίαν νύκτα τὰ πλοῖά του ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ συνέτριψεν αὐτούς. Τοιουτοτρόπως ὁ Βασίλειος Α΄ ἠλευθέρωσε καθ' ὀλοκληρίαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀπὸ τὴν φοβερὰν πειρατείαν τῶν Ἀράβων.

Ὁ Βασίλειος Α΄ ἀποθανὼν ἀρῆκε διάδοχον τὸν υἱὸν του Λέοντα Σ΄.

16 **Λέων Σ΄ ὁ Σοφὸς (887—912).**— Ὁ Λέων Σ΄ ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ πατὴρ του. Ὁ Λέων εἶχε μεγάλην παιδείαν, δι' αὐτὸ καὶ Σοφὸς ἐπωνομάσθη. Δὲν εἶχεν ὅμως τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς τοὺς βασιλεῖς. Αὐτὸς κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ γράφῃ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἀρῆκε δὲ τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας ἀνικάνων. Παρημέλησε καθ' ὀλοκληρίαν τὰ στρατιωτικὰ. Ἔνεκα δὲ τούτου ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔπαθε τρομερὰς συμφορὰς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Ἄραβας καὶ τοὺς Ρώσους.

Οἱ Βούλγαροι ἔπειτα ἀπὸ τὴν μεγάλην καταστροφὴν ποῦ ἔπαθαν εἰς τὴν Μεσημβρίαν (ἴδε σελ. 100) ὑπὸ τοῦ Λέοντος Ε΄ ἀπέβαλαν κάπως τὴν ἀγριότητά των καὶ ἐπεδίδοντο ἀπὸ τότε εἰς ἔργα εἰρηνικά. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Χριστιανισμός. Ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Γ'. Τότε δύο ἀδελφοὶ μοναχοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τοὺς διαφόρους σλαβικοὺς λαοὺς. Τὸν ἐκχριστιανισμόν ὅμως τῶν Βουλγάρων συνεπλήρωσαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ πατριάρχου Φωτίου πλησίον τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Βογόριδος. Ὁ Βόγορις βαπτισθεὶς εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος τοῦ τὸν χριστιανισμόν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν, ἔστειλε δὲ μάλιστα καὶ τὸν υἱὸν του Συμεὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν

διὰ τὴν σπουδασίαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπετάχυνε τὸν ἐκσλαβισμόν τῶν Βουλγάρων, διότι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία μετεφράσθησαν εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ ὄχι εἰς τὴν βουλγαρικὴν.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Α' καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διεξῆγον ζωηρὸν ἐμπόριον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν ἐπιβάλει βαρεῖς τελωνιακοὺς φόρους εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐμπόριον, αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν δὲν ἦσαν φιλικαί. Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Συμεών, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν ἑλληνομάθειάν του ὠνομάζετο Ἡμιέλλην, ἐζήτησε νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Λέοντος. Λαβὼν δὲ ὡς ἀφορμὴν τὰς δυσκολίας ποῦ παρενέβαλλον οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐμπόριον, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέτεινε τὰς ἐπιδρομάς του εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ οἱ Σαρακηνοὶ (Ἀραβες πειραταὶ) ὀρμώμενοι ἐκ τῆς Κρήτης ἐληλάτουν φρικωδῶς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὅμοίως οἱ Ρῶσοι ἐπῆλθαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἀνίκανος καὶ ἀδρανῆς Λέων ἀφοῦ τοὺς ἄφησε νὰ διαπράξουν τρομερὰς λεηλασίας καὶ σφαγὰς εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, ἔπειτα ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτοῦ πληρώσας μέγα χρηματικὸν ποσόν.

Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912—959).—
Ρωμανὸς Λακαπηνὸς (919—944).— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν ἑπταετῆ υἱόν του Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον. Τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπιτρόπευε κατ' ἀρχὰς ἡ μήτηρ του Ζωή· ἀλλ' ἡ βασιλομήτωρ ἦτο ἀνίκανος καὶ ὡς ἐκ τούτου φιλόδοξοι στρατηγοὶ ἐμελέτησαν νὰ καθαρῆσουν τὴν δυναστείαν. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος προσέλαβεν ὡς προστάτην τὸν ναύαρχον Ρωμανὸν Λακαπηνόν.

Ὁ Ρωμανὸς Λακαπηνὸς ἐλθὼν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τὸ 919 πρῶτον ἔδωκεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον σύζυγον τὴν κόρην του Ἑλένην, ἔπειτα ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ Κωνσταντῖνου. Καὶ δὲν ἠρέσθη εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἀνηγόρευσε συμβασιτεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς του.

Ἐν τούτοις ὁ Λακαπηνὸς ἔσωσε τὸ κράτος. Πρῶτον κατώρθωσε νὰ κάμῃ εἰρήνην μετὰ τὸν φοβερὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Συμεών. Ἐπειτα κατετρόπωσε τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι καὶ

πάλιν ἐπῆλθαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τρίτον διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Ἰωάννου Κουρκοῦ ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ἀραβίας καὶ μετέφερε τὰ πρὸς ἀνατολὰς ὄρια τοῦ κράτους μέχρι τῶν ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος. Καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐπεμελήθη ὁ Λακαπηνός. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε τελείως παραγκωνισθῆ, ὅταν ἦτο πλέον ἀνὴρ, ἐξέβαλεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν πενθερόν του καὶ τοὺς υἱούς του καὶ τοιουτοτρόπως ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε πολλὴν πείραν τῶν δημοσίων πραγμάτων, εἶλεν ὅμως τὴν σύνεσιν νὰ διορίσῃ εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα ἄνδρας ἰκανωτάτους. Οἱ περίφημοι στρατηγοὶ Λέων καὶ Νικηφόρος Φωκάς, ἀδελφοὶ, ἐξηκολούθησαν τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κουρκά ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὸ Ἀραβικὸν κράτος εἶχε περιέλθει εἰς πραγματικὴν ἀποσύνθεσιν. Οἱ κατὰ τόπους διοικηταί, οἱ ἐμίραι, ἦσαν πραγματικοὶ ἄρχοντες τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας διοικοῦσαν ἐν ὀνόματι τοῦ χαλίφου τοῦ Βαγδαίου, καὶ ἐναντίον αὐτῶν κυρίως ἐπολέμουν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 951 ἡ ἀρχόντισσα τῆς Ρωσίας Ὀλγα, χήρα τοῦ Ἰγώρ, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην «βασιλικὴν πόλιν» καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ συνάψῃ ἡ Ρωσία φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Ὀλγα εἶχε βαπτισθῆ πρότερον εἰς τὴν Ρωσίαν, ἀλλ' ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆς εἰς τὴν λαμπρὰν χριστιανικὴν πόλιν ἐθέρμανε ἀκόμη περισσότερον τὸ θρησκευτικὸν αὐτῆς αἶσθημα. Καὶ ἐνέμεινε μὲν ὁ υἱὸς τῆς Σβιατοσλαῦδος, τσάρος τῆς Ρωσίας, εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν· ἀλλ' ὁ ἔγγονός της Βλαδῆμμος εἰσήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ τὸν κατέστησεν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ἐπροστάτευσεν πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰ τέχνας. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἤσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα καὶ συνέγραψε συγγράμματα πολλὰ μὲ ποικίλην ὕλην.

68. Οἱ τρεῖς μεγάλοι αὐτοκράτορες ἐκ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς, Ἰωάννης Τζιμισκῆς, καὶ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

α) Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς (963—969). — Ὁ Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον στρατηγὸς ἐπιφανέ-

αυτοκράτορος καὶ κατόπιν αυτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ ἐνδοξοτάτου. Ἐπὶ τοῦ προκατόχου του Ῥωμανοῦ Β ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεστράτευσεν μὲ πολλὴν πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράβων. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε τὸν ἐμίρην (ἡγεμόνα) τῆς Κρήτης Ἀβδουὺλ Ἀζίζ, ἐκυρίευσεν μετὰ δεκάμηνον πολεμικῶν τὸν Χίνδακι (951), ἐκρήμανε τὸ τεῖχος τοῦ Χάνδακος καὶ ἐκλήσιον αὐτοῦ ἐπάνω εἰς λόφον ἔκτισε φρούριον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Τέμενος. Ἐπειτα ὑπέταξε καὶ ὅλην τὴν νῆσον. Ἐπροσέταλε δὲ εἰς τὴν Κρήτην νέους ἀποίκους Χριστιανούς, Ἕλληνας καὶ Ἀρμενίους, καὶ ἐφρόνησε νὰ διαδώσῃ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς νήσου. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸν τὸν ἐμίρην τῆς Κρήτης.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Νικηφόρος ἐξεστράτευσεν μὲ διακοσίας χιλιάδας ἀνδρας ἐναντίον τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκυρίευσεν περισσότερα ἀπὸ ἐξήκοντα φρούρια καὶ ἐσύναξεν ἀναριθμήτους θησαυρούς. Ὅταν δὲ ἐπέστειπεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔμαθε καθ' ὁδὸν ὅτι ὁ αυτοκράτορος Ῥωμανὸς ἀπέθανεν. Ὁ δαφνοπρεπὴς στρατηγὸς κατέθεσεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκόμισεν ἐκ τῆς ἐνδόξου ἐστρατείας του. Ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαίδων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ ὀλίγον ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αυτοκράτορος καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶς χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παραβλαφθοῦν τὰ δικαιώματα τῶν δύο βασιλοπαίδων.

Ὁ Νικηφόρος καὶ ὡς αυτοκράτορος (963—969) διετήρησε τὸ μέγα ὄνομα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει ὡς στρατηγός. Ἐξεστράτευσεν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐκυρίευσεν τὴν Ταρσὸν καὶ ὅλην τὴν Κιλικίαν, ἐνῶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Χαλκούτση ἀνέκτησε τὴν Κύπρον ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Καὶ εἰς τὴν Κιλικίαν ὁ Νικηφόρος διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν. Ὅσοι ἀπὸ τῶν Μωαμεθανοῦς ἠσπασίθησαν τὸν Χριστιανισμὸν ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μείνουν εἰς τὰς πόλεις των. Οἱ λοιποὶ ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν Συρίαν, τὰ τζουμιά των κατεστράφησαν καὶ αἱ πόλεις των κατοικήθησαν ἀπὸ Χριστιανούς. Μετὰ ταῦτα ὁ Νικηφόρος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ μέγα μέρος τῆς βορείου Συρίας.

Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Νικηφόρος ἐπολιτεύθη καλῶς. Ὑποστήριξε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχννας. Ἀλλ' ὅταν ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς διαφοροὺς καταχρήσεις μὲ ἀυστηρὰ μέτρα, ἐξήγειρεν ἐναντίον του τὸ μῖσο τῶν αὐλικῶν καὶ τοῦ κλήρου. Τέλος ὁ Νικηφόρος ἐδολοφονήθη εἰς τὸν κοιτῶνά του ὑπὸ τοῦ ἀνεπιβοῦ τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ διὰ τῆς συνεργίας τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς.

β') **Ἰωάννης Τζιμισκῆς** (969—976). — Ὁ Ἰωάννης Τζιμισκῆς, ἂν καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ φρικώδους βασιλοκτονίας, ὅμως ἀνεδειχθῆ ἕξοχος αὐτοκράτωρ, καθ' ὅλα ἐφάμιλλος τοῦ προκατόχου του. Ὅταν ὁ Ἰωάννης προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ νὰ στεφθῆ, ὁ Πιτριάρχης Πολύευκτος ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὡς ὄρον τῆς στέψεως νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκ τῶν ἀνακτόρων τὴν βδελυρὰν Θεοφανῶ καὶ νὰ σεβασθῆ τὰ δικαίωματα τῶν δύο μικρῶν βασιλοπαίδων. Ὁ Ἰωάννης ἐνέδωκε καὶ ἡ Θεοφανῶ ἐξωρίσθη.

Ἐπὶ Νικηφόρου Β' οἱ Ῥῶσοι κατὰ παραίνησιν τοῦ Νικηφόρου εἶχαν εἰσβῆ εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ νὰ τιμωρήσουν τοὺς θρασεῖς Βουλγάρους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαῦος παρασυρόμενος ἀπὸ πλεονεξίαν ἤθελε νὰ προσσητήσῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Ῥωσικὸν κράτος. Ὁ Ἰωάννης Τζιμισκῆς, μόλις ἐγένετο αὐτοκράτωρ, ἐθεώρησεν ὡς πρῶτιστον ἔργον του νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥώσους ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Ὄθεν ἐπροσκάλεσε τὸν Σβιατοσλαῦον ν' ἀπέλθῃ ἐξ αὐτῆς καὶ ἐπειδὴ ὁ Σβιατοσλαῦος ἠρνήθη, ὁ Τζιμισκῆς ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ῥώσων. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 971 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐκυρίευσεν κατὰ πρῶτον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Πραισθλαῦαν· ἔπειτα προσέβαλε τὸ ὄχυρόν Δορύστολον (τὴν σημερινὴν Σιλιστρίαν). Οἱ Ῥῶσοι κατατροπώνονται καὶ ὁ Σβιατοσλαῦος ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Τζιμισκῆς μετὰ ταῦτα μετέβαλε τὴν Βουλγαρίαν εἰς Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν καὶ διήρσεσεν αὐτὴν εἰς ἑπτὰ τοπαρχίας, διώρισε δὲ τοπάρχας ἐντοπίους, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο *βοεδόβαι*.

Μετὰ ταῦτα ὁ Τζιμισκῆς ἔκαμε δύο ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτὰς ἐνίκησε πολλὰς λαμπρὰς νίκας, ἐκυρίευσεν πόλεις καὶ φρούρια, ἐκυρίευσεν προσέτι καὶ μέγα μέρος τῆς νοτίου Συρίας, καθὼς

καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς Φοινίκης. Ἄλλ' ὅταν ἐπέ-
στρεψεν ἐκ τῆς δευτέρας ἐκστρατείας ἀπέθανε. Πιστεύεται ὅτι
ἐδηλητηριάσθη καθ' ὁδὸν μὲ δηλητήριο, τὸ ὁποῖον ἐνήργησε
Βραδέως, ὑπὸ τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου του Βασιλείου, τοῦ ὁποῖου
εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Τζιμισκῆς φοβερὰς καταχρήσεις.

γ) Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025). Μετὰ
τὸν θάνατον τοῦ Τζιμισκῆ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους
ὁ Βασίλειος Β', ὁ ἐπικαλούμενος Βουλγαροκτόνος, υἱὸς τοῦ Ρο-
μανοῦ τοῦ Β', εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Ὁ Βασίλειος Β' ὑπῆρξεν
αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου διασημότητος. Κατὰ πρῶτον ἐπολέ-
μησε πρὸς τὸν σιασιάσαντα στρατάρχην τῆς Ἀνατολῆς Βάρδα
Σκληρὸν καὶ κατέβαλεν αὐτὸν ἔπειτα ἀπὸ τριετῆ ἀγῶνα. Ἐν τῷ
μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὰς ἐριδας καὶ τὰς σπῆ-
λαις τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐπανεστάτησαν καὶ ἀναγορεύ-
σαντες βασιλέα τὸν τολμηρὸν Σαμουήλ, υἱὸν τοῦ βοεβόδα Σίσμαν,
ἤρριξαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν
τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τέλος δὲ εἰσέβαλαν καὶ εἰς
τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ἴσθμοῦ φονεύ-
οντες καὶ λεηλατοῦντες.

Ὁ Βασίλειος Β', ἅμα ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Βάρδα τὸν Σκλη-
ρὸν, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Καὶ κατ' ἀρχὰς
μὲν ἐνίκηθη, μέγα δὲ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου εὐρί-
σκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βουλγάρων. Ἐν τούτοις ὁ Βασί-
λειος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του, ἀλλὰ παρεσκευάσθη εἰς νέον
ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Τὸ 995 οἱ Βούλγαροι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Πελοπόννησον.
Ὁ Βασίλειος ἐπεμψεν ἐναντίον αὐτῶν τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον
Οὐρανόν. Ὁ Σαμουήλ, ἅμα ἔμαθεν ὅτι ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς
ἐπέτρεχτο ἐναντίον του, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ
ἐπηθύνητο εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς φθάσας εἰς
τὴν Φθιώτιδα εὐρήκε τοὺς Βουλγάρους στρατοπεδευμένους ἐπὶ
τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου
εἶχε πλημμυρῆσει ἔνεκα ραγδαιοτάτων βροχῶν. Οἱ Βούλγαροι,
ἐπειδὴ ἔθεώρουν ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ὅταν ἐνύ-
κτωσεν, ἐκοιμήθησαν ἀμέριμνοι. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἀκοίμητος
ἔξετάζει τὸν ποταμὸν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἐπὶ τέλος εὐρήκε
καί ποτον πόρον. Διαβαίνει τὸν ποταμὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπι-

πίπτει ἔξαφνα κατὰ τῶν κοιμηθέντων Βουλγάρων καὶ κατακόπτει αὐτούς. Μόλις διέφυγε τὴν σφαγὴν ὁ Σαμουήλ μὲ τὸν υἱόν του καὶ μετ' ὀλίγους ἄλλους. Διὰ τῆς νίκης οὗτης ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν κυριαρχίαν. Ἀπὸ τότε ὁ Βιτίλειος ἐξηκολούθησε τακτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, διότι ἤθελε νὰ καταλύσῃ ὀλοτελῶς τὸ Βουλγαρικὸν βασίλειον. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1018. Ἐπὶ τέλους οἱ Βούλγαροι ὑπετάχθησαν καὶ ἡ Βουλγαρία προσηρηθήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Βουλγαρικοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσηλθὲν εἰς τὸν Παρθενῶνα ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἀριερωμένην εἰς τὴν *Παναγίαν τὴν Ἀθημιώτισσαν*, καὶ προσέφερεν εὐχαριστίας εἰς τὴν Θεοτόκον διὰ τὰς νίκας τοῦ ἐστόλισε δὲ τὸ ἱερὸν μὲ λαμπρὰ ἀφιερῶματα. Κατότιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ δὲ τὴν θριαμβευτικὴν τοῦ εἰσόδου ὁ λαὸς τὸν ὠνόμασε *Βουλγαροκτόνον*, διότι κατέλυσε τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων. ✓

Ὁ Βασίλειος Β' διεξήγαγε διὰ τῶν στρατηγῶν του καὶ ἄλλων ἐπιτυχῆ πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ Ὄθωνος Β', αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν, ὁ ὁποῖος ἐζήτηε νὰ λάβῃ τὴν κάτω Ἰταλίαν ὡς προῖκα τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς. Δύσας δὲ ὁ Βασίλειος καὶ τὴν ἄλλην ἀδελφὴν του Ἄνναν ὡς συζυγον εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Βλαδίμηρον, ὅστις εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πόλιν Χερσῶνα (σημερινὴν Σεβαστούπολιν), τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε κυριεύσει.

Ἐπὶ Βασιλείου Β' τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε τὴν μεγαλειότητα ἕκτασιν καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἤρχισε νὰ παρακμάσῃ. Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τὸ 1025.

69. Τὸ μεγαλεῖον τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας.

Μὲ τὰ μεγάλα τῶν πολεμικῶν κατορθώματα οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου ἐξέτειναν τὰ ὅρια τῆς αυτοκρατορίας ἀπὸ τὸν Δούναβιν μέχρι τῆς Συρίας καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτῆς τῆς Ἰταλίας μέχρι τῆς Ἀρμενίας· ἀλλ' ἡ ἐπιρροή τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας ἐξετείνετο καὶ πέραν τῶν ὁρίων τούτων. Γύρω ἀπὸ τὴν αυτοκρατορίαν ὑπῆρχε σειρὰ μικρῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα

ἦσαν ὑποτελῆ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτην οὐτως εἰπεῖν ἀμυντικὴν γραμμὴν καὶ δι' αὐτῶν διεδίδετο εἰς τὸν κόσμον ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἢ πολιτικῆς ἐπίδρασις καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ὑποτελῆ αὐτὰ κράτεια ἦσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ Ἑνετία, ἢ ὁποῖα ἔνεκε τῶν σχέσεών τῆς μετὰ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν εἶχε προσλάβει ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν θεωρήσῃ ὡς πόλιν ἑλληνικὴν· ὅλα αἱ συνηθείαι τῆς ζωῆς, ἢ τέχνη καὶ ἢ πολυτέλεια τῆς Ἑνετίας προῆλθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Εἰς τὸ βόρειον δυτικὸν μέρος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου τὰ σλαβικὰ κράτη τῶν Κροατῶν καὶ τῶν Σέρβων εἶχαν ὑπαχθῆ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐθεωροῦντο δὲ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπιφελεῖς σύμμαχοι ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἢ Χερσῶν ἀποτελοῦσε πολὺ τιμὸν σ αθμὸν διὰ νὰ κατοπτεύουν οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς ἀτέναντι κατοικοῦντας διαφόρους βροβάρους λαοὺς. Εἰς τὸν Καύκασον οἱ διάφοροι βάρβροι ἡγεμόνες ὑπεηφανεύοντο διὰ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποῖους ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Τὰ κράτη τῆς Ἀρμενίας, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα εἶχαν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν κυριαρχίαν, παρεῖλον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν χιλιάδας στρατιωτῶν καὶ πολλοὺς στρατηγούς καὶ αὐτοκράτορα, ἀκόμη. Ὁ Λέων Ε' ἦτο Ἀρμένιος. Ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Ἰωάννης Κουρκούας ἦτο ἐπίσης Ἀρμένιος.

Διὰ τῶν ὑποτελῶν τούτων χωρῶν ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς, ὅπως προείπαμεν, διεδίδετο εἰς τὸν κόσμον. Οἱ Ρῶσοι λ.χ. παρέλαβαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τὸν χριστιανισμὸν. Τὸ Κίεβον, ἢ πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, ἦτο ἐκκλησιαστικὸν κέντρον, τοῦ ὁποῖου ὁ μητροπολίτης διωρίζετο ἀπὸ τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐπίσης ἀπὸ τὸ Βυζάντιον παρέλαβαν οἱ Ρῶσοι τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλολογοίαν, καὶ ἐν γένει οἱ Ρῶσοι χρεωστοῦν εἰς τὸ Βυζάντιον ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν.

Καὶ οἱ Ἀραβες ἦσαν πολιτισμένοι, ἀλλὰ τὰς περισσοτέρας συνηθείας τῆς ζωῆς τῶν παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τοῦ Βυζαντίου· ἐπίσης ἀπὸ αὐτοὺς παρέλαβαν τὰς ἐπιστήμας. Εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν μετεφράσθησαν τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπητὸς φιλόσοφος τῶν Ἀραβικῶν πανεπιστημίων.

70. Ἡ διοργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας.— Ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα.

Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο ἀληθῶς μία παγκόσμιος αὐτοκρατορία, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίδρασις ἐξετείνετο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ τις ὀργάνωσις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐνίσχυεν ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμιν καὶ τὸ γόητρον αὐτῆς.

Ἐπισημῶς ἐλέγετο βασιλεὺς, ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης. Κληρονόμος τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εἶχε συγκεντρωμένην εἰς χεῖράς του πᾶσαν ἐξουσίαν, στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ νομοθετικὴν, ἦτο δηλαδὴ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, εἶχεν ὅλην τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν, ἦτο ἡ ζωντανὴ ἔκφρασις τοῦ νόμου, ὁ λόγος του τουτέστιν ἦτο νόμος τοῦ κράτους. Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε προσθέσει εἰς αὐτὸν ἐπὶ πλέον ἓνα εἶδος καθαγιασμοῦ. Δὲν ἦτο, ὅπως ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ ἦτο ἀντιπρόσωπος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (βασιλεὺς ἐλέω θεοῦ).

Πᾶν ὅ,τι ἦτο προσωρισμένων διὰ τὴν προσωπικὴν χρῆσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐθεωρεῖτο ἱερόν. Ἐλεγον τὸ Ἱερὸν παλάτιον, ἡ Ἱερὰ θάλαμος. Ἡ ἐνδυμασία του ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὴν σημερινὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀρχιερέων. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν χρυσοῦφानτα καὶ χρυσοκέτητα, ἀπήστραπτον ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν χρωμάτων τῆς μετάξης καὶ τῶν πολυτίμων λίθων.

Ὁ τρόπος τοῦ ζῆν ἦτο ἀκριβῶς καθωρισμένος διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τηρῇ τοὺς κανόνας τῆς αὐλικῆς ἐθιμοτυπίας, ἡ ὁποία ἦτο πολὺ αὐστηρά. Ἦτο κανονισμένον λεπτομερέστατα τὸ πῶς θὰ ἐδέχετο τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς ξένους πρέσβεις, ποῖα ἐνδύματα θὰ φοροῦσε, ποῦ θὰ ἐπήγαινε κάθε ἡμέραν. Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ κοσμικαὶ πανηγύρεις εἰς τὸ Βυζάντιον ἦσαν πολυαριθμότεραι. Αἱ πανηγύρεις αὗται ἐπανηγυρίζοντο μὲ ἀφάνταστον μεγαλοπρέπειαν.

Ἐκκλησιαστικὴ ἦτο ἡ μεγαλοπρέπεια ἰδίως κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων ἡγεμόνων ἢ πρέσβεων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνδεδυμένος χρυσοποίκιλτον στολὴν μὲ πολιτίμους λίθους, φορῶν εἰς τὴν κεφαλὴν στέμμα ὅμοιον πρὸς ἀρχιερατικὴν μίτραν καὶ εἰς τοὺς πόδας του κόκκινα πέδιλα μὲ χρυσοκεντημένους ἀστούς, καὶ περι-

στοιχιζόμενος ἀπὸ τὴν ἀπαστράπτουσαν αὐλήν του καὶ ἐν μέσῳ δάσους σημαίων καὶ λαβάρων ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου. Εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τοῦ θρόνου ὑπῆρχον δύο γλυπτοὶ λέοντες, οἱ ὁποῖοι διὰ μηχανήματος ἀνωρθοῦντο καὶ ἐβρουχῶντο. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ θρόνου ὑπῆρχον χρυσαῖα δένδρα καὶ εἰς τοὺς κλάδους αὐτῶν ἐστέκοντο πτηνὰ ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα κατεσκευασμένα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης διὰ μηχανήματος ἤνοιγον τὰς πτέρυγας καὶ ἐκελάδουν. Δι' ἄλλου μηχανήματος ὁ θρόνος μὲ τὸν βασιλέα καθήμενον ἐπ' αὐτοῦ μετεωρίζετο πρὸς τὴν ὀροφὴν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκθαμβωτικῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπείας ὁ αὐτοκράτωρ παρουσιάζετο εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων ἡγεμόνων ἢ πρέσβων ὡς ὁ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἡ ζωντανὴ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Πατριάρχης.—Ἐπειτα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἡ μεγαλειτέρα προσωπικότης εἰς τὸ κράτος ἦτο ὁ πατριάρχης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸν ὄγκον αἰῶνα ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Οἰκουμενικός. Ἡ δύναμις τοῦ πατριάρχου ἠξίθη πολὺ τὸν ὄγκον αἰῶνα. Τὸν ὄγκον αἰῶνα οἱ Ἄραβες κατέκτησαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον ὡς ἐκ τούτου καὶ τὰ πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπέμεινε λοιπὸν μόνος πατριάρχης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀρχηγὸς τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον ἔκειτο πλησίον τοῦ Ἱεροῦ παλατίου καὶ ἦτο πολυτελέστατον. Ὁ πατριάρχης εἶχε τὰ φορεῖά του καὶ τὰ πολυτελῆ ἄρματα διὰ τὰς μεγάλας τελετάς. Ἐφιλοξενεῖτο εἰς τὸ Ἱερὸν παλάτιον καὶ ἀνταπέδιδεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν φιλοξενίαν παραθέτων εἰς τὸ πατριαρχικὸν μέγαρον πολυτελέστατα γεύματα. Μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ νέος πατριάρχης ἐπέστρεφεν εἰς τὸ μέγαρόν του καθήμενος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου, στολισμένον μὲ χρυσοκέντητα καλίμματα, καὶ ἐπευφημοῦμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τοῦτο ἐσυμβόλιζε τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ πατριάρχης διέθετεν ὡς κύριος τὴν ἀμύθητον περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει· εἰς ἐπίσης εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ ἀμέτρητον σμῆνος τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ἔξασκοῦσαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν λαϊκῶν τά-

ξεων. Ὡς τοιοῦτος ὁ πατριάρχης εἶχεν εἰς χειράς του μεγίστην δύναμιν, ἢ ὅποια δύναμις ἐχρησίμευεν ὡς φραγμὸς εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ δύο ἀξιώματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ἦσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Συνέβαιναν ὁμως, ὡσάκας ἐβισίλευεν ἄνθρωπος ἰσχυρός, νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτὸς κατ' οὐσίαν διηύθυνεν αὐτά. Ὅσάκις πάλιν ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀνήλικος ἢ ἀδυνάτου χαρακτῆρος, ὁ πατριάρχης ἀπέβαινε παντοδύναμος ὀδηγῶν τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Προσηγορία τῶν βασιλέων.— *Αὐλικὰ ἀξιώματα.*— Ὅσοι ὠμιλοῦσαν πρὸς τὸν βασιλέα δὲν τὸν προσηγόρευον «Μεγαλειότητε» ὅπως σήμερον' ἀλλὰ «*ἡ ἐνθεος, ἡ ἀγία βασιλεία σου*». Ἡ αὐτοκράτειρα προσηγορευέτο «*ἡ εὐσεβιστὴ Ἀυγουῖστα*». Οἱ βασιλόπαιδες προσηγορευόντο «*πυρρογεννητοὶ*» οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ γαμβροὶ τῶν βασιλέων *καίσαρες* καὶ ἀργότερα *δεσπότες*. Ἡ προσηγορία τοῦ *δεσπότη* ἀπεδόθη καὶ εἰς τοὺς πατριάρχας καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς. Αἱ κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλείας ὠνομάζοντο *ζωσταί*, ἀπὸ τὴν ζῶνην ποῦ ἐφόρουν.

Ἡ κεντρικὴ διοίκησις.— Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς τέσσαρας *λογοθέτας*, οἱ ὅποιοι ἤμποροῦν νὰ παραβληθοῦν πρὸς τοὺς παρ' ἡμῶν ὀνομαζομένους ὑπουργούς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ *λογοθέτης* τοῦ δρόμου (ὑπουργὸς τῆς συγκοινωνίας) ὅστις καὶ *Μέγας λογοθέτης* ὠνομάζετο. Αὐτὸς ἦτο τὸν τρόπον τινὰ ὁ πρωθυπουργός. Ἐπειτα ἦτο ὁ *λογοθέτης* τοῦ γενικοῦ ἦτοι ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν· τρίτος ὁ *λογοθέτης* τῶν οἰκιακῶν ἦτοι ὁ ἐπιμελητὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς περιουσίας· τελευταῖος ὁ *λογοθέτης* τοῦ στρατοῦ, ὁ ὅποιος εἶχε τὴν οἰκονομικὴν διοικήσιν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τοὺς λογοθέτας ἀνώτατοι λειτουργοὶ ἐπίσης τῆς κεντρικῆς διοικήσεως ἦσαν ὁ *ἐπαρχος* τῆς πόλεως καὶ ὁ *κοιαιστωρ*. Ὁ *ἐπαρχος* τῆς πόλεως ἦτο ὁ πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἀρχων εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Αὐτὸς ἐδίκαζε ὅλα τὰ ἐγκλήματα ὅσα διεπράττοντο ἐντὸς τῆς πόλεως· αὐτὸς εἶχε τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν ἀγορανομίαν. Ὁ *κοιαιστωρ* εἶχε τὴν ἀνωτάτην δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ξένων, οἷνες δι' ὅλα δῆποτε αἰτίαν διέτριβον εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ σύγκλητος. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρων τούτων λειτουργῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπῆρχε καὶ ἡ καλουμένη **σύγκλητος**, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῖσαν ὅλοι οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες. Ἡ σύγκλητος δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν ἤτο σῶμα ἀπλῶς συμβουλευτικὸν διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπτελεῖτο, ὡς προείπομεν, ἀπὸ τούτων ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἄρχοντα, αἱ γινώμαι αὐτῆς εἶχον πάντοτε μεγάλην βαρῦτητα.

Ἡ διοικήσεις τῶν ἐπαρχιῶν.—Μέχρι τοῦ Ἡρακλείου ἡ αὐτοκρατορία ἦτο διηρημένη εἰς μεγάλας διοικήσεις. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἦμος καὶ κατόπιν, ἀφοῦ οἱ Ἄραβες κατέκτησαν τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἐν μέρει τὴν Ἀρμενίαν, ὡσαύτως κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικήν, οἱ δὲ Σλαῦοι καὶ ἡ Βούλγαροι κατὰ μᾶλλον καὶ ἤτοι κατέλαβαν τὰς βορειοτέρας ἐπαρχίας τῆς χερσονήσου ἤτοι τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν ἄνω Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν), καὶ τὴν κάτω Μοισίαν (σημερινὴν Βουλγαρίαν), οἱ δὲ πόλεμοι ἢ ἀνἀδιάκοποι, παρέστη ἀνάγκη ἡ αὐτοκρατορία νὰ διαρθεῖ εἰς μικροτέρας διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησιν **θέματα**.

Ἡ νέα αὐτῆς διοικητικὴ διαίρεσις ἐγένετο ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγιάτου, μὲ τὸν καιρὸν δὲ ἐτελείωσε καὶ προσέλαβε καθαρῶς στρατιωτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς κάθε θέμα προῖστατο ἓνας διοικητὴς, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο **στρατηγὸς** καὶ ὁποῖος εἶχε τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Εἰς κάθε θέμα ἤρθευεν ἓνα στρατιωτικὸν σῶμα ὡς μόνιμος φρουρὰ καὶ ἔτοιμον νὰ ἀποκρούσῃ κάθε ἐχθρικήν ἐπίθεσιν.

Ἡ οἰκονομικὴ εὐημερία — Ὅπως προείπαμεν (σελ. 86) ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τὸ μέγιστον ἐμπορεῖον τοῦ κόσμου. Εἰς αὐτῆς συνέρθεον οἱ ἔμποροι ἀπὸ τὰ διάφορα κράτη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Εἰς αὐτὴν συνεκεντρῶνοντο τὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικής καὶ τὰ βιομηχανήματα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἄλλα μὲν κατηγαλίσκοντο εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἄλλα δὲ ἀπεστέλλοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα πού ἦμασαν προηγουμένως ἢ εἶχαν ἐκλείψει ὀλοτελῶς, ὅπως ἡ Καρχηδών, ἢ εἶχαν μαρανθῆ, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ῥώμη. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκληρονό-

μησε ὄλον τὸν πλοῦτον τοῦ κόσμου, ὃ ὁποῖος πλοῦτος πρότερον ἦτο μοιρασμένος. Τὸ ἐμπόριον διεξήγετο πρὸ πάντων διὰ θαλάσσης, διότι ἡ θάλασσα παρεῖχε μεγαλειτέραν ἀσφάλειαν.

Τὸ δημόσιον εἰσέπραττε τεράστια ποσὰ ἀπὸ τὸ ἔγγειον καὶ ἀπὸ τὸ κεφαλικὸν φόρον, ἀπὸ τοὺς τελωνιακοὺς δασμούς, ἀπὸ τὰ ἐπιτηδεύματα πού ἐπλήρωνον οἱ ἔμποροι, οἱ τραπεζῖται, οἱ βιομήχανοι, οἱ κάπηλοι, καὶ ἀπὸ ἄλλους φόρους. Τὶ ποσὰ ἀκριβῶς εἰσέπραττεν ἡ μοναρχία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν γνωρίζομεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους πού ἀπέθανεν ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ὑπῆρχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀποταμίευμα 220 ἑκατομμυρίων, ἧτοι πλέον τοῦ ἐνὸς δισεκατομμυρίου σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν.

Καὶ δὲν εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ πλοῦτος καὶ ὅλη ἡ ζωὴ. Ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι πόλεις μὲ μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἤκμαζον ὡς βιομηχανικαὶ πόλεις αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι. Μὲ ἓνα λόγον, κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς ὄλον τὸν κόσμον κράτος, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ παραβληθῆ μὲ τὴν μοναρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως λόγῳ βιομηχανίας, ναυτιλίας καὶ διοικητικῆς τάξεως.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ Γα' αἰῶνος.
'Απὸ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἕως τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου εἶχε σταματήσει κάθε πνευματικὴ κίνησις. Οἱ χρόνοι τῆς εἰκονομαχίας ἦσαν καὶ διὰ τὴν παιδείαν ὀλέθριοι. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν μόνον δύο ἄνδρες διακρίνονται, ὁ Ἄνδρέας, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὁ Ἄνδρέας ἐφεῦρε νέον εἶδος ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, τοὺς καλουμένους κανόνας. Αὐτὸς ἐποίησε τὸν *Μέγαν κανόνα*, ὃ ὁποῖος ψάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν προτελευταίαν ἑβδομάδα τῆς Μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐποίησε κανόνας ἀξιολόγους. Ὁ Δαμασκηνός εἶναι ὁ μεγαλειτέρος ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων. Τὰ περισσότερα συγγράμματά του τὰ ἔγραψε πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν εἰκόνων.

Ἡ ἀναγέννησις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀρχίζει ἀπὸ τὸν τελευταῖον εἰκονομάχον αὐτοκράτορα, τὸν Θεόφιλον, ἧτοι ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' ὁ θεῖός του Βάρδας, ὃ ὁποῖος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκυβέρνηα τὸ κρά-

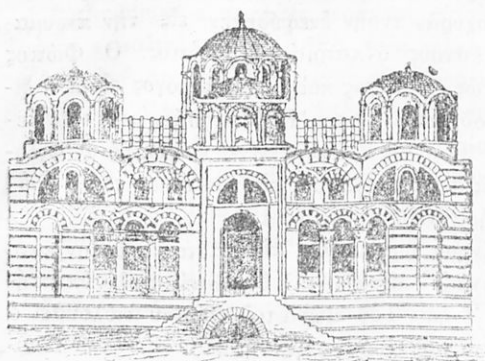
τος, ἀνεκαίνισε τὸ Πανδιδακτήριον. Τὸ Πανδιδακτήριον τότε ὀνομάζεται *Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας*, διότι τὰ μαθήματα γίνονται εἰ. ἓνα ἀνάκτορον, τὸ ὅπ' ἴον ὀνομάζεται Μαγναύρα.

Ἄλλὰ νέαν καὶ ἰσχυρὰν πνοὴν ἐνεφύσησεν εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους ὁ πατριάρχης Φώτιος. Ὁ Φώτιος καὶ ὡς ἱεράρχης καὶ ὡς θεολόγος καὶ ὡς φιλόλογος εἶναι ὁ διαπρεπέστερος ἀνὴρ τοῦ 9ου αἰῶνος Ἡ βιβλιοθήκη του εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα. Ὁ οἶκός του εἶχε γίνει ἐντευκτήριον φιλομαθῶν νέων. Εἰς τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν οἶκόν του ὁ Φώτιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ βιβλία του.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον κατὰ τὸν 10ον καὶ 11ον αἰῶνα. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία πολὺν ὑπεστήριξε τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Τὸν αἰῶνα τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ αἰὼν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὁ αἰὼν τοῦ Πορφυρογεννήτου ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ *Αἰὼν τῶν ἐγκυκλοπαιδειῶν*. Κατ' ἐντολὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπὸ διαφόρων ὀνομαστῶν λογίων συνειστάθησαν *ἀνθολογίαι* ἤτοι συλλογαὶ ἀρχαίων κειμένων παντοίας ὕλης. *ἱστορικαί, ἰατρικαί, γεωπονικαί, ζωολογικαί, θεολογικαί*. Διὰ τῶν συλλογῶν τούτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς πλεῖστα ὅσα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅποια ἴσως χωρὶς αὐτὰς ἤθελον χαθῆναι διὰ παντός. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀκμάζει ὁ Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, ἀνὴρ παγκοσμίῳ φήμῃ διὰ τὴν σοφίαν του. Ὁ Ψελλός ἔγραψε πλεῖστα βιβλία θεολογικά, ἱστορικά, μαθηματικά, φιλοσοφικά, νομικά, ἰατρικά. Ἐγραψε ἀναμῖξ καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὸν ἔμμετρον λόγον.

Αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.— Ὅπως τὰ γράμματα, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ τέχναι παρημελήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοφίλου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρήχθησαν ἀξιόλογα ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καὶ μηχανικῆς. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ὑπεστήριξε τὰς τέχνας ὅπως καὶ τὰ γράμματα· ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Βυζαντινὴ τέχνη εἶναι κυρίως *ἐκκλησιαστικὴ*. Μερικαὶ τροποποιήσεις παρατηροῦνται τότε εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἐκκλησίαι γίνονται ὠραιότεραι καὶ κομψότεραι. Εἶναι αὗται μικρότεροι κατὰ τὸ μέγεθος. Ἐξωτερικῶς οἱ τοῖχοι εἶναι κτισμένοι μὲ ὕλικά διαφόρων χρωμάτων. Σειραὶ ἐρυθρῶν

πλίνθων ἐναλλάσσονται διαφοροτρόπως μὲ τοὺς λευκοὺς λίθους τῆς οἰκοδομῆς. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ τῶν χρωμάτων παράγει εὐάρεστον αἶσθημα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ τροῦλλος γίνεται ὑψη-

Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Βλαχερνῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

λός, εἰς μερικὰς δὲ ἐκκλησίας ὑπάρχουν πολλοὶ τροῦλλοι. Οἱ κίονες εἶναι ὑψηλοὶ καὶ ἐλαφροί. Αἱ κίονες γράμμαι εἶναι καμπύλαι, ἐνῶ ἡ ἀρχαία τέχνη ἀγαποῦσε τὰς εὐθείας γραμμὰς. Τὸ ὄλον σχῆμα τοῦ ναοῦ καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀποτε-

λεῖ ἕνα μέγαλον σχῆμα σταυροῦ. Ἐς τὸ ἐσωτερικὸν ἡ σπουδαιότερα διακόσμησις εἶναι τῶρα τὰ ψηφιδωτά. Τὰ ψηφιδωτά τοῦ ναοῦ εἰς τὸ Δαφνίον τῆς Ἀιτικῆς ὡς καὶ τὰ ψηφιδωτά τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ πλησίον τῆς Λεβαδείας εἶναι σπουδαιότατα μνημεῖα ζωγραφικῆς.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος — Ἀνάλογος μὲ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν ἦτο καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῶν μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων.

Ἡ κατοικία. — Τὸ μέγα Παλατίον, ὅπως εἶπαμεν (σελ. 90) ἔκειτο εἰς θέσιν θαυμασίαν. Τὸ ἀχανές αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀποτελοῦσε ὀλόκληρον συνοικίαν περιτειχισμένην. Πλήθος μονωρόφων μεγάρων ἀπὸ μάρμαρον καὶ ἀπὸ λίθους μὲ θολωτὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σιέγας συγκοινωνοῦσε διὰ πολυτελῶν διαδρόμων στολισμένων μὲ στοὰς ἐκατέρωθεν καὶ μὲ μαρμαρίνους πίδακας εἰς τὸ μέσον. Εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τοῦ Παλατίου ὑπῆρχον θανάσαι αἰθουσαι. Οἱ τοῖχοι τῶν αἰθουσῶν ἐκαλύπτοντο μὲ μωσαϊκά, τὰ ὅποια παρίστανον ἁγίους, αὐτοκρατορικὰ πρόσωπα, πτηνὰ, ἄνθη καρπούς. Ἐπίσης ἐστολίζοντο αἱ αἰθουσαι μὲ περσικὰ παραπετάσματα, μὲ πολυτίμους περσικοὺς τάπητας, μὲ χρυσοῦς θρόνους, μὲ χρυσαῖα τραπέζια. Εἶχον δὲ τὰς πύλας κατεσκευασμένας ἀπὸ ἀργυρον καὶ ἐλεφαντοστοῦν. Αἱ αἰθουσαι ἐφωτίζοντο

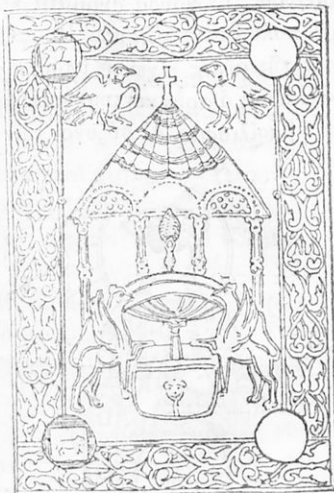
τὴν νύκτα μὲ χρυσοῖς καὶ ἀργυροῦς λαμπτήρας ἐλαίου. Ὁ γυναικωνίτις ἀποτελοῦσε ἐντὸς τοῦ Παλατίου ἰδιώτερον περίβολον μὲ τὴν ἰδικήν του αὐλήν, τὸ ἰδιαίτερον προσωπικὸν καὶ τὴν ἰδικήν του ἐθιμοτυπίαν.

Εἰς τὴν περιτειχισμένην αὐτὴν συνοικίαν ποῦ ἀποτελοῦσε τὸ Μέγα παλάτιον ὑπῆρχον ἐκκλησίαι πολυτελεῖ: καὶ μουσεῖα ὁλόκληρα. Πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις ὑπῆρχον κῆποι, στέρναι, ἡλιακά, ἀποθῆκαι τροφίμων, οἰκῆματα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, στρατῶνες, σταῦλοι, ἀπειραι ἄλλαι οἰκοδομαὶ διαφόρων σχημάτων καὶ ὑλικῶν. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν τὸν αὐτοκρατορικὸν λαβύρινθον.

Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε καὶ ἄλλα ἰδιωτικὰ παλάτια, τῶν ὁποίων ὁ πλοῦτος ἦτο ἐκθαμβωτικός. Αἱ αἵθουσαι τῶν ἰδιωτικῶν παλατίων ἐστολιζοντο μὲ μωσαϊκά, μὲ ζωγραφίας, μὲ πολύτιμα ἔπιπλα καὶ μὲ βαρύτιμα παραπαιάσματα καὶ τάπητας.

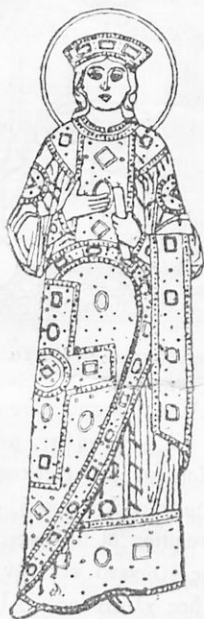
Ἐνδυμασία. — Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐνδυμασία ἦτο ἀπλή, ὅπως ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Συνήθως οἱ ἄνδρες φοροῦσαν κοντὸν χιτῶνα μὲ μανίκια, ὁ ὁποῖος ἐξῶνετο εἰς τὴν μέσην. Ἐνωθεν τοῦ χιτῶνος ἐθριπτον ἓνα εἶδος γλαμύδος. Αἱ γυναῖκες φοροῦσαν μακρὸν χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξῶνετο ὑψηλὰ εἰς τὸ στήθος. Ἐνωθεν τοῦ χιτῶνος φοροῦσαν εὐρὴ ἐπανωφόριον.

Κατόπιν ὅμως αἱ σχέσεις τῶν Βυζαντινῶν μὲ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας ἐπέφεραν πολλὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες ἐν γένει τῆς ἀριστοκρατίας ἐνεδύοντο μεγαλοπρεπῶς. Αἱ ἐσθῆτες αὐτῶν ἦσαν μεταξωταὶ μὲ χρώματα ζωηρὰ καὶ ἐκοσμοῦντο μὲ χρυσᾶς παρυφός (ὕγιες), μὲ ἄνθη, μὲ μεγάλα μέταλλα, τὰ ὁποῖα εἶχον θρησκευτικὰς παραστάσεις. Αἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας ἰδιαίτερος ἐπεμελοῦντο τὴν κόμμωσίν των. Ὑπῆρχον

Πύλη ἐξωτερικὴ ὄψε χαλκίνη.

κτενίστριαι ἔξ ἐπαγγέλματος, αἱ ὁποῖαι μὲ θαυμασίαν ἐπιδεξιότητα ἔκαμνον διάφορα πλεξίματα τῆς κόμης μὲ ταινίας χρυσοῦς, ἀργυροῦς, μὲ χρυσοῦς σύρματα καὶ καρφίδας καὶ ἐστόλιζαν αὐτὴν μὲ πολυτίμους λίθους. Ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὰς ἀρχονίσσας τῆς αὐλῆς εἶχεν ἡ ὑπόδησις. Τὸ ἐρυθρὸν ὑπόδημα φέρον δικεφάλους ἀετοὺς κεντημένους μὲ μαργαριτάρια ἦτο ὄρισμ ἔνοι διὰ τὴν βασιλίссαν. Αἱ σύζυγοι τῶν δεσποικῶν ἦτο τῶν υἱῶν καὶ ἀδελ-

Π
Ο
Υ
Λ
Χ
Ε
Ρ
Ι
Α

Ἡ αὐτοκράτειρα Πουλχερία μὲ ἐπίσημον περιβολὴν (ψηφιδωτόν).

Πατρικαὶ ζῶσαι, φοροῦσαι ἐνδυμασίας μεταξωτάς καὶ χρυσοκενιήτους (ψηφιδωτόν).

φῶν τῶν βασιλέων φοροῦσαν ὑποδήματα κατεσκευασμένα ἀπὸ ἰόχρου καὶ λευκὸν συγχρόνως ὕφασμα καὶ φέροντα εἰς τὰ πλάγια δικεφάλους ἀετοὺς κεντημένους μὲ μαργαριτάρια. Αἱ ἄλλαι κυραὶ τῆς αὐλῆς φοροῦσαν ὑποδήματα διαφόρων χρωμάτων φέροντα κεντη ἔνοους χρυσοῦς ἀετοὺς.

Ὅσαι κομψειόμεναι κυραὶ δὲν εἶχον κανὲν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπιτρέπη εἰς αὐτὰς νὰ φοροῦν χρωματιστὰ ὑποδήματα,

εὐρισκον τρόπον νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τὸν συρφετὸν τῶν ἀστῶν, αἱ ὁποῖαι φοροῦσαν ὑποδήματα δερμάτινα βερνικωμένα· φοροῦσαν αὐται κομπὰ ὑποδήματα ἀτὸ μαῦρον μεταξωτὸν ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἐστὸλ ζην μὲ χρυσᾶ καὶ ἄργυρὰ στίγματα.

Ἡ τροφή.—Ἡ αὐτὴ πολυτέλεια καὶ μεγαλοῖρέπεια παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τράπεζαν. Εἰς τὸ Παλάτιον καὶ εἰς τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων τὰ πιᾶτα, τὰ ποτήρια καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτραπέζια σκευὴ ἦσαν κατεσκευασμένα ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἄργυρου. Περόνια κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχον· ἔτρωγον μὲ τὰς χεῖρας καὶ δι' αὐτὸ πρὸ τοῦ φαγητοῦ καὶ μετὰ τὸ φαγητὸν ἦτο ἀπαραίτητον τὸ νύψιμον τῶν χειρῶν. Βραδύτερον εἰσήχθη καὶ τοῦ περονίου ἡ χρῆσις. Ἡ τράπεζα ἦ οὐ στυλισμένη μὲ ἀνθη. Καθίσματα εἶχαν ὄλων τῶν εἰδῶν, καιεπέδες μὲ μαξιλάρια, πολυθρόνες, καρέκλες.

Τὰ φαγητὰ ἦσαν ἀνατολικῆς ἀπολαυστικότητος. Εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων παρετίθεντο ἄρτος λευκός, ψάρια νωπὰ, καραβίδες, ἀντακοί, καλλιμάρια, στρείδια. Τὰ κρέατα ἤρχοντο εἰς δευτέραν γραμμὴν. Ἐπινον καὶ οἶνον· τὰ γλυκύσματα ἦσαν ἀφθονα· ἐπίσης καὶ τὰ ὀπωρικὰ καὶ οἱ ξηροὶ καρποί.

Αὐτὴ ἦτο ἡ δίαιτα τῶν πλουσίων. Τοῦ λαοῦ ἡ συνήθης τροφή ἦσαν τὰ ὄσπρια, τὸ τυρί, αἱ ἐλαῖαι, τὰ ψάρια νωπὰ καὶ ἄλατισμένα.

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.—Εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου δὲν ὑπῆρχον κοινωνικαὶ τάξεις στηριζόμεναι εἰς τὴν καταγωγὴν· μὲ ἄλλους λόγους δὲν ὑπῆρχε κληρονομικὴ εὐγένεια. Ἀριστοκρατικαὶ τάξεις ἔθετοῦντο ἡ ὑπαλληλική, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ κτηματικὴ· ἀλλ' εἰς αὐτὰς κάθε ἓνας ἠμποροῦσε νὰ ἀνέλθῃ διὰ τῆς ἱκανότητός του· τὸ πᾶν ἦτο ἡ προσωπικὴ ἀξία. Δια τῆς προσωπικῆς ἀξίας ἠμποροῦσε τις καὶ αὐτοκράτωρ νὰ γίνῃ, ἔστω καὶ ἂν κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν καὶ ἀφανῆ οἰκογενίαν. Παράδειγμα ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Λέων Γ', ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ἡ μεσαία τάξις κατεγίνετο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις εἰργάζοντα διὰ νὰ ζήσουν. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔζη πολυπληθὴς ὄχλος, συχνὰ ἄεργος, ὁ ὁποῖος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐτρέφετο ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Αἱ ψυχαγωγίαι.—Ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ εὐγενεῖς,

οί ἄστοί, ὁ λαὸς, ἠὺχαριστοῦντο πάρα πολὺ μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ θεάματα. μὲ τὰς αὐλικὰς πομπάς, μὲ τὴν λόμπην τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν. Τὸ Παλάτιον, ὁ Ἰπλόδρομος καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι οἱ τρεῖς πόλοι, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους στρέφεται ὁλόκληρος ἡ βυζαντινὴ ζωὴ.

Τὸ Παλάτιον μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετὰς του, μὲ τὰς παραστάσεις, μὲ τὰ γεύματα, ὅλα κανονισμένα μὲ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ἐραδιοουγίας ποὺ ἐγίνοντο πρὸς ἀπόκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποτελοῦσε τὸ κέντρον τοῦ βίου τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Βυζαντινὸς κόσμος ἀνευ διακοίσεως εὗρισκε τὴν μεγαλειτέραν εὐχαρίστησιν, ἦτο ὁ Ἰπλόδρομος. Εἰς τὸν Ἰπλόδρομον ἐγίνοντο οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους μὲ πάθος παρακολουθοῦσαν ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου. Οἱ ἵππιοὶ ἀγῶνες συνήθως ἐγίνοντο πέντε φορὰς τὰ ἔτος. Ἐποικίλλοντο δὲ μὲ χορούς, μὲ ἀθλητικὰς ἐπιδείξεις καὶ μὲ μουσικὰς παραστάσεις.

Ὁ Ἰπλόδρομος ὑπῆρξε τὸ κέντρον καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Εἰς αὐτὸν ἐπανηγυρίσθησαν εἰς λαμπρότατοι ἐκ τῶν θριάμβων κατὰ τῶν ἐκθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Εἰς αὐτὸν ὁ λαὸς ἐπευφήμησε τοὺς δαφνοστεφεῖς στρατηγούς καὶ αὐτοκράτορας, ὅταν ἐπανήρχετο ἀπὸ τὰ ἔνδοξα πολεμικὰ πεδία. Ὁ Ἰπλόδρομος ἐπίσης ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἵματηρῶν στάσεων (Στάσις τοῦ Νίκα). Εἰς αὐτὸν ἐγινουχαίσθησαν κἄποτε ἀνώτατοι λειτουργοὶ καὶ αὐτοκράτορες ἀκόμη, τοὺς ὁποίους ἡ τύχη παρέδωκεν οἰκτρὰ θύματα εἰς τὰς παραφορὰς τοῦ ὄχλου.

Ἄλλ' εἰς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας δὲν προσήρχετο τὸ γυναικεῖον φῦλον. Κοινὸν ἐντευκτήριον ὅλης τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ κοινὴ ψυχαγωγία ἦτο ἡ ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποῖαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων συνέρρεον ὄχι μόνον διὰ τὰ ἀναπέμψουν δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἰδωθοῦν μεταξὺ των.

Ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία ἦτο τὸ μόνον κοινὸν ἐντευκτήριον, παρήχθη ἡ ἀνάγκη νὰ αὐξηθοῦν αἱ ἀφορμαὶ τῆς συνεντευξέως. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν καταπληκτικῶς αἱ ἐορταί. Ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία ἦτο πάρα πολὺ θεοσεβής. Δι' αὐτὸ ἀθροά

συνέρρεεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρακολουθοῦσε μετὰ κατανύξεως τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας καὶ ἀπελάμβανε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα καὶ ἄλλη ἀνάγκη ἐπέβαλε νὰ συναθροίζωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ εὗρισκον ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξουν τὴν ὡραιότητά των ἢ τὰ νέα των φορέματα· ἐκεῖ συνητῶντο μὲ τὰς φίλας των καὶ ἐακολόγουν τὰς ἄλλας. Κατὰ τὰς παραμονὰς μάλιστα τῶν μεγάλων ἑορτῶν ἐγίνοντο καὶ ὀλονυκτία καὶ αἱ γυναῖκες στολισμέναι προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ περάσουν ἐκτὶ ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ μεσαιωνικὴ ἐκκλησία μὲ τὰς ὀλονυκτίας τῆς ἀσυναίσθητος ἀντικαθίστα τὴν ζωὴν τῶν θεάτρων καὶ τῶν κοσμικῶν ἐσπερίδων τῆς σημερινῆς κοινωίας.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τόπος συνευέξεως ἰδίως διὰ τὰς γυναῖκας ἦσαν τὰ δημόσια λουτρά. Τὰ δημόσια λουτρά τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων ἦσαν στολισμένα μὲ πολύχρωμα μάρμαρα καὶ μὲ ἀγάλματα. Εἰς αὐτὰ αἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας καθῶς καὶ αἱ τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν μετέβαινον μόνον διὰ νὰ περιποιηθοῦν τὴν ὑγιάν των, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον τῶν ἐνδυμασιῶν των. Ἡ μετάβασις εἰς τὸ λουτρόν δὲν ἐγίνετο ὅπως σήμερον. Τότε σιενεθοῦντο προηγουμένως διάφορα φίλα καὶ εἰς ὀρισμένην ἡμέραν μετέβαινον ἀπὸ πρωΐας ὅλαι μαζὶ εἰς τὸ ἴδιον λουτρόν. Ἡ κάθε μία συνωδεύετο ἀπὸ πολλοὺς ὑπηρετάς καὶ ὑπηρετριάς. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς ἐκράτουν φαγητά, ἄλλοι ἠδύποτα. Εἰς τὸ λουτρόν παρέμενον αἱ κυρίαὶ ἀπὸ πρωΐας μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου τρώγουσαι καὶ διασκεδάζουσαι μὲ μουσικὰ ὄργανα, μὲ ἄσματα καὶ μὲ παιγίδια.

Ἄλλος τόπος ὅπου συνητῶντο κυρίως ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ πλουτοκρατία ἦσαν τὰ θερμὰ ἱαματικὰ λουτρά. Τὰ περιφημότερα θερμὰ λουτρά ἦσαν εἰς τὸ Πύθιον τῆς Βιθυνίας, τὸ ὁποῖον ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) μετωνόμασε Σωτηριούπολιν. Εἰς τὴν Σωτηριούπολιν μετέβαινε τὸ θέρος ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ πλουτοκρατία διὰ νὰ ζητήσῃ ἢ νὰ προσποιηθῇ ὅτι ζητεῖ ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς ρευματικὰς ἢ ἀθροτικὰς παθήσεις τῆς. Ἐκεῖ δὲν ἔλειπε καμμία ἀπὸ τὰς ἀπολαύσεις τῶν μεγάλων κέντρων, συναναστροφαί, γεύματα, χοροί, παίγνια ἀγρίων θη-

ρίων, μεγαλοπρεπεῖς λιτανεῖαι ἀγίων λειψάνων καὶ πᾶσα ἄλλη διασκέδασις κοσμικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ.

Ὁ ὄμιλος διασκέδαζεν εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ εἰς τὸ θέατρον· ἀλλὰ τὰ θεάματα τοῦ θεάτρου ἦσαν πρόστιχα παίγνια γελοιωτικῶν καὶ ὀρχηστῶν.

71. Τὸ τέλος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.— Παρακμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.—Οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι.— Ἀγῶνες κατ' αὐτῶν τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Διογένους.

Μετὰ τὸν Βασιλείου Β' τὸν Βουλγαροκτόνον ἐβασίλευσαν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ὁ Κωνσταντῖνος Η', ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Β', καὶ αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Κωνσταντίνου ἡ Ζωὴ καὶ Θεοδώρα. Ὁ Κωνσταντῖνος Η' ὑπῆρξεν ἀνικανώτατος αὐτοκράτωρ. Ἡ Ζωὴ ἔλαβε τρεῖς συζύγους καὶ αὐτοὶ ὡς συμβασιλεῖς κυρίως ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπῆρξαν ἀνάξιοι κυβερνήται. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Β' ἤρχισε νὰ παρακμάζη. Μὲ τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας ἔσβυσε ἡ Μακεδονικὴ δυνατεία.

Τρίτος σύζυγος τῆς Ζωῆς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος· ἐπ' αὐτοῦ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀπεσχίσθη ὀριστικῶς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου.

Ὅταν ἐβασίλευεν ὁ Κωνσταντῖνος Μονομάχος, ἐνεφανίσθησαν ἀπ' ἀντολῶν νέοι ἐχθροὶ φοβερώτατοι, οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι. Οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι, ὁ ομασθέντες οὕτω ἀπὸ τὸν γενάρχηγν των Σελδζούκ, μετ-νάστευσαν κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Ὠξου περσικᾶς χώρας, ἀποδεχθέντες δὲ τὸν ἰσλαμισμόν κατέλυσαν ὀλίγον καὶ ὀλίγον τὰ διάφορα μωαμεθανικὰ κράτη πού ἦσαν εἰς τὰς περσικὰς χώρας, καὶ ἔδρυσαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν μέγαλον τουρκικὸν κράτος, τοῦ ὁποῖου ὁ ἡγεμὼν ὠνομάζετο σουλτάνος.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἔγιναν αἱ πρῶται πολεμικαὶ συγκρούσεις εἰς τὴν Ἀρμενίαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σελδζουκιδῶν Τοῦρκων, κατὰ τὰς ὁποίας συγκρούσεις οἱ Ἕλληνες ἔχασαν μέγα μέρος τῶν κτήσεων πού εἶχαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ι Δού-

κα οἱ Σελδζουκίδαι ὑπὸ τὸν μέγαν αὐτῶν σουλτάνον Ἄλπ-Ἀρσλάν ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Διογένης, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ἐπεχείρησε τρεῖς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων. Καὶ κατὰ μὲν τὰς δύο πρώτας ἀπώθησε τοὺς Τούρκους πέραν τῶν ὄριων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλὰ κατὰ τὴν τρίτην ἠττήθη καὶ ἡρωϊκῶς μαχόμενος ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ μεγαλόψυχος σουλτάνος Ἄλπ-Ἀρσλάν θαυμάσας τὴν γενναϊότητα τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένουσ ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπεσχέθη νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς του εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἐπανήρchetο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἀντίπαλοί του τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν, ἀνακήρυξαν δὲ αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ Ζ', υἱὸν τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα. Τότε ὅμως οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι εἰσέβαλαν καὶ πάλιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἑλληνικῆς ταύτης χερσονήσου. Ταῦτοχρόνως δὲ κατέλαβαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην· ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδογος τοῦ Ἄλπ-Ἀρσλάν Μαλέκ Σάχ ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις του μέχρι τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν ἀκτιῶν τῆς Προπονίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Μαλέκ Σάχ τὰς ἀπομακρυνάσας χώρας τοῦ κράτους του κατέστησεν ὑποτελῆ κράτη, τὰ ὁποῖα ἐκυβερνῶντο κληρονομικῶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν του. Τότε καὶ αἱ χῶραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κράτος ὑποτελές, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο κράτος τῆς Νικαίας ἐκ τῆς πρωτεύουσῆς αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ἄλλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ δυσμῶν. Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν αὐτοκρατορίαν μία νέα δυναστεία, ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ἡ ὁποία κατέλαβε τὸν θρόνον κατόπιν στρατιωτικῆς στάσεως. Ἄλλὰ πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, θὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων ποῖα ἦτο ἡ κατάστασις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

72. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαῖωνα. — Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν ἔθνων ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα εἰς τὴν Εὐρώπην μεταβολή.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βηπγοίθων Ἀλάριχος τὸ ἔτος 400 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη δῆρταζε καὶ ἐλεηλάτει τὰς χώρας αὐτῆς. Ὁ γενναῖος ἐπίτροπος τοῦ Ὀνωρίου Στελχων κατέσας τοὺς ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας πού ἦσαν εἰς τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Βρετανίαν κατόρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον καὶ ν' ἀπικλάξῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὴν φοβεράν αὐτοῦ ἐπιδρομήν. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλαρίχου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπέφερε μγάλας μεταβολὰς εἰς τὴν Δύσιν.

Ἀπὸ αἰῶνων ἤδη διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἐγκαθίσταντο εἰς αὐτάς. Ἀλλ' ὅταν ὁ Στελχων ἐκίλεσε τοὺς πέραν τῶν Ἄλπεων ἐν Γαλαίᾳ, Ἰσπανίᾳ, καὶ Βρετανίᾳ, ρωμαϊκοὺς λεγεῶνας διὰ ν' ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον, ὅλον τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινε ἀνιπεράσπιστον εἰς τὴν διακρίσιν τῶν βιρβάρων. Οἱ Οὐνοὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἦν γκασαν τοὺς σλαυτικοὺς λαοὺς νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας καὶ νὰ ὠθήσουν δυτικώτερον καὶ νοτιώτερον πολλοὺς γερμανικοὺς λαοὺς. Ἀλλὰ μόλις ὁ Ἀλάριχος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἰταλίας, σμήνος ἀνάμικτον γερμανικῶν λαῶν, Βανδήλων, Σουήβων, Ἀλανῶν, Βουργουνδίων εἰσέβηλιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπροχώρησαν μένει τῆς Φλωρεντίας. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Στελχων καὶ πάλιν ἐφάνη σωτήρ τῆς Ἰταλίας. Κατενίκησεν τὰ βαρβάρικα ἐκεῖνα σίφη καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ τραποῦν πρὸς τὴν Γαλατίαν. Καὶ οἱ μὲν Βουργουνδιοὶ ἔπειτα ἀπὸ μακρὰς λεηλασίας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Γαλατίαν καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὴν κράτος, οἱ δὲ Σουήβοι, οἱ Ἀλανοὶ καὶ οἱ Βανδήλοι εἰσέβηλιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀφοῦ κατέλαβαν αὐτὴν τὴν διέμοιραν μεταξὺ των. Καὶ οἱ Φράγκοι ἐγκατεστάθησαν ὀκιστικῶς εἰς τὴν βορειοανατολικὴν παρὰ τὸν Ῥήνον Γαλατίαν. Οἱ Ἀγγλοσάξονες, οἱ ὅποιοι κατοικοῦσαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἄλβιος, διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Βρετανίαν κατέλαβαν αὐτὴν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος Ἀγγλοσαξονικόν. Καὶ οἱ Βανδήλοι δὲ βραδύτερον διεπεραιώθησαν εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ ἰδικόν των βασίλειον.

Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος τὸ δυτικὸν ρωμικὸν κράτος περιορίσθη εἰς μόνην σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλὰ τὸ 476 ὁ Ὀδοάκρος, ἀρχηγὸς γερμανικῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων, καθήγεσε τὸν τελευταῖον Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα Ῥωμύλον, ὁ ὁποῖος ἐμπαικτικῶς ὠνομάσθη Αὐγουστύλος, καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Μετὰ δέκα τρία ἔτη ὁ ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογότθων Θεοδέριχος κατέλυσεν τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀδοάκρου καὶ ἱδρυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν κράτος Ὀστρογοθικόν.

73. Τὸ μέγα Φραγκικὸν κράτος καὶ τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦτου παραχθέντα κράτη τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Γερμανίας.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ἔθνος γερμανικῆς καταγωγῆς· συνέκειντο δὲ ἀπὸ πολλὰ φύλα καὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἰδικόν του βασιλέα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὡς προείπαμεν, ἐγκατεστάθησαν ὁ ἰσικῶς εἰς τὴν παρὰ τὸν Ῥῆνον βορροαντολικὴν Γαλαίαν. Τὸ ἐπισημότερον ἐκ τῶν φραγκικῶν φύλων ἦτο τὸ φύλον τῶν Σαίων. Ἡ πρώτη δυναστεία τῶν Σιλίων ἦτο ἡ δυναστεία τῶν Μεροβιγγίων, ἐπιφανέστερος δὲ ἐκ τῶν βασιλέων τῆς δυναστείας ταύτης ἦτο ὁ Χλωδοβίκος, ἀληθὴς ἱδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους.

Ὁ Χλωδοβίκος δολοφονήσας τοὺς ἄλλους Φράγκους βασιλεῖς ἤνωσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ὅλα τὰ φραγκικὰ φύλα καὶ τοιουτοτρόπως ἱδρυσεν μέγα φραγκικὸν κράτος. Τὸ 496 ἐβίβισθη ἐν Ῥήμοις μετ' ὀλίγον τὴν προσέλευσιν ὀλοκλήρου τοῦ φραγκικοῦ ἔθνους εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβιγγίων ὠνομάζοντο *ρωθροὶ* (rois fainéants) καὶ τοιοῦτοι ἦσαν πραγματικῶς. Ἀποχαλισμένοι ἐκ τῆς μελθαιότητος καὶ τῆς διαφθορᾶς ἔζων εἰς τὸ βίθος τῶν ἀνσκόρων ἐντελῶς μεμονωμένοι καὶ ἀθέατοι, ἄφινον δὲ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς καλουμένους ἀνάρχας (τρόπον τινὰ πρωθυπουργούς). Διασημότετος ἐκ τῶν ἀνάρχων ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Μαρτέλλος. Οὗτος ὑπῆρξεν ἔξοχος πολεμιστῆς, τὸ σπουδαιότερον δὲ κατόρθωμά του ἦτο ἡ μεγάλη νίκη του κατὰ τῶν Ἀράβων. Οἱ Ἀράβες εἶχαν κατακτήσει τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς Ἰσπανίας δὲ δια-

βάντες τὰ Πυρρηναῖα κατέκλυσαν τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ ἠπέλησαν τὴν ὑπερξίν τοῦ φραγκικοῦ κράτους Ἄλλ' ὁ Κάρολος Μαρτέλλος προσβαλὼν αὐτοὺς παρὰ τὴν Πικτανίαν τὸ 732 τοὺς κτετρόπωσε καὶ τοιουτοτρόπως ἀπήλλαξε τὸ φραγκικὸν κράτος ἀπὸ σπουδαιότατον κίνδυνον.

Τὴν δυναστίαν τῶν Μερροβιγγίων κατέλυσεν ὁ υἱὸς τοῦ τοῦ Μαρτέλλου Πιπῖνος ὁ Μικρὸς ἦτοι μικροσωμος, ὅστις ἐπὶ ἑννέα ἔτη ἦτο αὐλάρχης. Ὁ Πιπῖνος ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον νοθρὸν Μερροβίγγιον καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτὸς βασιλεὺς τῶν Φράγκων. Ἀπὸ αὐτὸν δὲ ἀρχίζει ἡ δευτέρα δυναστεία τῶν Φράγκων, ἡ ὁποία ὀνομάζεται δυναστεία τῶν Καρολιδῶν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐνδοξοτέρου ἀντιπροσώπου αὐτῆς, τοῦ Μεγάλου Καρόλου.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πιπίνου Κάρολος ὁ Μέγας (768—814) ὑπῆρξε μέγας δορικτῆτωρ καὶ μέγας νομοθέτης· ἐπὶ 40 καὶ πλέον ἔτη δι' ἀφήκε τὸν ἵππον καὶ τὸ ξίφος. Διεξήγαγε μακροὺς καὶ αἱματηροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Λογγοβάρδων εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῶν Σαξόνων εἰς τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας, τῶν Ἀβάρων εἰς τὴν σημερινὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν καὶ ἐναντίον ἄλλων λαῶν, τοὺς ὁποίους πάντας κατέβαλε, πρῶτος δὲ αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἀποκατέστησε τὴν δυτικὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδωκε νέαν ὀρθμῆσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Μεταβυς δὲ τὸ ἔτος 800 εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Πάπα ἐστέφθη ὑπ' αὐοῦ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων.

Τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἔλαβε τόσην ἔκτασιν ὅσην εἶχε καὶ τὸ ἀρχαῖον δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Γαλατίαν, τὴν βορειοανατολικὴν Ἰσπανίαν, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἰταλίας, ὅλην τὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ Ὀδέρου ποταμοῦ καὶ τῆς Βοημίας. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κράτος βραδύτερον διελύθη. Οἱ ἔγγονοι τοῦ μεγάλου Καρόλου Λουδοβίκος, Λουδοβίκος, καὶ Κάρολος ὁ Φαλακρὸς περιήλθαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των εἰς πόλεμον μεταξύ των καὶ διὰ τῆς ἐν Βερδούμφ (Verdum) συνθήκης τὸ 843 διεμοίρασαν μεταξύ των ὡς ἑξῆς τὸ κράτος· ὁ Λουδοβίκος ἔλαβε τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας, τὰς καθαρῶς γερμανικὰς· ὁ Κάρολος ὁ Φαλακρὸς ἔλαβε τὴν δυτικὴν Γαλατίαν (τὰ 2/3 τῆς σημερινῆς Γαλατίας) καὶ ὁ Λουθάρος τὴν Ἰταλίαν, πέραν δὲ τῶν Ἄλπεων τὴν Βουργανδίαν

καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Λοθαριγγίαν, διετήρησε δὲ καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλατία καὶ ἡ Γερμανία, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπειτέλεσαν τὰ ὁμώνυμα βασιλεία τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀργότερα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα περιῆλθεν εἰς τὸ γερμανικὸν κράτος, ἡ δὲ Ἰταλία μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ οἴκου τῶν Καρολιδῶν διηρέθη εἰς πλείστας μικρὰς καὶ ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας.

74. Διάδοσις καὶ ἐμπέδωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὅπως εἶπαμεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 53), ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἤτοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν, εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐν Ρώμῃ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐπιφανεστέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐκκλησίας ποὺ ἰδρύθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Ἀφοῦ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἡ Δύσις κατελήφθη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἦσαν αἰρετικοὶ χριστιανοὶ ἤτοι Ἀρειανοί, ὅπως οἱ Γότθοι, οἱ Βουργούνδιοι, οἱ Λογγοβάρδοι, ἄλλοι δὲ εἰδωλολάτραι, ὅπως οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία κατέβαλε μεγάλους ἀγῶνας ὅπως καὶ τοὺς Ἀρειανούς προσαγάγῃ εἰς τὴν Καθολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις διαδώσῃ τὸν Χριστιανισμὸν. Καὶ τὸ κατώρθωσε. Ὅλοι οἱ ἱεραπόστολοι, ὅσοι ἐκ τῆς Ρώμης ἐστέλλοντο εἰς τὰ διάφορα μὴ χριστιανικὰ ἔθνη, διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα ἐδίδασκον συγχρόνως καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης ὡς ἔδραν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, διότι, κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτῶν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἵδρυσεν τὴν ἐν Ρώμῃ ἐκκλησίαν καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ὁ καθολικὸς κληρὸς ἦσαν σφόδρα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπήκουον εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε προσλάβει τὴν προσωνυμίαν Πάπας.

75. Ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων.

Οἱ Κομνηνοὶ ἦσαν μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς στρατιωτικὴ οἰκογένεια ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αὕτη παρέσχε τρεῖς μεγάλους αὐτοκράτορας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ δλόκληρον αἰῶνα ἠγωνίσθησαν γενναίωτα ν' ἀποτρέψουν τοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐπικραμένους κινδύνους καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν τελευταίαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν λάμψιν.

α') Ἀλέξιος Α' (1081—1118). Καθ' ὃν χρόνον ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξιος Α', ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εὐρίσκετο εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰῶνος.

Ἐσωτερικῶς ἦτο παραλελυμένον ἕκκα τῶν συνεχῶν στάσεων, ἔξωτερικῶς δὲ περιεστοιχίζετο ὑπὸ διαφόρων ἐχθρῶν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξιος Α' κατώρθωσε ὄχι μόνον νὰ τὸ διατηρήσῃ σῶον καὶ ἀβλαβές, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἐκτείνῃ ἀνακτῆσας πολλὰς χώρας, τὰς

ἧσπερ εἶχαν ἀρπάσει οἱ ἐχθροί, καὶ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ ἐσωτερικῶς.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου οἱ Νορμανδοί, ἔθνος γερμανικόν, κατέλαβαν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὰς κράτος Νορμανδικόν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α' οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ροβέρτον Γυσκάρδον ὁρμώμενοι ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπεχείρησεν φοβερὰν ἐπιδρομὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀλέξιος ἀντιμετώπισε τὸν φοβερὸν αὐτὸν κίνδυνον μετὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Νορμανδοὺς. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῶν Σελδζουικιδῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀνέκτησε πόλεις τινάς, ὡς τὴν Σινώπην. Τρίτον ἐπολιτεύθη δεξιότατα, ὅταν ἔγινεν ἡ πρώτη σταυροφορία, περὶ τῆς ἧσπερ εἰπόμεν κατωτέρω.

Ἰωάννης Β' (1118—1143).—Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Α' Ἰωάννης Β', ὁ ἧσπερ ἐνεκα τῆς ἀγαθότητός του ὠνομάσθη Καλοῖωάννης, καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐφάνη βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης ἄριστος καὶ εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρείος μαχητῆς καὶ στρατηγός, ἀποκρούσας τὰς ἀλληλοδιαδόχους εἰς τὸ κράτος του ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων πολεμίων.

γ') Μανουὴλ Α' (1143—1180).—Ὁ Μανουὴλ Α', υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καλοῖωάννου, ὑπῆρξεν ὁ ἡρωϊκώτερος ἐξ ὅλων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τὸν πόλεμον ἐθεώρει ὡς γλυκυτάτην τροφήν. Ὁ Μανουὴλ ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Σαδζουικιδῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὑπερένικησε διὰ τῆς τόλμης του καὶ τῆς συνέσεώς του πολλὰς δυσχερείας, τὰς ἧσπερ παρесеύασεν εἰς αὐτὸν ἡ δευτέρα σταυροφορία. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μανουὴλ ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν Ρογήρον Β', υἱὸν τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κεκύρας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν, ἔπειτα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀποβιβασθέντες δὲ εἰς τὴν Κορίνθου. Καὶ τὰς δύο αὐτὰς πόλεις, αἱ ἧσπερ ἦσαν ὀνομασταὶ διὰ τὰ πλοῦτη των καὶ τὰ μεταξουργεῖά των, τὰς ἐλεηλάτησαν φρικὰς.

Ὅταν ἀνηγγέλθησαν εἰς τὸν Μανουὴλ αἱ συμφοραὶ αὐταὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν οὗτος κατὰ τῶν Νορμανδῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδου καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποταχθῇ

εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος μὲ πολὺν ἔξευτελισμόν. Ἐπίσης ἠνάγκασε τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑποταγὴν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἤρχισε νὰ βαίνει ραγδαίως πρὸς τὴν παρακμὴν.

76. Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων.

Ὁ αἰὼν τῶν Κομνηνῶν εἶναι ὀνομαστός καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα του εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας. Οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρουν ὡς τιμὴν των νὰ προστατεύσουν τοὺς λογίους, τοὺς σοφοὺς, τοὺς θεολόγους, καὶ τοὺς ἐπισήμους ρήτορας, οἱ ὅποιοι μὲ τὰς εὐφραδεῖς ἀγορεύσεις των ἐστόλιζον τὰς μεγάλας τελετάς. Ἰδίως κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Κομνηνῶν ἔλαβεν ὑψηλοτέραν πτῆσιν ἢ ἱστοριογραφία, ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν 9ον καὶ 10ον αἰῶνα περιορίζετο εἰς ξηρὰν χρονογραφίαν. Ὁ σπουδαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ἡ εὐφυὴς καὶ λογιωτάτη θυγαῖτηρ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ Ἄννα Κομνηνὴ. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἔγραψε τὰς πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ πατρὸς της εἰς πολῦτιμον ἱστορικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον σώζεται καὶ ἐπιγράφεται Ἀλεξιάς.

Εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας ἀσχολοῦνται τώρα μὲ νέαν ζέσιν καὶ κάποτε μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν λαϊκοὶ καὶ θεολόγοι. Διάσημος ὑπῆρξεν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος μὲ πολὺν ζῆλον ἐσχολίασε τὸν Ὅμηρον.

Ἡ δημῶδης ποίησις.— Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἤμαζεν ἡ δημῶδης ποίησις. Ὅλοι οἱ λόγιοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί, καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον μετεχειρίζοντο τὴν ἀρχαίζουσαν ἐκείνην γλῶσσαν, ἢ ὁποῖα ἀνέκαθεν ἐδιδάσκετο εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ κράτους καὶ ἦτο τὸ ὄργανον τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν οὔτε τὴν ὠμιλοῦσαν οὔτε τὴν ἐννοοῦσαν τὰ πλήθη. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις ὠμιλοῦσαν τὴν δημῶδη γλῶσσαν, ἢ ὁποῖα ἀπέρρευσεν ἀπὸ τὴν καλουμένην **κοινήν γλῶσσαν** τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ἡ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸν ἀπεσχίσθη εἰς τοπικὰς διαλέκτους. Οἱ λόγιοι καταφρονοῦσαν τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα· ἀλλ' ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μαυρικίου ἤκουσθη τὸ πρῶτον δημῶδες ᾄσμα. Ἐκτοτε ὁ λαὸς τοὺς μεγάλους ἄθλους τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἠρώων

ἔψαλλε μὲ λαϊκοὺς στίχους εἰς τὴν ζωντανὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ. Περίφημα ἦσαν τὰ ἀκριτικά ἄσματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦντο οἱ ἄθλοι τῶν Ἀκριτῶν ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν.

Ἀκριταὶ ἐλέγοντο οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐφρούρουσαν τὰς ἄκρας ἤτοι τὰ σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι μὲ τὰς οἰκογενείας τῶν πλησίον τῶν συνόρων καὶ ἀντὶ μισθοῦ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον δωρήσει εἰς αὐτοὺς γαίας διὰ νὰ συντηροῦνται. Οἱ Ἀκριταὶ ἔζων βίαν σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν κεντρικὴν κεβέρνην, καὶ ἀκαταπαύτως σχεδὸν ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν νὰ παραβιάσουν τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἀκριταὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀρματολούς.

Τὰ ἀκριτικά ἄσματα ἁμοιάζουν μὲ τὰ ἰδικά μας δημοτικά ἄσματα ποὺ ἔγιναν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Πρότυπον Ἀκριτοῦ ἔπλασεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τὸν 10ον ἢ 11ον αἰῶνα τὸ Βασίλειον Διγενῆ, τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀκριτάν, ὅστις ἀπέβη τὸ ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ θαυμαστοῦ, ἄλλος Ἡρακλῆς, τοῦ ὁποῖου τὰ κλέη διεδίδοντο μὲ μύθους καὶ ἐψάλλοντο μὲ ἄσματα εἰς κάθε γωνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὰ ἀκριτικά ἄσματα προῆλθε κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα τὸ περὶ Διγενῆ Ἀκριτά ἔπος, σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὸ ἐπιφανὲς τοῦτο ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ Διγενῆς Ἀκριτάς παριστάνεται πολεμῶν ἀκούρατος, νύκτια καὶ ἡμέραν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ὁ Διγενῆς Ἀκριτάς ἔγινεν ὁ ἔθνικὸς ἥρως τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τοὺς ἀκαταπαύστους ἀγῶνας τοῦ ἔθνους ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ἡ δημώδης ποίησις, ἣ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς περιορίζετο εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ περιεφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν ἀπέκτησε δύναμιν. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀπ' αὐτοῦ ἤρχισαν καὶ οἱ λόγοι νὰ γράφουν ποιήματα εἰς τὴν δημώδη γλώσσαν.

77. Ἡ καλλιτεχνία.

Ἡ καλλιτεχνία ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐξακολουθεῖ μὲ τὴν αὐτὴν λαμπρότητα τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἣ δὲ

ἐπίδρασις αὐτῆς ἐκτείνεται ἀπὸ τὸς ἑσχατιὰς τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῶν ἀκροτάτων ὁρίων τῆς Δύσεως. Εἰς τὸς φραγκικὰ κράτη τῆς Συρίας καὶ εἰς τὴν Ἑνετίαν αἱ ἐκκλησίαι ἐκτίζοντο καὶ ἐστολίζοντο κατὰ τὰ Βυζαντινὰ ὑποδείγματα. Ἑλληνες καλλιτέχνη ἐκτελοῦσαν τὰ μωσαϊκὰ τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ ἐκτίζοντο εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὁ Ἅγιος Μάρκος τῆς Ἐρείας μὲ τοὺς πέντε τροῦλλους του καὶ μὲ τὴν λαμπρότητα τῶν μωσαϊκῶν του παρέχει τὴν

Δοξασμὸς αὐτοκράτορος (Ἐπιγραφία ἐπὶ μεταξωτοῦ ὑφάσματος 10ου αἰῶν).

ἀκριβεστέραν εἰκόνα τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ τὸν πλοῦτόν της, μὲ τὴν ὠραιότητα τῶν μεγάρων της, μὲ τὴν πολυτέλειαν τῶν παλατίων της, μὲ τὰ ἅγια λείψανα τῶν ἐκκλησιῶν της, διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ξένοι, ὅσοι τὴν ἐπεσκέπτοντο, ἀπήρχοντο καταγοητευμένοι. «*Εἶναι ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος*» ἔλεγαν. «*Δὲν ὑπάρχει πόλις εἰς τὸν κόσμον ποὺ νὰ ἡμπορῇ νὰ πα-*

ραβληθῆ με αὐτήν» «Εἶναι ἡ ἡγεμονίς ὅλων τῶν ἄλλων πόλεων». Ἐπικίνδυνος ὅμως εὐδαιμονία, διότι προκαλοῦσε μὲν τὸν θαυμασμόν, ἀλλ' ἐξήγειρε καὶ τὰς ἀντιζηλίαις· καὶ ἐπέπρωτο δυστυχῶς ἡ εὐδαιμονία αὐτὴ νὰ στοιχίσῃ πολὺ ἀκριβά.

78. Σταυροφορίαι.

Σταυροφορίαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖται, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς κατακτητάς. Τοιαῦται σταυροφορίαι ἔγιναν ὁκτώ εἰς διάστημα δύο περίπου αἰῶνων.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πορευθεῖσα εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἶχεν ἐπικρατήσῃ συνήθεια εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὰς πλέον μακρινὰς χώρας νὰ ἀποδημοῦν χάριν ψυχικῆς σωτηρίας εἰς τοὺς ἁγίους ἐκείνους τόπους, ὅπου ἐνεφανίσθη, ἐδίδοξε καὶ ἐσταυρώθη ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Αἱ ἀποδημίαι αὗται ἐξακολουθοῦσαν χωρὶς κανέν ἐμπόδιον καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, οἱ Χριστιανοὶ προσκυνηταὶ ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς κατακτητάς· ἔλθουσι εἰς αὐτοὺς, ἐκακοποιοῦντο καὶ ἠναγκάζοντο νὰ πληρώνουν κεφαλικὸν φόρον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1093 ἕνας προσκυνητὴς, ὁ ἐρημίτης Πέτρος, ἀπὸ τὸ Ἀμβιανὸν τῆς Γαλλίας, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρβανὸν Β' καὶ διηγήθη τὰ δεινοπαθήματα, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους κατακτητάς.

Καὶ ἐντολὴν τοῦ πάπα ὁ Πέτρος περιῆλθε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ἡ ἀφελὴς διήγησις τοῦ ἐρημίτου Πέτρου περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν Χριστιανῶν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους διήγειρε πανταχοῦ ζωηρὰν συγκίνησιν. Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὸ Κλερμόντιον τῆς Γαλλίας, συνέρρουσαν εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι, μεγαστᾶνες καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ πάσης τάξεως.

Ὁ Πάπας διὰ λόγου ἐνθουσιαστικοῦ ἐκάλεσεν ἕκαστον ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ ἄρῃ τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἁγίας χώρας. Ὅλοι μὲ ἓνα στόμα ἀνεβόησαν «Ὁ Θεὸς τὸ θέλει» χιλιάδες δ' ἐγονάτισαν καὶ ὠρκοῦντο ν' ἀπέλθουν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον, προσέρραψαν δὲ ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐξ ὀθόνης. Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν σταυροφόροι.

79. Πρώτη σταυροφορία (1096—1100).

Τὸ ἔαρ τοῦ 1096 σιίφη ἀσύντακτα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐρημίτου Πέτρου καὶ τοῦ πτωχοῦ Γάλλου ἱππότητος Βαλθέρου ἐκίνησαν διευθυνόμενα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν διέπραξαν τσαυτάς ἀσεβ. ἴς καὶ μισρὰς πράξεις, ὥστε ἐπιπεσόιντες οἱ Οὐγγροι, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο, ἐφόνευσαν χιλιάδας ἐκ τῶν σταυροφόρων, τοὺς δὲ λοιποὺς διεσκόρπισαν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην τὰ κύρια σταυροφορικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἡγεμόνων, διὰ διαφόρων δὲ ὁδῶν διηυθύνθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, ἵνα διαπεραιωθοῦν διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς Ἀσίαν, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ὑπέρτατον κυρίαρχον τῶν χωρῶν, ὅσας ἤθελον κυριεύσει.

Οἱ σταυροφόροι ἀνερχόμενοι εἰς περισσοτέρας τῶν τριακοσίων χιλιάδων διέβησαν τὸν Βόσπορον καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Νίκαιαν, πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελδζουκικοῦ κράτους. Ὁ σουλιᾶνος Καλιτζ' Ἀρσλάν σιανοχωρηθεὶς παρέδωκε ταύτην ὄχι εἰς τοὺς σταυροφόρους ἀλλ' εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὁ ὁποῖος παρακολουθοῦσε μὲ στρατὸν τοὺς σταυροφόρους. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων δυσηρεστήθησαν, ἀλλ' ἐξημένησεν αὐτοὺς διὰ δώρων ὁ Ἀλέξιος. Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι διασχίσαντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσήλασαν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐκυρίευσαν δὲ αὐτὴν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν.

Κατόπιν οἱ σταυροφόροι ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Εὐθὺς ὡς εἶδον αὐτὴν ἀπὸ μακρὰν, ἐγονάτισαν, ἔχυσαν δάκρυα χα-

θᾶς καὶ ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετὰ πολιορκίαν 39 ἡμερῶν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἠττηθέντων. Χιλιάδες Μωαμεθανῶν ἐσφάγησαν εἰς τὰ τζαμιά. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐκάησαν εἰς τὰς συναγωγάς. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἐφείσθησαν καμμίαν ἡλικίαν καὶ κανὲν φύλον. Αἱ ὁδοὶ ἐγέμισαν ἀπὸ νεκρῶν Ἀφοῦ δὲ ἐκορέσθησαν ἐκδικούμενοι, ἐπῆλθε πάλιν εἰς αὐτοὺς ἔπειτα ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης καὶ μετάνοια! Μὲ τὴν κεφαλὴν ἀποκεκαλυμμένην καὶ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐπορεύοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἔψαλλον δοξολογίας εἰς τὸν Θεόν, αὐτοί, οἵτινες προηγουμένως ἐμαίνοντο ὡς λυσσῶντα θηρία.

Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι λησμονήσαντες τὰς ὑποσχέσεις, πού εἶχαν δώσει εἰς τὸν Ἀλέξιον, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσουν ἰδικὸν τῶν βασιλείων εἰς τὴν Ἀνατολὴν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὅθεν προσέφεραν τὸ στέμμα εἰς τὸν Γοδοφρέδον, τὸν ἐπιφανέστερον καὶ εὐλαβέστερον ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν. Ἀλλ' ὁ Γοδοφρέδος ἠρνήθη νὰ φορέσῃ τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἄλλοτε ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιεβλήθη στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἠρκέσθη δὲ μόνον νὰ λέγεται «προστάτης τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἀλλ' ὁ ἀδελφός του Βαλδουίνος, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἔλαβε τὴν βασιλικὴν προσωνυμίαν.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἄλλας ἑπτὰ σταυροφορίας ἐπεχείρησαν. Ἀλλ' ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον ἐγιναν αὗται, δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οἱ ἅγιοι τόποι καὶ πάλιν περιτῆλθαν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφοῦ ἐποτίσθησαν μὲ τὸ αἷμα τοσοῦτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

80. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204)

Τὸ 1195 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀλέξιος Γ', ἀφοῦ ἐξεθρονίσθη καὶ ἐτυφλώθη ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἰσαάκιος Ἀγγελος. Ὅλγα ἔτη μετὰ ταῦτα (1202) Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βονιφατίου, μαρκιῶνος τοῦ Μομφερράτου, καὶ τοῦ Βαλδουίνου, κόμητος τῆς Φλάνδρας, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν τετάρτην σταυροφορίαν. Ὁ δόγης τῆς Ἐνεΐας Ἐρρῆκος Δάνδολος, γέρον ὑπερενενηκοντούτης ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ πανοῦργος, ἀνέλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ

νά διαπεραιώση τούς σταυροφόρους μὲ ἐνετικά πλοῖα εἰς τὴν Ἀσίαν. Τότε παρους ἄσθη ἐνώπιον τῶν σταυροφόρων ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρομισθέντος Ἰσαακίου Ἀγγέλου, καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν πατέρα του νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον. Ἀντὶ δὲ τούτου αὐτὸς ἀνελάμβανε νὰ βοηθήσῃ τούς σταυροφόρους καὶ μὲ χρήματα καὶ μὲ ἄνδρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν.

Οἱ σταυροφόροι πειοθέντες εἰς τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου ἔπλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προσωρμίσθησαν τὸ 1203 εἰς τὴν Χαλκηδόνα ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεκάλεσαν τὸν σφετεριστὴν Ἀλέξιον Γ' νὰ ἀποδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, διαρρηξάντες τὴν σιδηρᾶν ἄλυσον, ἣ ὁποία ἔφρασε τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου, ἔγιναν κύριοι τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπειτα δὲ προσέβαλαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀπέτυχε μὲν ἡ ἔφοδος· ἀλλ' ὁ δειλὸς Ἀλέξιος Γ', χωρὶς κἄν νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις του, ἔδραπέτευσε διὰ νυκτὸς ἐγκαταλιπὼν εἰς τὴν τύχην τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκογένειάν του.

Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἐγκατεστάθη ἐπὶ τοῦ θρόνου μαζὶ μὲ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ'. Ἀλλ' ὅταν οἱ Φράγκοι ἢ Λατῖκοι, ὡς ὠνομάζοντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ἀπῆτησαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ἀλεξίου καὶ μάλιστα τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Δυτικὴν, τόσον πολὺ ἐξωργίσθη ὁ λαὸς, ὥστε στασιάζας καθήρσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ', ἀνεβίβασε δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπίσημόν τινα πολίτην, τὸν Νικόλαον Καναβόν. Ἀλλὰ τότε ἕνας φαῦλος καὶ πανοῦργος συγγενὴς τοῦ Ἰσαακίου, ὁ Ἀλέξιος Ε', ὁ ἐπικαλούμενος Μούρτζουφλος, ἤρπασα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐφόνησε τὸν Καναβὸν καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ'. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀπέθανε καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ συμβάντα αὐτὰ οἱ Φράγκοι ἀπεφάσισαν νὰ κατακτῆσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ ἔφοδος. Ὁ Μούρτζουφλος δειλιάσας ἔδραπέτευσεν. Ὁ λαὸς κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἀλλὰ

καὶ οὗτος τίποτε δὲν κατώρθωσεν. Οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διέπραξαν εἰς αὐτὴν ἀνηκούστους ὠμότητες· ἔσφαξαν, ἠχμαλώτισαν, ἀτίμασαν γυναῖκας, ἐβέβηλωσαν ἱερά, ἐνέπαιξαν τὴν θρησκείαν, καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα διέπραξαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Φράγκοι διεμοίρασαν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὡς ἐξῆς, ἔχοντες σκοπὸν νὰ καταλάβουν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὅπλων. Ὁ Βαλδουῖνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβε δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας ὡς βασιλικὴν κτήαν. Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον ἰδρῦθη τότε χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδониαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἔλαβαν τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, τοῦτ' ἔστι τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Ἡλείρου, τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἀργότερα δὲ ἠγόρασαν ἀπὸ τὸν Βονιφάτιον καὶ τὴν Κρήτην ἀντὶ εὐτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ. Ἐνετὸς δέ, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης, ἐλεξέχθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Ἐν σελ. 18 στίχῳ 7 ἀντὶ 500 γράφε 510

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἐν Ἰφῶ μάχῃ καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς	3
Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.—Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη	4
Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ	8
Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα	6
Κατάστασις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους	11
Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία	12
Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἅγις Δ' καὶ Κλεομένης Γ'.	13
Συμμαχικὸς πόλεμος	15
Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἰταλίας. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς	16
Ἡ παλαιστάτη ἱστορία τῆς Ῥώμης	17
Ἐπατεία, δικτατωρία, δημαρχία	18
Πολιτικὴ ἰσότης Πατρικίων καὶ Πληβείων	20
Κατακτητικοὶ πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων. — Κατάκτησις τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας	21
Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ὁ βίος αὐτῶν. — Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός	23
Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης. Πρῶτος καὶ δεῦτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	24—28
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας	29—30
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως. Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου	30
Ἐποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους	31
Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος. Καθυπόταξις τῆς Ἰσπανίας	33
Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος	35

Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Μάριος καὶ Σύλλας	37
Πομπήϊος—Καίσαρ. Πρώτη τριαρχία. Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος	40—43
Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιανός. Δευτέρα τριαρχία. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη	43
Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἡ παρὰ τὸ Ἀκτιον ναυμαχία. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους	44
Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Ὀκταβιανός Αὐγούστος. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες	46—47
Ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων. Ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων	48—49
Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡρώδης ὁ Ἀττικός	50
Ἡ γένεσις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία τῶν πρώτων χρόνων	51—54
Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί	55
Ὁ Διοκλητιανός καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ Οἱ μεγάλοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί	56—58
Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. Διάδοχοι τοῦ Μ Κωνσταντίνου	59—63
Ἰουλιανός. Οὐαλεντιανός Α. Οὐάλης. Μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν. Θεοδοῖσιος Α	64—66
Ἰηρυσίς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀρκάδιος. Θεοδοῖσιος ὁ Μικρός, Πουλχερία, Μαρκιανός	66—69
Ἰουστινιανός ὁ Μέγας. Διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ πέραν τοῦ Δουνάβειος βάρβαροι λαοί. Ὁ τύρκνος Φυκάς	69—76
Ἡράκλειος	76
Ἀραβες. Μωάμεθ, Ἰσλαμισμός. Ἐξάπλωσις τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν, καὶ Εὐρώπην. Οἱ Χελίφαι	79—83
Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος. Ἐξελληνισμός τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	83—85
Ὁ Βυζαντινός πολιτισμὸς κατὰ τὸν ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνα	85—93
Δυναστεία τῶν Ἰσαύρων Λέων Γ'. Κωνσταντῖνος Ε'.	
Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	93—98

Κωνσταντῖνος ΣΤ'. Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία. Νικηφόρος Α'. Λέων Ε'.....	98—100
Μιχαήλ Β'. Θεόφιλος. Θεοδώρα. Ἀνασιήλωσις τῶν ἐι- κόνων.....	100—101
Ὁ πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν	102
Ἡ ὀψίστη ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία μέχρι καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.....	103—105
Τὸ μεγαλεῖον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ διορ- γάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Βυζαντινὸς πολι- τισμὸς κατὰ τὸν 10 αἰῶνα.....	110—124
Τὸ τέλος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Πρακτικὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας Σελτζουκίδαι. Τούρκοι. Ῥωμανὸς Διογένης.....	124
Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἡ μεγάλη μετανά- στευσις τῶν ἐθνῶν ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν	126
Τὸ μέγα φραγκικὸν κράτος καὶ τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ παραχθέντα κράτη τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας.....	127
Διέδοσις καὶ ἐμπέδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύ- σιν.....	129
Ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων.....	130
Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων.....	132
Ἡ καλλιτεχνία.....	133
Σταυροφορία. Ἡ πρώτη σταυροφορία.....	135—137
Ἡ Ἀλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν φράγκων.....	137

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἰδρυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Περγάμου	281 π. Χ.
> > > τῆς Βακτριανῆς	251 >
> > > τῆς Παρθίας	250 >
> τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας	201 >
Ἡ ἐν Σελλασίᾳ μάχη	222 >
Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν	754 >
Πολιτικὴ ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων	300 >
Μάχη παρὰ τὴν Ἡρκελκείαν	280 >
Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	264—241 >
Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	218—202 >
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας	200—197 >
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας	191—190 >
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως βασιλέως τῆς Μακεδονίας	171—168 >
Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου	148 >
Ἐπιτοαγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους	146 >
Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος	149—146 >
Ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα	86 >
Ἡ μάχη τῶν Φαρσίων	48 >
Θάνατος τοῦ Καίσαρος	44 >
Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη	42 >
Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία	31 >
Κατάλυσις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου	30 <
Ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου	70 μ. Χ.
Ἡ στάσις τοῦ Νίκα	538 >
Γέννησις τοῦ Μωάμεθ	571 >
Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	672—679 >
Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	717—718 >
Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων	82 >
Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ	961 >
Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	1204 >

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

1) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μετ' εἰκόνων, διὰ τὴν Α' τάξιν.

2) *Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία* ἀπὸ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Β' τάξιν.

3) *Βυζαντινὴ Ἱστορία* ἀπὸ τοῦ 395 μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Γ' τάξιν.

4) *Ἱστορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ* ἀπὸ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Δ' τάξιν.

ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

1) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Α' τάξιν.

2) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1917 καὶ τὰ κυριώτερα ἐκ τῆς Νέας καὶ Νεωτάτης Εὐρωπαϊκῆς Ἱστορίας μετὰ εἰκόνων, διὰ τὴν Β' τάξιν.